

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**
**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**Соціально-економічні виклики
та можливості глобалізації**
**Socio-economic challenges and
opportunities of globalization**

**5 березня 2024 р.
м. Одеса, Україна**

**March 5, 2024
Odesa, Ukraine**

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

Міжнародна науково-
практична конференція

**Соціально-економічні
виклики та можливості
глобалізації**

Матеріали

5 березня 2024 р.

м. Одеса, Україна

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

International scientific
and practical conference

Socio-economic challenges and opportunities of globalization

Proceedings

March 5, 2024

Odesa, Ukraine

УДК 33

Соціально-економічні виклики та можливості глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень (Одеса, 5 березня 2024 р). Research Europe, 2024. 166 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Соціально-економічні виклики та можливості глобалізації", яка відбулася 5 березня 2024 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

© Східноєвропейський центр
наукових досліджень, 2024
© Research Europe, 2024

Офіційний сайт: researcheurope.org

UDC 33

Socio-economic challenges and opportunities of globalization : proceedings of the International scientific and practical conference / Eastern European Center for Scientific Research (Odesa, 2024, March 5). Research Europe, 2024. 166 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Socio-economic challenges and opportunities of globalization", which took place on 5th March 2024. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

© Eastern European Center
for Scientific Research, 2024
© Research Europe, 2024

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

Аввакумов Д. М., Камишникова Е. В. Проблеми української металургійної галузі в умовах воєнного стану.....	11
Височанська А. В. Активізація інвестиційного потенціалу проектів відновлення задля стійкого розвитку економіки України.....	14
Жук Р. В. Аналіз чинників зовнішньої трудової міграції з України.....	16
Залізна Л. В., Данилишин Н. М., Коломієць Т. Л. Перспективи післявоєнної відбудови України: роль інтелектуалізації.....	19
Метла В. О. Адаптивно-інноваційні напрями управління бізнесом.....	22
Нечай О. Р. Переваги та недоліки використання криптовалюти як фінансово-інвестиційного інструменту в Україні.....	25
Прозоров Ю. В. Інституційна специфіка переходу банків до віртуального простору метавсесвіту.....	30
Семенча І. Є., Сємєха В. В. Система методів оцінювання потенціалу торгового підприємства.....	34
Степасюк Л. М., Козловська М.С. Тенденції розвитку виробництва гречки в аспекті розвитку нішевого виробництва.....	37
Чередніченко О. О., Белогурова А. Ю. Доцільність впровадження проекту з розширення асортименту продукції у ТОВ "КЕТ УКРАЇНА".....	40
Ярова Б. М., Яровий Р. А. Проблеми розвитку хімічної промисловості в Україні в умовах воєнного періоду.....	43

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

Кузьменко В. В.

AI-грамотність – новий тренд
чи необхідність людства?..... 46

Myronchenko, D.

Enhancing international economic
relations through cyber hygiene practices..... 49

Світличний А.

Тенденції міграційної політики
Європейського союзу..... 52

Сіренко А. С.

Роль штучного інтелекту в прийнятті
зовнішньополітичних рішень в
україно-російській війні..... 56

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

Микиташ М. М., Мазурик В. Р., Свистун Р. І., Стецюк М. С.

Доцільність концептуалізації та
імплементації стратегічного обліку..... 59

Москаль В. О., Монастирський Я. Р., Маматов Р. І., Мазурик В. Р.

Ідентифікація блокчейн в умовах
цифровізації економіки..... 62

Свистун Р. І., Мазурик В. Р., Стецюк М. С., Микиташ М. М.

Позиціонування стратегічного управлінського обліку..... 65

Сук П. Л.

Використання оберненого методу розподілу
витрат майбутніх періодів на основі чистого
прибутку від операційної діяльності..... 69

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Джус М. О.

Посилення інституційної спроможності
Національного банку України як чинник
погіршення його підзвітності суспільству..... 75

Кукурудз О. М., Шевченко С. О.

Повоєнна відбудова: виклики
та перспективи для України. 77

Парасіч В. Л., Тарасюк Н.

Функціонування системи стратегічного
управління розвитком комерційного банку. 80

Федорович Б. І.

Мінімізація ризиків легалізації кримінальних
доходів з використанням віртуальних активів. 82

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ

SECTION 5. MANAGEMENT

Балан В. Г.

Модель управління стратегічною гнучкістю
підприємства на основі нечіткого підходу. 86

Кирич Н. Б., Юрик Н. Є.

Стабільність роботи підприємств –
основа сталого розвитку держави. 90

Liakh, V.

Evaluating efficiency in safe IT projects
through targeted key performance indicators. 93

Мішенін Є. В., Ярова І.

Екосистемний менеджмент у сфері сталого просторового
лісогосподарювання: теоретико-концептуальний аспект. 96

Стожок А. Ю.

Соціальна мобільність працівників
в Україні: негативний вплив війни. 99

Шевченко Л. С.

Стратегічна невизначеність як нова
нормальність у сфері менеджменту. 101

СЕКЦІЯ 6. МАРКЕТИНГ

SECTION 6. MARKETING

Рожко В. І.

Маркетинг при реалізації зовнішньоекономічної
діяльності підприємства. 105

СЕКЦІЯ 7. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

SECTION 7. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Демидюк О. О., Погорілий Я. А.

Корупція як прояв неефективності державного управління. 110

Кваша Т. К., Паладченко О. Ф., Молчанова І. В.

Стан якості атмосферного повітря в
Україні та завдання щодо його підвищення. 113

Мацик Р. О.

Передумови публічного управління енергетичного
забезпечення територіальних громад. 117

СЕКЦІЯ 8. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

SECTION 8. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Гопанчук Л. М.

Тенденції розвитку інклюзивного туризму в Україні. 120

Карабінюк Я. В.

Соціальні фактори розвитку рекреації
та туризму в умовах глобалізації. 124

Моргулець О. Б., Жеребецький М. М.

Сучасний стан нормативно-правового
регулювання готельної справи України. 127

Москвічова О. С.

Попередження ризиків готельного
підприємства на етапі розробки бізнес-плану. 130

Соловей І. С.

Теоретична сутність конкурентоспроможності
та конкурентних переваг країни на світовому
ринку туристичних послуг. 133

СЕКЦІЯ 9. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

SECTION 9. AGRICULTURE

Фурман В. М., Мороз О. С., Люсак А. В.

Про актуальні проблеми раціонального
землекористування в повоєнний час. 135

СЕКЦІЯ 10. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 10. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

Штуць А. А.

Дослідження надійності та оптимізації автоматизованого
комплексу штампування обкочуванням. 138

СЕКЦІЯ 11. ПРАВО

SECTION 11. LAW

Коров'янку В. С.

Співпраця та взаємодія між країнами
ЄС у боротьбі зі злочинністю. 144

СЕКЦІЯ 12. ПЕДАГОГІКА

SECTION 12. PEDAGOGY

Карабанова Н. С.

Сутність інформаційних технологій в
інклюзивній освіті нової української школи. 149

Козубовська І. В., Козубовський Р. В., Смук О. Т.

Деякі особливості організації навчальної
діяльності студентів ЗВО. 153

Палкуш В. П.

Ідеї альтернативної освіти в західній педагогіці. 156

Semenov, A.

Philosophical education in the XXI century:
problems and prospects of development. 160

Яцина С. М., Андрущенко В. А.

Застосування проблемного навчання
на уроках української мови в НУШ. 163

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

УДК 330.34:669(477)
JEL Classification: L69

Аввакумов Д. М.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
ДВНЗ "Приазовський державний
технічний університет", м. Дніпро
Камишникова Е. В.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ "Приазовський державний
технічний університет", м. Дніпро

**ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕТАЛУРГІЙНОЇ
ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Гірничо-металургійний комплекс (ГМК) є ключовою галуззю української економіки, яка до війни (станом на січень 2022 року) забезпечувала понад 25% промислового виробництва та майже 34% загального експорту товарів. Наявність в Україні великих металургійних підприємств дозволяла утримувати високі позиції серед світових виробників чорних металів. Україна посідала 13-е місце серед країн-виробників за виплавною сталлю та виробництвом чавуну, а також 2-е місце серед країн СНД [1, с. 236].

Перед початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України, вітчизняний металопрокат вироблявся на великих комбінатах повного циклу. Найпотужніші з них розташовувалися в Маріуполі, Дніпрі, Кам'янському, Запоріжжі та Кривому Розі. Ці регіони України відомі не лише своїм виробництвом металопрокату, але і тим, що частково знаходяться в окупації, а також близько межують з лінією бойових дій.

Війна привела до істотних змін на ринку та рівні попиту на цей товар. Основні небезпеки, які виникли перед підприємствами даної галузі, включають:

1. Близькість до зони бойових дій.

Українські металургійні підприємства розташовані поблизу лінії розмежування, де тривають військові дії, тому найбільший ризик виникає від наслідків обстрілів. Це може загрожувати як виробничим активам, так і персоналу підприємств. Повністю усунути цей ризик наразі неможливо, тому підприємства продовжують працювати за участі можливих заходів безпеки.

2. Обстріли енергетичної інфраструктури.

На початку минулого року металургійні підприємства зіткнулися з серйозним викликом – відключенням електроенергії, необхідності якого було пов'язано з обстрілами енергетичної інфраструктури. Ці блекаути суттєво обмежували роботу металургійних заводів, що відображається на виробничих показниках. Наприклад, у січні 2023 року виробництво сталі склало 283,9 тисяч тонн, у лютому – 423,7 тисяч тонн, тоді як середньомісячний обсяг виплавки сталі у 2023 році становив 500,2 тисячі тонн. Крім того, аварійні відключення енергопостачання призводили до підвищеного зносу обладнання, що вимагало подальших інвестицій у його ремонт.

3. Підрив Каховської дамби.

В червні 2023 року виник специфічний виклик – підрив російськими військами дамби Каховського водосховища, що призвело до порушення водопостачання підприємств у місті Кривий Ріг. Компанія "АрселорМіттал Кривий Ріг" навіть тимчасово призупинила виробництво сталі, щоб зменшити споживання води. Подальші проблеми з водопостачанням були вирішені шляхом організації постачання з альтернативних джерел.

4. Логістичні проблеми.

Одним з основних викликів для українських металургійних підприємств залишаються логістичні обмеження. З початку війни морські порти не працюють на повну потужність. З липня 2022 року по липень 2023 року діяла зернова угода, за якою три українські порти ("Одеса", "Чорноморськ" і "Південний") могли відправляти кораблі, завантажені зерном та іншими харчовими продуктами. Це дозволяло в певній мірі звільнити залізничний та автомобільний транспорт для перевезення інших вантажів, включаючи металургійні.

У липні 2023 року Росія вийшла зі зернової угоди, і восени Україні вдалося запустити альтернативний морський коридор, яким почали вивозити не лише аграрну продукцію, а й вантажі гірничо-металургійного комплексу. Однак функціонування цього морського коридору пов'язане з низкою проблем і обмежень, оскільки цей маршрут не є повністю безпечним і не може бути використаний для тих обсягів перевезень, що були до війни.

Паралельно з запуском морського коридору польські автоперевізники розпочали тривалу блокаду кордону, що знижує можливості вивезення продукції з України автомобільним транспортом. Обмежена пропускна здатність прикордонних залізничних переходів також є проблемою, що призводить до черг і затримок у руху вантажів на шлях до ЄС. На нашу думку, логістичні проблеми залишатимуться ключовим чинником, який впливатиме на обсяги виробництва металургійної продукції у майбутньому [2].

5. Руйнування активів, що призвело до повної зупинки або часткової роботи підприємств.

6. Нестача оборотних коштів.

Нестача оборотних коштів виникла через припинення процесу відшкодування ПДВ експортерам у зв'язку з зупинкою роботи системи адміністрування ПДВ і Єдиного реєстру податкових накладних. У другій половині 2022 року роботу поступово відновлено, але деякі підприємства зверталися до міжнародних кредитних установ для отримання коштів на фінансування своєї діяльності.

7. Підвищення фіскального тиску.

Підвищення фіскального тиску на гірничо-металургійний комплекс (ГМК) стало результатом прийняття законопроекту №5600. Цей законопроект передбачає зміну методики розрахунку рентної плати за користування надрами для видобутку залізної руди, а також підвищення ставки податку за викиди CO₂. За оцінками GMK Center, це посилення фіскального тиску обійдеться вітчизняному ГМК приблизно у \$650 млн. Таке підвищення ще більше підвищить собівартість продукції та значно знизить конкурентоспроможність українських металургів на міжнародних ринках.

8. Відтік професійних кадрів.

Серед проблем української металургійної галузі важливо зазначити від'їзд великої кількості спеціалістів закордон або їх мобілізацію до збройних сил України.

Внаслідок перерахованих вище проблем за оцінками "Метінвест СМЦ", обсяг ринку металопрокату в натуральному виразі за підсумками 2022 року зменшився на 55% і склав 2 млн тонн. У грошовому виразі обсяг ринку впав менше – на 46%. Це зниження вдалося пом'якшити завдяки значній девальвації гривні (офіційний курс НБУ) у другому півріччі. Середні ціни в гривнях зросли у 2022 році на 25% [1, с. 236].

Незважаючи на війну, українська металургія вистояла і продовжує працювати. Металургійні підприємства продемонстрували приклад витривалості та високої здатності до адаптації у складний час. Тому є всі підстави вважати, що у 2024 р. металургія збереже свою роль в українській економіці і буде основою для відновлення української інфраструктури та економіки.

Список використаних джерел

1. Смолінська Н., Равок С. Аналіз стану металургійної галузі України в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. №2 (316). С. 235-240. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/05/2023-316-38.pdf>.

2. Андрій Глущенко. Як українська металургія пройшла випробовування на міцність у 2023 році. GMK Center. 2023. URL: <https://gmk.center/ua/posts/yak-ukrainska-metalurgiya-projshla-viprobuvannya-na-micnist-u-2023-roci>.

УДК 330.34 (477)

JEL Classification: E22

Височанська А. В.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий
університет, м. Ірпінь

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОЄКТІВ ВІДНОВЛЕННЯ ЗАДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасна економічна ситуація в Україні вимагає активізації інвестиційного потенціалу проєктів відновлення, які визначають ключовий напрямком сталого розвитку.

На початковому етапі важливо визначити основні галузі, які потребують пріоритетного відновлення. Указом Президента України "Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" [1] визначено чіткі пункти, серед яких особливу увагу приділено інфраструктурі, яка є стовпом, на якому ґрунтується економічний та соціальний добробут країни. Розбудова та модернізація доріг, мостів, транспортних мереж – це не просто витрати, але і інвестиції у зручність та ефективність нашого життя. Інноваційні технології визначають темпи розвитку. Цифрові технології, штучний інтелект, зелена енергія – це ті сфери, де наші інвестиції можуть призвести до величезних переваг для суспільства, екології та нашої економіки. Також, не слід забувати про малі та середні підприємства. Вони є кардинальною частиною нашого економічного ландшафту та джерелом інновацій. Підтримка цих підприємств сприятиме зростанню зайнятості та створенню нових можливостей для розвитку.

Таким чином, наша відповідальність – це активно аналізувати, інвестувати та сприяти розвитку видів економічної діяльності, які визначатимуть наше майбутнє.

Оцінка інвестиційного потенціалу включає в себе не лише кількість доступних коштів, але й якість регуляторного середовища: прозорість, ефективне управління та здатність до ризик-орієнтованих рішень.

Прозорість є ключовим фактором, який визначає рішення інвесторів. Чим більше вони можуть довіряти інформації та процесам, тим більше впевненості вони матимуть у своїх інвестиціях. Тому, створення прозорого середовища – це вкрай важлива задача для нас усіх.

Важливим аспектом є ефективне управління. Якщо інвестори відчують, що їхні інвестиції будуть ефективно використані, то це стає стимулом для залучення нових коштів та розвитку економіки. Тут мова йде не лише про фінансовий аспект, але і про ефективність в управлінні ресурсами та проєктами.

Інвестиції завжди пов'язані з певним ризиком, і інвестори оцінюють, наскільки держава чи компанія готова приймати та керувати цими ризиками. Гнучкість та здатність до інноваційних, ризик-орієнтованих стратегій можуть зробити нас привабливими для інвесторів.

У свою чергу, слід звернути увагу на міжнародний аспект інвестицій. Залучення іноземних інвесторів не лише забезпечить нас фінансовими ресурсами, але і внесе передові технології та міжнародний досвід у наше господарство. Іноземні інвестори можуть стати ключовим джерелом фінансування для наших стратегічних проєктів та розвитку економіки. Це відкриває нові можливості для модернізації та стабільності, що є фундаментальним для досягнення наших економічних цілей. Іноземні інвестори приносять із собою передові технології та інновації. Обмін досвідом у розвитку новітніх технологій може значно поліпшити ефективність наших виробничих процесів та розвиток науки та освіти. Це відкриває двері для нашого збагачення міжнародним досвідом та кращими практиками у сферах управління, корпоративного устрою та сталого розвитку. Інтернаціоналізація наших підприємств може підвищити їхню конкурентоспроможність на світовому ринку.

Стратегічний напрямок передбачає встановлення партнерств між урядом, бізнес-середовищем та міжнародними організаціями. Спільні зусилля у напрямку сталого економічного зростання та соціальної відповідальності стають ключовими умовами для успіху. Партнерства між урядом та бізнес-середовищем можуть значно поліпшити бізнес-клімат та залучити інвестиції. Ефективне взаємодії уряду та підприємств може сприяти вирішенню проблем, що стоять перед нашою економікою. Важливо враховувати міжнародний аспект. Співпраця з міжнародними організаціями розширює горизонти і вносить глобальну перспективу в наші стратегії. Це може означати обмін досвідом, технологіями та ресурсами, сприяючи більш стійкому та збалансованому розвитку. Соціальна відповідальність є неодмінною частиною стратегічного напрямку. Спільні зусилля у напрямку сталого економічного зростання та соціальної відповідальності відображають наше зобов'язання перед суспільством. Це означає не тільки економічний успіх, але й забезпечення високих стандартів життя та рівних можливостей для всіх громадян.

Підсумовуючи, активізація інвестиційного потенціалу проєктів відновлення економіки – це не просто стратегічний крок, але й необхідний елемент сталий розвитку України. Звертаємо увагу всіх зацікавлених сторін до цього важливого завдання, сподіваючись на спільний успіх та процвітання нашої країни.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 03.03.2024).

УДК 331.556.4

JEL Classification: F22

Жук Р. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ

Процеси зовнішньої трудової міграції українців мають значний вплив на ринок праці та стан економіки України. Важливим питанням є дослідження сили впливу окремих чинників на інтенсивність міграційних процесів. В наукових дослідженнях міграційних процесів, включаючи процеси трудової міграції, найбільш широко використовуваним став розгляд чинників міграції в парадигмі "виштовхування" та "притягання" ("push" and "pull"). За результатами досліджень І. Кизими складена узагальнена таблиця таких чинників з поділом на 5 підгруп (табл. 1).

Серед чинників, перелічених в таблиці 1, лише обмежене коло мають суттєвий вплив на зовнішню трудову міграцію з України. На думку О. Ляшенко та ін. [2, с. 123] найбільш вагомими є економічні та соціальні чинники: висока заробітна плата та якість життя, можливість професійної самореалізації, високоякісна освіта та стабільна політична ситуація за кордоном.

Таблиця 1

Чинники "виштовхування" та "притягання" [1, с. 367]

Чинники "виштовхування"	Чинники "притягання"
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя
Високий рівень безробіття	Низький рівень безробіття
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Складні умови для підприємництва	Простота ведення бізнесу
Обтяжлива система оподаткування	Мале податкове навантаження
Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Погана система охорони здоров'я	Якісна система охорони здоров'я
Погані можливості для професійної самореалізації	Гарні можливості для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна або расова дискримінація	Немає етнічної або расової дискримінації
Політичні	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість влади	Низький рівень корупції
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Гарна екологічна ситуація

Рис. 1. Причини виїзду українців за кордон [4, с. 116]

Ряд провідних вітчизняних дослідників процесів трудової міграції населення України: Е. Лібанова [3, с. 16], О. Риндзак [4, с. 116], В. Саріогло [5, с. 37], Т. Васильців та ін. [6, с. 12] вважають, що домінуючою мотивацією українців до трудової міграції є прагнення отримувати вищий дохід і головним чинником трудової міграції є велика різниця між заробітною платою в Україні та очікуваною заробітною платою в країні призначення. Другим чинником за значущістю є відсутність роботи або безробіття, а інші причини є менш важливими (рис. 1).

За результатами аналізу досліджень сили впливу чинників міграції бачимо, що принаймні 6 із наведених 14 причин мають економічну природу і високий пріоритет. Отже можна зробити висновок, що на зовнішню трудову міграцію найсильніший вплив мають два чинники, які належать до економічної підгрупи: низька заробітна плата в Україні, відносно її рівня в сусідніх країнах, та вищий рівень безробіття в Україні.

Список використаних джерел

1. Кизима І. С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України. Наукові праці КНТУ. 2009. № 15. С. 365-369.
2. Ляшенко О. М., Шампанюк Ю. І. Особливості трудової міграції України. Молодий вчений. 2016. Т. 31. № 4. С. 365-369.
3. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. Т. 33. № 2. С. 11-26.
4. Риндзак О. Фактори і мотиви зовнішньої міграції населення України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2018. Т. 18. № 1. С. 112-121.
5. Саріогло В. Зовнішня трудова міграція в Україні: мотиви, масштаби, наслідки. Економічний аналіз. Т. 29. № 1. С. 36-43.
6. Васильців Т. Г., Левицька О. О., Мульська О. П. Середовище зовнішньої міграції населення України: емпірика, моделювання і пріоритети політики регулювання : наукове видання. Львів : ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України", 2021. 51 с.

УДК 330.34

JEL Classification: O39

Залізна Л. В.,
старший викладач кафедри
зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Національний університет
"Львівська політехніка", м. Львів
Данилишин Н. М.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національний університет
"Львівська політехніка", м. Львів
Коломієць Т. Л.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національний університет
"Львівська політехніка", м. Львів

ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

Україна переживає складний період, пов'язаний з повномасштабною військовою агресією з боку російської федерації, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

З кожним днем дедалі більше об'єктів інфраструктури зазнають атак російськими ракетами.

Післявоєнна відбудова – це ціла система заходів, які спрямовані на відновлення зруйнованої інфраструктури, житла, підприємств та економіки країни загалом. Цей процес також дає поштовх для стрімкого розвитку та пошуку інноваційних рішень. Знання та спеціальні унікальні можливості є основою інтелектуалізації цих процесів. Для відновлення таких масштабних руйнувань повинні задіюватись не тільки держава, а й іноземна допомога та її досвід.

Задля кращого розуміння вектору відбудови та розвитку необхідно скласти комплексний план, який детально описуватиме кожен етап.

Загальна сума офіційних збитків за рік повномасштабного вторгнення склала 143,8 млрд \$. На рисунку 1 подано статистику прямих втрат України в період 2022-2023 рр. за певними категоріями. Найбільші частки втрат належать житловим спорудам-53,6 млрд \$ (37,3%) та інфраструктурі 36,2 млрд \$ (25,2%).

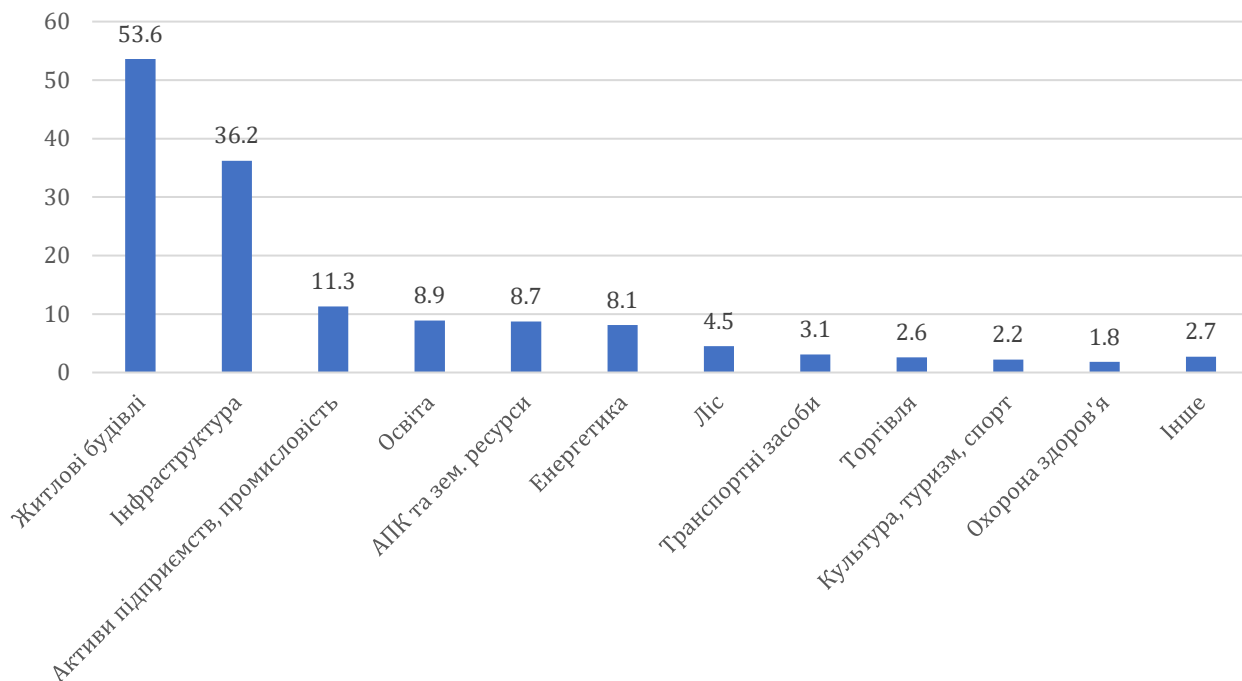

Рис 1. Прямі втрати за типами майна, \$ млрд [1]

Найбільше постраждали – схід та південь України, а саме такі області як: Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Київська та Чернігівська [1].

Станом на середину лютого 2024 року, експертна група, до якої увійшли члени Уряду України, Європейської Комісії та Групи Світового банку, оцінила вартість відновлення в Україні у 486 мільярдів доларів США, у 2023 році ця сума була на 75 мільярдів доларів США меншою. Вартість негайної реконструкції експертна група оцінила у 15 мільярдів доларів США [7].

Незважаючи на те, що війна досі в активній фазі, увесь світ обговорює перспективи для України. Повоєнна відбудова поєднує в собі заходи, спрямовані на відновлення економічної стабільності, інфраструктури, екологічної соціальної сфери[2].

Стратегічно важливі напрямки розвитку економіки України – збільшення експорту, налагодження ланцюгів поставок та сприяння сфері ІТ. Українська сфера бізнесу є дуже нерівномірною, адже тут присутні як промислові гіганти, так і малі та середні підприємства.

Не менш важливим є відновлення культурного спадку. За час повномасштабного вторгнення країна агресор знищила чи пошкодила 945 об'єктів культурної спадщини. з них 128 пам'яток національного значення та 742 місцевого значення. Найбільше об'єктів пошкоджено у Харківській – 235, Донецькій – 128, Херсонській – 116 та Одеській – 116 областях. Збитки завдані війною культурі України становлять близько 19 млрд доларів США [3].

Успадковані Україною оборонні потужності недоотримували фінансування впродовж всього періоду незалежності через що занепадали. До того ж велика кількість оборонних підприємств розташовувались у Донецькій та Луганській областях, які окуповані та в Криму, який анексований. Також багато підприємств цієї галузі у різних областях зазнали руйнувань та не підлягають відновленню. Незважаючи на це, впродовж 2014-2019 рр. Було розроблено зенітно-ракетні комплекси, нові зразки ракетного озброєння, безпілотники, що це свідчить про перспективи розвитку цього сектору.

Лише за 2023 рік росія завдала 2,4 тис ракетних ударів та 38,1 тис авіаударів та артобстрілів, що негативно вплинуло не тільки на екологію України а й планети загалом [4].

Станом на лютий 2024 року близько 156 тис. Квадратних кілометрів вважаються потенційно небезпечними та потребують обстеження на мінно-вибухові пристрої. У 2023 році площа замінувань становила 173 тис. Км² [8].

Для пришвидшення процесу розмінування Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України підписало угоду з платформою Palantir AIP. Вона опрацьовує великі бази даних та аналізує та надає рекомендації. Ціль такої співпраці полягає в розмінуванні територій швидко та з мінімальними втратами, а в цьому процесі інтелектуалізація відіграє надзвичайно важливу роль [5].

У відбудові важлива участь не тільки держави, а й кожного громадянина, саме тому вже створюються волонтерські об'єднання. Прикладом такої активної молоді є Бур – Будуємо Україну Разом, яка функціонує ще з 2014 року. До цієї організації може долучитись усі охочі, віком від 18 років. Метою БУРу є розвиток довіри та формування відповідальної та спроможної молоді через безкорисну допомогу іншим. Прикладами проектів, які започаткував БУР є "БУР-табір" та "БУР-толока". "БУР-табір" – табір в містах чи селах України, що зазнали атаки ворога. Молодь та міжнародні волонтери за підсумком таборових зборів здатні відновити в громаді: школу, фельдшерський пункт чи помешкання для сотень українців, які втратили свій дім через війну. "БУР-толока" – активність під час якої небайдужі збираються задля прибирання засмічених територій.

З перших днів вторгнення спільнота активно приймала та опрацьовувала заявки на допомогу цивільним і військовим. У 2022 році було організовано 82 з'їзди (33 БУР-табори) у різні населені пункти країни, що постраждали від бойових дій та в межах яких учасники табору займалися ремонтом пошкоджених будинків та квартир [6].

Підсумовуючи, можна сказати, що інтелектуалізація є невід'ємною складовою успішної та якісної відбудови нашої держави. Тільки з використанням унікальних знань та інтелектуального капіталу можна забезпечити всі етапи такого важливого і складного процесу.

Список використаних джерел

1. Головна сторінка : НАВС. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/images/news/img/2021/06/strategiya-110621.pdf>.
2. Економічна правда. Відбудова України після війни: Що варто зробити вже зараз. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/17/705238>.
3. Ukrinform. В Україні через російську агресію пошкоджені або зруйновані 945 пам'яток культурної спадщини. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-culture/3835895-v-ukraini-cerez-rosijsku-agresiu-poskodzeni-abo-zrujnovani-945-pamatok-kulturnoi-spadsini.html>.
4. Олена Я. Скільки ворожих ударів було завдано по Україні у 2023 році: інфографіка. Варта 1. URL: https://varta1.com.ua/amp/skilki-vorozhih-udariv-bulo-zavdano-po-ukrayini-u-2023-roci-infografika_375137.html.
5. Ukrinform. Штучний інтелект залучать до розмінування України – Мінекономіки уклало угоду з Palantir. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3835140-stucnij-intelekt-zalucat-do-rozminuvanna-ukraini-minekonomiki-uklalo-ugodu-z-palantir.html>.
6. Учасники проєктів Вікімедіа. Будуємо Україну Разом – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Будуємо_Україну_Разом.
7. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released – Worldbank.org. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>.
8. Потенційно замінованими залишаються 156 тисяч км² – ДСНС – Суспільне. URL: <https://suspilne.media/695598-potencijno-zaminovanimi-zalisautsa-156-tisac-km-dsns>.

УДК 338.24:330

JEL Classification: O31

Метла В. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків

АДАПТИВНО-ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ УПРАЛІННЯ БІЗНЕСОМ

Організаційно-інноваційне управління бізнес-процесами (ОІУБП) – це система управління, яка ґрунтується на інноваційних методах та підходах

до організації та ведення бізнес-процесів. Її суть полягає в постійному вдосконаленні та оптимізації бізнес-процесів на основі впровадження нових технологій, методів та інструментів.

Впровадження ОІУБП на підприємствах може забезпечити ряд значних переваг. По-перше це збільшення ефективності та продуктивності робочих процесів. Це досягається за рахунок оптимізації послідовності дій, усунення зайвих операцій, скорочення часу на виконання завдань та зменшення потреби у ресурсах. По-друге це зменшення витрат та ресурсоемності. Система дозволяє раціонально використовувати ресурси, економити матеріали, енергію, час і кошти. По-третє це підвищення гнучкості та адаптивності до змін у зовнішньому середовищі. Це досягається швидким реагуванням на зміни на ринку, потреби клієнтів та конкурентний тиск. По-п'яте це стимулювання інноваційної активності та розвитку нових продуктів та послуг. Система створює сприятливе середовище для генерації та впровадження нових ідей.

Впровадження системи оптимізації та управління бізнес-процесами на підприємстві є складним та багатоетапним процесом, який вимагає ретельного планування та системного підходу. Цей процес можна умовно розділити на кілька етапів.

Починається він з аналізу та діагностики існуючих бізнес-процесів, під час якого проводиться докладне вивчення та оцінка діючих на підприємстві процесів, виявлення їхніх недоліків та проблем. Далі слідує етап розробки стратегії та плану впровадження ОІУБП, на якому визначаються цілі та завдання впровадження, а також розробляється детальний план дій з урахуванням специфіки підприємства та обраних методів та інструментів. Наступний етап – впровадження інноваційних методів та інструментів управління бізнес-процесами, під час якого здійснюється практичне впровадження обраних методів та інструментів, а також проводяться навчання та тренінги для персоналу. Важливим етапом є навчання та мотивація персоналу, де активна участь персоналу є важливою умовою успішного впровадження ОІУБП. На цьому етапі проводяться навчання та тренінги, пояснюється суть та переваги ОІУБП, а також мотивується персонал до роботи за новими методами. Завершальним є процес контролю та моніторингу результатів впровадження ОІУБП, щоб постійно оцінювати його ефективність та вносити необхідні корективи, якщо це необхідно.

Вибір конкретних методів та інструментів ОІУБП залежить від специфіки підприємства, галузі діяльності, розміру та поставлених цілей. Деякі з найбільш поширених та ефективних методів та інструментів включають: реінжиніринг бізнес-процесів, бережливе виробництво, Data-driven process management, Six Sigma, система менеджменту якості.

Реінжиніринг бізнес-процесів – це радикальне переосмислення та перебудова бізнес-процесів для досягнення суттєвих покращень у їх ефективності та продуктивності.

Бережливе виробництво – це система організації виробництва, яка спрямована на усунення всіх видів втрат та оптимізацію використання ресурсів.

Data-driven process management – використання даних для аналізу, оцінки та оптимізації бізнес-процесів.

Six Sigma – це методологія управління якістю, спрямована на мінімізацію дефектів та помилок у бізнес-процесах.

Система менеджменту якості (ISO 9001) – це міжнародний стандарт, який встановлює вимоги до системи управління якістю на підприємстві.

У світлі визнаних переваг, які вносить в сучасний бізнес облік та управління витратами за допомогою ОІУБП, варто визначити й певні можливі проблеми, що можуть виникнути під час її впровадження на підприємствах. Однією з головних перешкод є опір до змін, який може виявитися з боку персоналу. Невірне сприйняття нових методів та інструментів, або недостатня усвідомленість їхньої необхідності та потенційних переваг, може викликати супротив та впливати на ефективність впровадження. Ще однією проблемою є відсутність необхідних кваліфікацій та навичок у персоналу. Для успішного використання нових методів ОІУБП необхідно не лише ознайомлення, а й систематичне навчання та розвиток професійних компетенцій, що може вимагати часу та зусиль. Не останнім чинником, який може гальмувати впровадження, є фінансові труднощі. Інвестиції у нові технології, вдосконалені інструменти та навчання персоналу вимагають значних фінансових ресурсів, що для деяких підприємств може виявитися викликом. Нарешті, відсутність чіткої стратегії та плану впровадження може перетворити процес впровадження ОІУБП на хаотичний та неефективний. Відсутність визначених кроків та цільових показників може впливати на остаточний результат та викликати додаткові труднощі під час реалізації.

Отже, впровадження організаційно-інноваційного управління бізнес-процесами (ОІУБП) виявляється суттєвим та дієвим кроком для підвищення конкурентоспроможності та адаптації підприємств до змін у ринковому середовищі. Проте, успішна реалізація цього інструменту вимагає дбайливого планування, активної участі персоналу, використання найкращих практик та подолання можливих перешкод і викликів.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва М.В. Інноваційне управління бізнес-процесами на підприємстві. – К.: КНЕУ, 2012.

2. Кулиняк І. Я., Боцман Ю. С. Концепція "бережливе виробництво" як метод ефективної організації виробничого процесу підприємств // Електронне наукове фахове видання "Глобальні та національні проблеми економіки". – 2016. – № 14. С.408-412.

3. Лапицька Т.В. Управління бізнес-процесами: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2010.

4. Продіус О. І. Реінжиніринг бізнес-процесів як сучасна концепція управління // Економіка і суспільство. – 2018. – № 9. С. 573-577.

УДК 336.744

JEL Classification: E22

Нечай О. Р.,
радник члена Рахункової
палати, м. Київ

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ІНСТРУМЕНТУ В УКРАЇНІ

Останнім часом дедалі більше в Україні зростає обсяг операцій з криптовалютами. Криптовалюта – це цифрові гроші, створені з використанням спеціалізованого програмного забезпечення, випуск і облік яких у формі цифрових записів про перекази (транзакції) відбувається із застосуванням криптографії (шифрування) в мережі рівноправних комп'ютерів [1]. Криптовалюта базується на механізмі блокчейну, використовуючи розподілений реєстр для перевірки транзакцій.

Криптовалюта має схожі та відмінні риси порівняно із національними валютами (фіатними грошима). Відмінностями між криптовалютою та національними валютами є такі:

– будь-яка національна валюта може існувати у вигляді банкнот та монет, а також у безготівковій формі, у той час як криптовалюта може існувати тільки в електронній формі;

– емітентом національної валюти є органи державної влади певних країн, у той час як єдиного емітента криптовалюти немає;

– національні валюти, як правило, мають певне матеріальне забезпечення, у той час як криптовалюти такого забезпечення не мають;

– обіг національних валют у будь-якій країні підлягає державному регулюванню, у той час обіг криптовалют має значно менший державний

вплив (хоча у багатьох країнах є спроби все ж таки здійснювати державне регулювання випуску та обігу криптовалют);

– обіг та обмін національних валют можна призупинити, оспорити, транзакції з такого обігу можна відмінити, здійснити державне втручання у передбачений спосіб, у той час як обіг та обмін криптовалют призупинити значно складніше;

– майже будь-яка національна валюта відчуває вплив інфляції у зв'язку із збільшенням її маси в обігу, криптовалюта впливу інфляції не відчуває, що, втім, не виключає значних коливань її курсу.

Водночас, попри певні відмінності, криптовалюта дедалі більш широко використовується як гроші для інвестиційних операцій, обігових операцій, переказування коштів, їхнього зберігання тощо. Схожість криптовалюти та більш "традиційних", "звичайних" фіатних грошей зумовлює можливість виконання криптовалютою функцій грошей. У економічній теорії виділяють такі функції грошей: міра вартості, засіб обігу, засіб накопичення, засіб платежу та світові гроші [2]. Як приклад, перша криптовалюта Bitcoin з ринковою капіталізацією в понад 900 млрд доларів (тобто це сумарна вартість усіх доступних біткоїнів) входить в топ-10 найдорожчих активів планети. Більшість людей використовують криптовалюту, у першу чергу, задля отримання додаткового доходу. Згідно з опитуванням найбільшої криптобіржі світу Binance, частка користувачів платформи, що використовують віртуальні активи саме з такою метою, становить 45%. При цьому 19 відсотків опитаних вбачають у криптовалюті засіб для заощадження, а 9 відсотків – використовують криптовалюту для захисту від інфляції [3].

Тенденція активного використання криптовалюти охопила й Україну, яка увійшла у топ-10 країн світу за кількістю користувачів криптовалюти [4]. Поширення криптовалюти для фінансово-інвестиційних операцій у світі в цілому дозволяє розглядати криптовалюту в Україні як фінансово-інвестиційний інструмент. Водночас використання криптовалюти як такого інструменту потребує вивчення її переваг та недоліків.

Перевагами використання криптовалюти як фінансово-інвестиційного інструменту в Україні є такі [5]:

– доступність майнінгу за допомогою комп'ютера та транзакцій з криптовалютами для всіх верств населення – на відміну від інших фінансово-інвестиційних інструментів, криптовалюту може без значних інвестицій та зусиль використовувати значна кількість громадян України;

– низька залежність криптовалюти від державного впливу та державного регулювання – через відсутність єдиного емісійного центру зупинити або

відмінити операції з криптовалютою значно складніше, ніж для фіатних грошей, і фізичні особи можуть бути більшою мірою упевнені у стабільності трансакцій;

– швидкість здійснення трансакцій – завдяки використанню сучасних технологій фінансові та інвестиційні операції з використанням криптовалюти можуть проходити дуже швидко, майже у режимі реального часу, при цьому географічні обмеження (розташування учасників операцій) за рахунок використання сучасних інформаційних технологій на швидкість здійснення трансакцій майже не впливають;

– низькі трансакційні витрати для здійснення фінансово-інвестиційних операцій – на відміну від фіатних коштів, трансакційні витрати на здійснення операцій з криптовалютою безвідносно обсягів операцій, територіальної прив'язки учасників є порівняно незначними;

– децентралізоване зберігання інформації – інформація щодо трансакцій у криптовалюті зберігається децентралізовано у мережі, що унеможливує пошкодження або знищення такої інформації в якомусь одному місці;

– захищеність від інфляції – через відсутність (фізичну неможливість) додаткової емісії та фіксований обсяг емісії криптовалют інфляція як макроекономічне явище для них нехарактерна, що, втім, не виключає можливості істотних коливань курсу;

– територіальна незалежність – фінансово-інвестиційні операції з криптовалютами за умови використання спеціального програмного забезпечення та наявності інтернету можуть бути здійснені з будь-якої країни та між резидентами будь-яких країн;

– анонімність – особливість операцій з криптовалютами передбачає можливість анонізації користувача, і дані щодо таких операцій не стають відомими ані іншим учасникам ринку, ані банкам, ані органам державної влади; це дозволяє фізичним особам приховати власні статки та убезпечити від розповсюдження інформації щодо них;

– відсутність лімітів операцій – на відміну від національних валют, операції з якими часто мають нормативно встановлені ліміти, операції з криптовалютами через ослаблений характер державного регулювання таких лімітів не мають;

– можливість верифікації – через саму сутність криптовалют та протоколювання операцій із ними у автоматичному режимі ланцюжок операцій з криптовалютами може бути легко верифікований; при цьому внести зміни у здійснені операції та фальсифікувати трансакції технологічно неможливо.

Водночас використання криптовалюти як фінансово-інвестиційного інструменту в Україні не позбавлене й певних недоліків. До їхнього складу слід віднести такі [6–9]:

- необхідність технічної забезпеченості – використання криптовалюти й здійснення фінансово-інвестиційних операцій із нею потребує наявності комп'ютерної техніки, зв'язку для мережі інтернет, функціонування спеціалізованих торговельних майданчиків тощо; відсутність будь-якого з таких елементів унеможливить використання криптовалюти для фінансово-інвестиційних операцій, хоча й може не впливати на її зберігання;

- необхідна кваліфікаційна готовність – використання криптовалют потребує певної кваліфікації та навичок учасників фінансово-інвестиційних операцій; відсутність таких навичок у використанні сучасних засобів трансакцій для криптовалют, здійсненні операцій на електронних майданчиках майже унеможлиблює такі операції та збільшує ризик помилок або шахрайства;

- обмежена готовність потенційних учасників фінансово-інвестиційних операцій до обігу криптовалют – попри поширення криптовалют та зростання обсягу операцій із ними, далеко не всі учасники фінансово-інвестиційних операцій й далеко не завжди готові використовувати (здебільшого приймати) криптовалюту як засіб обігу, збереження, інвестування тощо;

- висока волатильність – криптовалюти залишаються доволі специфічним об'єктом фінансово-інвестиційних відносин, і, у тому числі через це, їхній курс (стосовно національних валют) може різко коливатися у часі; це породжує можливість спекулятивних короткострокових операцій, але водночас провокує нестабільність у разі використання криптовалют для фінансових операцій;

- незабезпеченість матеріальними активами – через свою специфіку та природу криптовалюти не мають забезпеченості матеріальними активами й не є зобов'язаннями суверенної держави, тому у разі різкого падіння курсу криптовалюти її власник жодним чином не може компенсувати свої збитки й не має суб'єкта, до якого він може пред'явити претензії щодо збитків;

- неможливість використання криптовалют для фінансування статутного капіталу суб'єктів господарювання – станом на 2024 рік в Україні відсутні нормативні можливості внесення криптовалют як частки власника до статутного капіталу;

- ризик шахрайства та хакерських атак – через те, що криптовалюти мають економічну цінність, хоча й не мають матеріальної форми, вони є привабливим об'єктом уваги для шахраїв та економічних злочинців, через дії яких законний власник криптовалюти може понести економічні збитки;

- анонімність трансакцій – якщо для окремої фізичної особи анонімність трансакцій з криптовалютою є її перевагою, то для соціально-економічної системи в цілому така анонімність може розглядатися й як недолік, тому що саме через анонімність криптовалюту можуть використовувати для ухилення від сплати податків, відмивання коштів, фінансування незаконних операцій тощо;

– незворотність платежу – на відміну від платежу з використанням банківських переказів, який може бути заблокований, оскаржений у судовому порядку, відмінений тощо, санкціоноване переведення криптовалюти не передбачає можливості його відміни, повернення коштів тощо.

Отже, можна стверджувати, що криптовалюта об'єктивно існує та використовується у інвестиційно-фінансових операціях. Використання криптовалюти у таких операціях має як свої розглянуті переваги, так і недоліки. Криптовалюта як фінансово-інвестиційний інструмент в Україні має потенціал свого застосування, але реалізація такого потенціалу потребує створення інституційно-нормативних засад функціонування ринку криптовалют в Україні, формалізації діяльності учасників такого ринку, створення засад протидії шахрайським операціям, підвищення обізнаності потенційних учасників такого ринку з основами функціонування ринку криптовалют тощо.

Список використаних джерел:

1. Палюх М., Спільник І. Криптовалюта як потенційний об'єкт обліку: сутність, властивості, перспективи. Цифрова економіка: тренди та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2018. С. 99-102.
2. Остафійчук С. М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. С. 215-220.
3. Петровський Д. Злети та падіння Біткоїна: чи вдалий зараз час заробляти на криптовалютах. 2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/zleti-ta-padinnya-bitkojina-chi-vdaliy-zaraz-chas-zaroblyati-na-kriptovalyutah-12545472.html>.
4. Савченко М. В., Короленко В. О., Порошина О. В. Сучасний стан криптовалюти на глобальній економічній арені та її перспективи розвитку в Україні та в світі. Економіка і організація управління. 2019. № 4 (36). С. 48-57.
5. Бурковська А. В. Переваги і недоліки використання криптовалюти. Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: освітньо-наукові та виробничі засади: матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 22-24 листопада 2017 р. Миколаїв: МНАУ, 2017. С. 165-168.
6. Момот І. О., Момот Ю. Г., Козенков Д. Є. Сутність та особливості функціонування криптовалют. Економіка та суспільство. 2018. Випуск № 15. С. 713-719.
7. Мамуненко М. С., Жмай О. В. Переваги та недоліки застосування криптовалюти в умовах сучасної ринкової економіки України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Випуск 26, частина 1. С. 127-130.

8. Клочок О. Роль та місце криптовалют в процесі цифровізації економіки. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ужгород, 30 листопада 2022 р. Ужгород: ДВНЗ "Ужгородський національний університет", 2022. С. 46-48.

9. Савченко М. В., Короленко В. О., Порошина О. В. Сучасний стан криптовалюти на глобальній економічній арені та її перспективи розвитку в Україні та світі. Економіка і організація управління. 2019. Випуск № 4 (36). С. 48-57.

УДК 336.71

JEL Classification: G21

Прозоров Ю. В.,
науковий співробітник,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України", м. Київ

ІНСТИТУЦІЙНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕХОДУ БАНКІВ ДО ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МЕТАВСЕСВІТУ

Банки як інституції що знаходяться на вістрі технологічних інновацій цифрової економіки не можуть не використовувати нові канали взаємодії із поточними та новими потенційними клієнтами, що виникають у віртуальній реальності з наближенням до переходу соціально-економічних відносин у простір-час метавсесвіту.

Актуальність теми надзвичайно зросла завдяки прискоренню подальшої віртуалізації економіки в умовах переходу багатьох економічних та соціальних процесів у гібридний простір-час метавсесвіту. Питання розвитку нових інститутів та структур цифрової економіки досліджують А.Гриценко, А.Гулей, Т.Єфіменко, В.Корнєєв, В.Корнівська, Т.Кричевська, В.Міщенко, О.Яременко та інші. Серед іноземних вчених та практиків, що займаються проблемами інституційної структури метавсесвіту, зокрема, можна виділити Ball M., Durmaz Y., Elghany S., Garety P., Lawson B.D., Narula H., Rokers B., Stanney K.

Мета дослідження. Шляхом історичного, діалектичного та міжрівневого аналізу виявити специфіку дії інститутів банківської системи при переході до віртуального простору метавсесвіту.

Основний матеріал. Як показав акад. А.А.Гриценко, в процесі формування інформаційно-мережевої економіки відбувається поступове перетворення

інформації у головний ресурс і продукт виробництва, глобалізація переходить у віртуальну сферу, де простір і час змінюють звичні свої характеристики. Просторово локалізовані та віддалені у фізичному просторі та часі інформаційно-фінансові ресурси об'єднуються в один виробничий процес, що у віртуальному просторі відбувається тут і зараз [1, с.12]. На його думку, саме це є локалізацією глобального простору-часу, локальним проявом глобального і одночасно реалізацією локального у глобальному.

Спираючись на такий методологічний підхід будемо аналізувати інституційну структуру простору-часу метавсесвіту, що виникає прямо зараз на наших очах, та від кількісного зростання розважально-відволікаючих технологій вже переходить у глибини якісно нових соціально-економічних вимірів.

Метавсесвіт (англ. – Metaverse) за визначенням [2] – це всесвіт, який поєднує нашу фізичну реальність з цифровим віртуальним світом і виходить за межі реальності з багатьма користувачами з постійним і довготривалим ефектом. Віртуальний світ базується на цифрових людях, об'єктах і технологіях, що забезпечують мульти-сенсорну комунікацію з людьми, таких як віртуальна реальність (VR) і доповнена реальність (AR). Він забезпечує високопрофесійну комунікацію в динамічній взаємодії між цифровими структурами та реальним часом. Спочатку користувачі в тому числі банківських послуг зіткнулися з віртуальними світами, де аватари могли телепортуватися між ними. Поява концепції Metaverse пов'язане з соціальними, імерсивними VR-платформами, сумісними з багатокористувацькими онлайн-відеоіграми, відкритими ігровими світами та коворкінгами в доповненій реальності. Метапростір – це концепція, яка пропонує можливості для створення віртуальних спільнот у комерційному або позарозважальному світі; вважається, що це платформа нового покоління, яка включає тривимірну пісочницю, де ентузіасти метапростору можуть взаємодіяти за допомогою своїх аватарів, і виражається як "цифровий великий вибух" у кіберпросторі.

Цифрова частка у структурі світової економіки зростатиме у наступне десятиріччя, як і частина метавсесвіту у цій цифровій частці. Іноземні автори, зокрема Метью Бол [3] пропонують побудувати певну модель такого впливу. Якщо до 2032 року частка метавсесвіту становитиме, 10% цифрової економіки, а частка цифрових технологій у світовій економіці за цей час зросте з 20 до 25%, причому світова економіка продовжить зростати в середньому на 2,5% на рік, тоді через 10 років економічна вартість метавсесвіту становитиме 3,65 трлн дол.США на рік. Таким чином, метавсесвіт забезпечить 25% зростання цифрової економіки з 2022 року та

майже 10% зростання реального ВВП за цей же період. Якщо частка метавсесвіту становитиме 15% цифрової економіки, метавсесвіт коштуватиме 5,45 трлн дол. США на рік, відповідатиме за 1/3 зростання цифрової економіки та за 13% зростання світової економіки.

Імерсивні технології ще недостатньо інтегровані у просторі-часі, але є комплексно-взаємопов'язані і включають у себе три компоненти [4]:

- 1) віртуальну реальність (Virtual Reality, VR);
- 2) доповнену реальність (Augmented Reality, AR);
- 3) змішану реальність (Mixed reality, MR).

Між цими технологіями існує значна відмінність. Технології доповненої реальності можуть відображати цифрову інформацію (зображення, відео, текст, графіку) поза екранами пристроїв і об'єднувати віртуальні об'єкти з реальним відображенням, використовуючи лише зовнішній гаджет: смартфон або планшет.

У віртуальній реальності за допомогою спеціального VR-шолому або VR-окулярів людина-користувач переноситься в повністю змодельований штучний світ із зоровим сприйняттям на всі 360 градуси [4]. Основою углублення банків до просторів метавсесвіту із надання фінансових послуг у віртуальній реальності будуть становити імерсивні (занурюючі) технології, які можуть краще сприймати і розуміти навколишню дійсність, занурюючи людину в створене штучне середовище. Вітчизняні дослідники прикладних аспектів VR проблематики відмічають про важливість того, щоб інтерфейс та технічне оснащення ставали більш доступними та простими для користувачів. Також акцентується увага, що існують також певні технічні труднощі при передачі інформації, оскільки мозок не сприймає зображення як реальне, якщо воно змінюється лише через 1 с. після повороту голови. Непорушній 3Д-вимірний світ виявляється "при підтримці менше 20 мс затримки від початку руху, а деякі дослідники навіть рекомендують досягти менше 4 мс для відображення необхідного зображення на екрані" [5, с.].

Метавсесвіт більшістю дослідників розглядається як чітка інтегрована система, пов'язана з реальним життям. Тому вона потребує обладнання для передачі та обміну активами між окремими світами метапростору за межами віртуальної ідентичності як для фізичних об'єктів, так і для об'єктів в середині метапростору. Метавсесвіт як соціальне середовище для торгівлі та володіння власності потребує "інституту цифрового нотаріату і послуг клірингового центру, які зможуть працювати разом із сумісним смарт-контрактом" [6]. Запровадження "суверенної ідентичності" на базі подальших версій штучного інтелекту (ШІ) та сервісів на блокчейні

надаватимуть можливість запропонувати банківським клієнтам метавсесвіту унікальні миттєві послуги у гібридному просторі-часі.

Результати та обговорення. Вісім базових колон метавсесвіту, що будуть використовувати банки при плануванні стратегій входу на нові віртуальні цифрові фінансові ринки, за нашими прогнозами – це: інтерактивність користувачів, доповнена реальність (XR), технології блокчейн, штучний інтелект (AI), комп'ютерний зір, мобільні мережі 5-6G, квантові та хмарні обчислення та Інтернет речей (IoT).

Висновки. Банки також готуються імплементувати до своїх операційних систем фронт-офісів імерсивні технології, або технології розширеної реальності, які повністю або частково дозволяють інтегрувати віртуальні банківські проекти в реальний світ. Такі технології створюють ефект повної чи часткової присутності в альтернативному просторі метавсесвіту, що суттєво модифікує клієнтських досвід у різних сферах, не тільки фінансових. Подальші дослідження повинні підтвердити або спростувати висунуту нами гіпотезу, що метавсесвіт – це віртуально-реальний гібридний простір, в якому люди та згенеровані штучним інтелектом аватари взаємодіють один з одним за допомогою перехідних аналого-цифрових та цифро-аналогових перетворювачів реальностей: смартфонів 5 та 6 G, переносних гаджетів, окулярів віртуальної та доповненої реальності, мозкових імплантів і інших ЦАП/АЦП технологій вводу-виводу систем "людина-машина".

Список використаних джерел

1. Гриценко А. А. Економічні суперечності глобалізації і локалізації та їх сучасні прояви. Економічна теорія. 2022. № 4. С. 5–29. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.04.005>.
2. Yakup Durmaz, Dilruba Gokalp. Introduction of Metaverse to Our Lives and Unlimited Services in the World of Metaverse. Online Published: December 13, 2023. DOI:10.22158/ibes.v6n1p1.
3. Болл, Метью. Метавсесвіт. Як він змінить нашу реальність – Київ, Артбукс, 2023, 504 с.
4. Stanney K., Lawson B.D., Rokers B., Dennison M., Fidopiastis C., Stoffregen T., Weech S., Fulvio J. M. Identifying Causes of and Solutions for Cybersickness in Immersive Technology: Reformulation of a Research and Development Agenda. International Journal of Human-Computer Interaction. 2020. No 36. P. 1783–1803. DOI: <https://doi.org/10.1080/10447318.2020.1828535>.
5. Бондаренко Н. А. Роль технологій доповненої та віртуальної реальності в сучасному дизайні: вплив, інновації та виклики. International scientific-

practical conference "Current issues of science, education and technology in Ukraine and the world": conference proceedings (Tampere, Finland, December 29, 2023). Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. С. 6-8.

6. Riches S., Elghany S., Garety P., Rus-Calafell M., Valmaggia L. Factors Affecting Sense of Presence in a Virtual Reality Social Environment: A Qualitative Study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2019. № 22. P. 288–292. DOI: <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0128>.

УДК 338.001.36

JEL Classification: M21

Семенча І. Є.,

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки,
підприємництва та управління підприємствами,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро

Семеха В. В.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро

СИСТЕМА МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У ринковій економіці, для якої характерний високий рівень конкуренції та невизначеність кон'юнктури, досягнення стійкого становища підприємства та його ефективне функціонування вимагає вирішення ряду завдань. Найважливіше з них – максимально повне використання потенційних можливостей та формування здатності швидкої адаптації до мінливих умов на ринку.

Проблеми оцінки потенціалу та визначення його ефективності, а також окремі теоретичні аспекти знайшли відображення у роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. В. Березіна, І. А. Бланк, С. Брю, Н. А. Власова, Ф. Котлер, Н. С. Краснокутська, А. О. Крисак, С. М. Лисакова, Т. Пітере, Т. В. Шталь та ін.

Незважаючи на зростання кількості досліджень, присвячених потенціалу, наукову розробленість цієї проблеми загалом ще не можна визнати вичерпною.

Метою цього дослідження є узагальнення системи методів оцінки потенціалу, його використання та прогнозування у торгових організаціях.

Існуючі інструменти виміру потенціалу організації представляють собою окремі показники, що характеризують ефективність діяльності підприємства. Виміряти потенціал якимось одним показником неможливо, необхідна система показників, що враховує всі функціональні складові потенціалу. Виміряти потенціал можна, здійснюючи відповідні оціночні кроки (рис. 1).

Щодо критеріїв оцінювання потенціалу торговельних підприємств, то погоджуємось із думкою Крисак А. О. у [4], що можливо виділити такі три основних критерія: ефективність, стійкість, співставність. Зміст кожного критерію поданий на рис. 2.

Крім того, аналіз показав, що досі економісти не дійшли єдиної думки про врахування ефективності використання ресурсного потенціалу, але в даний час визначено основні підходи щодо його оцінки:

1. Частковий підхід означає, що оцінка ефективності використання потенціалу підприємства визначається за одним показником.

2. Універсальний підхід полягає в тому, щоб знайти такий показник, який досить повно відображав би ефективність використання потенціалу підприємства та її зміну за рахунок об'єднання певної кількості часткових показників.

3. Ситуаційний підхід полягає у тому, що оскільки неможливо створити узагальнюючий показник чи достатньо обґрунтовану систему часткових показників, то таким визнається загальна (якісна) корисність діяльності. У якості критерію ефективності використання потенціалу при цьому підході виступає виконання поставлених цілей за той чи інший період діяльності.

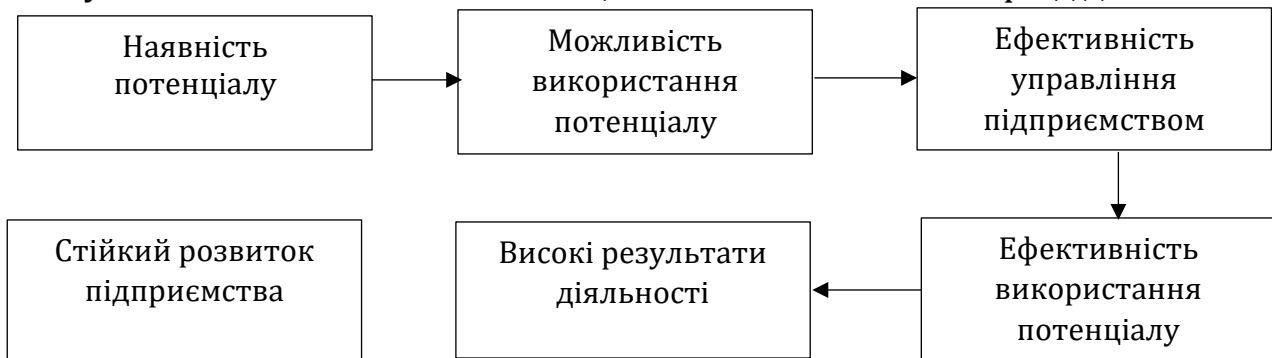

Рис. 1 Процес оцінювання потенціалу підприємства [1]

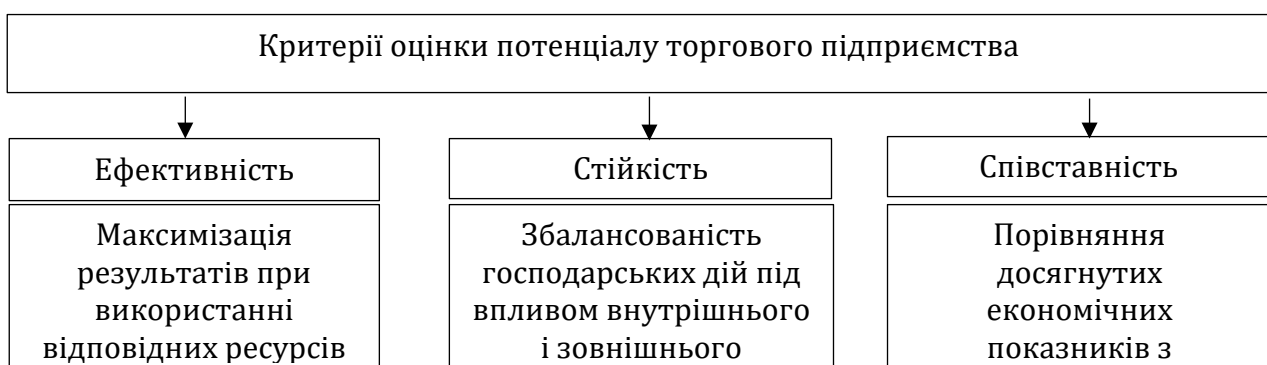

Рис. 2 Критерії оцінки потенціалу торгового підприємства [4]

Одним із завдань при розробці та використанні методики оцінки потенціалу є визначення єдиного узагальнюючого показника, що враховує стан, рух та ефективність використання кожного з елементів потенціалу та дозволяє досліджувати причинні залежності у стані потенціалу в цілому. Тому одним із важливих принципів оцінки потенціалу торгового підприємства є її комплексність.

У зарубіжній практиці з метою оцінки потенційних можливостей торгових підприємств широко використовується індикаторний метод. Суть його полягає у розробці показників, що дозволяють у формалізованому вигляді описати стан параметрів того чи іншого об'єкта, що досліджується [3, с. 3]. На їх основі дається всебічна оцінка потенціалу підприємств та виробляються рекомендації щодо підвищення результативності його функціонування.

З поняттям "потенціал" підприємства тісно пов'язані поняття "стратегія" та "стратегічні рішення". У деякий момент підприємство володіє певним соціально-економічним потенціалом, який, у найбільш загальному сенсі, можна охарактеризувати як деяка сукупність "стратегічних" ресурсів, котрі є у розпорядженні підприємства.

Вибір напряду чи стратегії розвитку потенціалу торгового підприємства, як відомо, залежить переважно від складу, структури та якості наявних економічних ресурсів, рівня конкурентоспроможності продукції, становища на ринку тощо.

Як бачимо, підвищення потенціалу підприємства зводиться, по суті, до аналізу його структури, оцінки та планування впливу великої сукупності факторів на конкурентоспроможність торгового підприємства та його місця на ринку. Також необхідно сказати, що оцінку потенціалу можна класифікувати за тимчасовим принципом: на ретроспективний та перспективний аналіз. Ретроспективний аналіз – це аналіз формування потенціалу у часі, починаючи від поточного моменту до минулого періоду. Перспективний аналіз – це аналіз, котрий має на меті оцінки можливостей діяльності підприємства у майбутньому. Найбільш важливими завданнями оцінки потенціалу торговельного підприємства є вивчення [2]: величини та динаміки виручки торговельного підприємства; оптимальності використання торгових площ; ліквідності балансу; рентабельності діяльності підприємства; розміру середнього чека; прихильності (лояльності) клієнтів тощо.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що на сьогоднішній день існує величезна кількість різноманітних методик щодо оцінки економічної діяльності підприємства. У зв'язку із тим, щоб оцінка мала практичне застосування і для потенціалу підприємства, вона має бути, з одного боку, комплексною, тобто охоплювати всі сторони господарського процесу та виявляти всебічні причинні залежності, що впливають на

діяльність підприємства. А з іншого боку, забезпечувати системний підхід, коли кожен досліджуваний об'єкт розглядається як складна система, що постійно змінюється, перебуваючи під впливом ряду факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Дідківський А. О. Обґрунтування необхідності діагностики потенціалу розвитку підприємства. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: Міжнародна наукова інтернет-конференція. Тернопіль, 2022. С. 71–72.

2. Зубков С. О. Показники оцінки ефективності використання елементів ресурсного потенціалу підприємства торгівлі. URL: https://www.researchgate.net/publication/295909651_Pokazniki_ocinki_efektivnosti_vikoristanna_elementiv_resursnogo_potencialu_pidpriemstva_torgivli (дата звернення: 25.02.2024).

3. Жувагіна І. О., Когутенко К. С. Загальнонаукові підходи до формування економічного потенціалу підприємств торгівлі. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. С. 1–6.

4. Крисак А. О. Методи оцінки потенціалу малих підприємств. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=118> (дата звернення: 26.02.2024).

УДК 631.583:633.12

JEL Classification: O13

Степасюк Л. М.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри економіки,

Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

Козловська М. С.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ГРЕЧКИ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ НІШЕВОГО ВИРОБНИЦТВА

В умовах сьогодення, багато аграрних виробників вбачають перспективу у вирощуванні нішевих культур, так як вони запобігають виснаженню ґрунтів, що виникають внаслідок перенасиченості кількома основними сільськогосподарськими культурами та є альтернативою у дотриманні сівозмін. Також, вирощування нішевих культур дозволяє

виробникам розширювати ринки збуту власної продукції у новому сегменті та збільшувати прибутковість свого бізнесу. Однією із таких культур, яка нині відноситься до нішевих та характеризується високою господарською цінністю і економічною привабливістю є гречка [1].

В народі гречка стала маркером будь-яких змін, бо коли в країні криза – з полиць магазинів найшвидше зникає саме ця крупа [2].

Протягом останніх десятиліть гречка перейшла в групу нішевих культур через суттєве скорочення посівних площ. Адже, ще 10 років тому обсяги валового збору гречки становили понад 300 тис. т на рік. З того часу посівні площі та обсяг виробленої продукції даної культури щороку зменшувались. Найнижчий рівень виробництва був у 2019 р. – 88 тис. т.

Таблиця 1

Виробництво гречки в Україні за основними товаровиробниками, тис. т [4]

	Роки			% до попереднього року	
	2020	2021	2022	2021	2022
Зібрана площа, тис. га					
Усі категорії господарств	84,1	91,9	121,0	109,3	131,7
у т.ч. с.-г. підприємства	46,5	54,4	88,6	117,0	162,9
з них фермерські господарства	11,8	17,1	24,5	144,9	143,3
господарства населення	37,6	37,5	32,4	99,7	86,4
Урожайність, ц/га					
усі категорії господарств	11,6	11,5	12,2	99,2	106,0
у т.ч. с.-г. підприємства	11,4	9,9	12,0	87,1	120,5
з них фермерські господарства	11,3	9,6	11,2	85,1	117,0
господарства населення	11,8	13,8	12,8	116,5	92,9
Валовий збір, тис. т					
усі категорії господарств	97,6	105,8	147,7	108,4	139,6
у т.ч. с.-г. підприємства	53,1	54,1	106,2	101,9	196,3
з них фермерські господарства	13,3	16,4	27,5	123,3	167,7
господарства населення	44,5	51,7	41,51	116,2	80,3

Проте, за 2020-2022рр. відбулося помітне зростання площ під культурою, а у воєнному 2022 р. було зібрано – 147,7 тис. т. Найбільше гречки зібрали сільськогосподарські підприємства – 106,2 тис. т, до того ж валовий збір культури в яких збільшився на 96,3%, тобто практично в два рази, з них у фермерських господарствах підвищення склало 67,7%. Лише господарства населення зменшили виробництво продукції на 19,7% (табл. 1).

Збільшилась і урожайність культури, за винятком господарств населення. Так, в усіх категоріях господарств її збільшення склало 6%, в т.ч. в сільськогосподарських підприємствах на 20,5%, з них у фермерських господарствах на 17%. Отже, аналіз виробництва гречки за основними

товаровиробниками свідчить, що у 2022р. її виробництво було зосереджено у сільськогосподарських підприємствах та в фермерських господарствах.

Аналіз виробництва гречки в регіональному розрізі свідчить, що її виробництво в основному зосереджено в семи областях, які забезпечують 66,2% всього виробництва культури (рис.1). Найбільшу питому вагу в загальному виробництві гречки займають Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Сумська, Тернопільська та Чернігівська області, частка яких становить 19,0%, 10,3%, 7,8%, 7,8%, 7,5% та 7,3% відповідно. Менше виробляється гречки у Харківській області 6,3%.

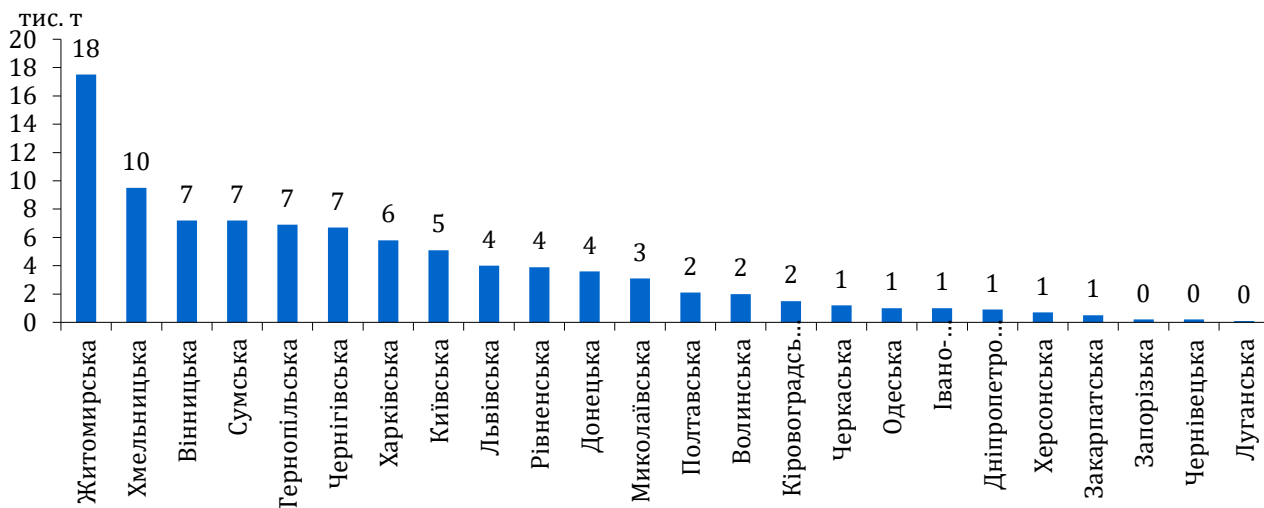

Рис. 1. Рейтинг регіонів за виробництвом гречки у 2022 р., тис. т [4]

Аналізуючи ефективність виробництва гречки у сільськогосподарських підприємствах України встановлено, що її виробництво є прибутковим. Так, рівень рентабельності культури у 2022р. склав 52,1%, проти 54,7% у 2020р. (рис. 2). Відносно високий рівень рентабельності гречки пояснюється вищою ціною її реалізації в порівнянні із собівартістю продукції.

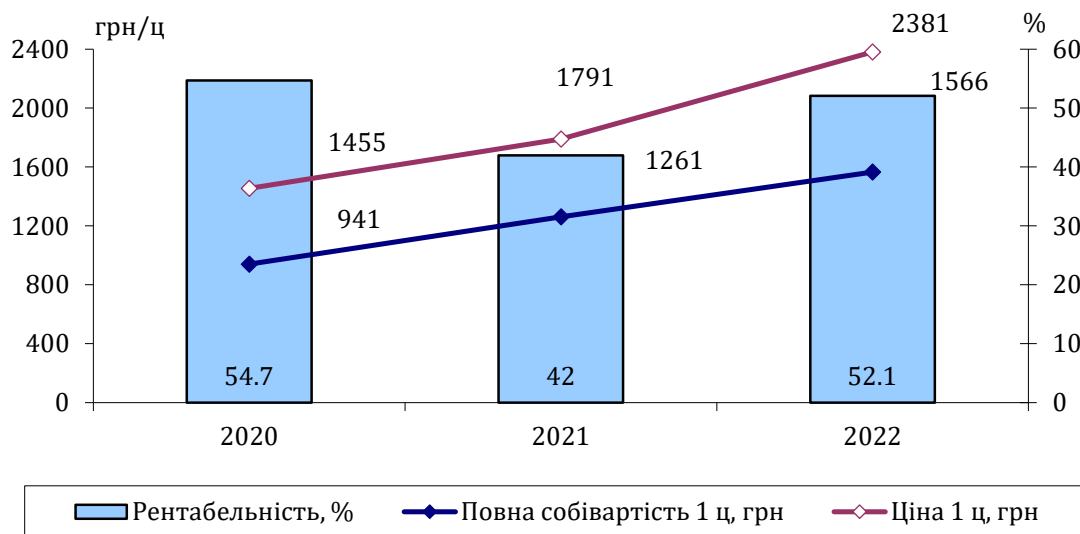

Рис. 2. Ефективність виробництва гречки у с.-г. підприємствах України, % [4]

Зазначимо, що у 2020 р. серед зернових культур гречка була найприбутковішою, її рентабельність становила – 54,7%.

Отже, на сьогодні гречка залишається високоприбутковою культурою. Експерти аграрного ринку вважають, що "традиційна для нас гречка – дуже вигідна культура. За умови правильної підготовки ґрунту затрати на її вирощування не надто високі. Тож вона може бути навіть прибутковішою, ніж соя чи ріпак" [3].

Список використаних джерел

1. Ткач, Н. (2023). Перспективи вирощування нішевих сільськогосподарських культур для малого агробізнесу України. *Економіка та суспільство*, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-42>.

2. Найрентабельніша культура останніх років – шукаємо альтернативу кукурудзі. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1411-nayrentabelnisha-kultura-ostannih-rokiv--shukayemo-alternativu-kukurudzi>.

3. Гречка – індикатор кризи. Що відбувається на ринку найдорожчої крупи. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/grechka-indikator-krizi-shcho-vidbuvajetsya-na-rinku-naydorozhchoji-krupi-817174.html>.

4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 664-027.3:658.628:334

JEL Classification: O13

Чередніченко О. О.,

канд. техн. наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Белогурова А. Ю.,

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ З РОЗШИРЕННЯ АСОРТИМЕНТУ ПРОДУКЦІЇ У ТОВ "КЕТ УКРАЇНА"

ТОВ "КЕТ УКРАЇНА" спеціалізується на оптовій торгівлі сільськогосподарськими машинами й устаткуванням [1].

З самого початку існування підприємство ставило за мету впровадження нових продуктів і технологій для підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Розвиток сільського господарства можливий із використанням різних методів і засобів для технічної діяльності в кожній галузі.

Ідея успішного культивування полягає у визначенні технологічних процесів у сільському господарстві на основі земельних карт, дистанційного зондування, тобто використання супутникових знімків або безпілотників та технологій обробки даних.

В Україні класифіковані всі складові успішної сільськогосподарської програми. Багато вітчизняних сільськогосподарських підприємств, беручи на себе ініціативу щодо створення ефективної аграрної системи, спочатку впроваджують один або кілька компонентів цього методу, поступово нарощуючи свою технологічну базу.

Напрямок точного землеробства є дуже перспективним для українських аграріїв. Перевагами введення в асортимент ТОВ "КЕТ УКРАЇНА" обладнання для точного землеробства будуть такі: відносно вільний вітчизняний ринок на даний тип продукції, що відповідно мінімізує кількість конкурентів; розширення співпраці з провідними агрокомпаніями України; наявність напрацьованої клієнтської бази; осучаснення асортименту продукції, що безумовно призведе до сталого економічного розвитку.

В ТОВ "КЕТ УКРАЇНА" в 2022 році відмічається спад показників економічної ефективності, тому розширення асортименту обладнання з точного землеробства буде вводиться поступово, нарощуючи свої обсяги з кожним роком. Розглянемо розширення асортименту продукції підприємства такими товарами: портативна мобільна метеостанція, системи паралельного водіння, RTK-станція та N-Sensor.

Результати розрахунку основних показників проєкту з розширення асортименту продукції представлені в таблиці 1. Термін прогнозу та оцінки проєкту становить 5 років.

Таблиця 1

Основні показники проєкту з розширення асортименту продукції для ТОВ "КЕТ УКРАЇНА"

Показники, тис. грн	Роки					
	0	1	2	3	4	5
Інвестиції	4651,7					
Дисконтна ставка	16	16	16	16	16	16
Чистий дохід		6556,6	9179,2	10490,6	11801,9	13113,2
Витрати		6512,3	7442,7	7907,8	8372,9	8838,2
Прибуток до оподаткування		44,3	1736,5	2582,8	3428,9	4275,1
Податок з прибутку		8,0	312,6	464,9	617,2	769,5
Чистий прибуток		36,3	1423,9	2117,9	2811,7	3505,6

Для повного розуміння доцільності впровадження проекту з розширення асортименту продукції для ТОВ "КЕТ УКРАЇНА" проведені розрахунки наступних показників: чиста теперішня вартість, індекс прибутковості, внутрішня норма дохідності та період окупності.

Таблиця 2

**Показники оцінки ефективності проекту з
розширення асортименту продукції для ТОВ "КЕТ УКРАЇНА"**

Показник	Значення
NPV	673329,1
PI	1,14
IRR	22,49
PBP	4 роки 7 місяців

Величина розрахованої чистої теперішньої вартості більше 0, тому проект може бути прийнятим до реалізації. Індекс прибутковості відображає відносну прибутковість проекту. Значення PI певною мірою узгоджується з NPV. У даному проекті $NPV > 0$, тому $PI > 1$, це свідчить про економічну доцільність і ефективність запропонованого проекту. Внутрішня норма дохідності – це процентна ставка, яка описує рентабельність інвестицій і показує дисконтну ставку, за якої чистий приведений дохід у процесі інвестування буде приведений до нуля. Для даного проекту показник становить 22,49, а період окупності – 4 роки і 7 місяців.

Отже, враховуючи вищевикладені результати розрахунків можна зробити висновок про доцільність впровадження проекту з розширення асортименту продукції у ТОВ "КЕТ УКРАЇНА".

Список використаних джерел

1. КЕТ – техніка для агробізнесу. URL: <https://ket-ukraine.com.ua>.

УДК 339.137.22:66

JEL Classification: L69

Ярова Б. М.,

канд. екон. наук, старший викладач
кафедри геодезії та картографії,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

Яровий Р. А.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
ДЗ "Луганський національний
університет імені Тараса
Шевченка", м. Полтава

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У зв'язку із значною часткою продукції хімічної промисловості у міжгалузевому споживанні, вона має визначальний вплив на загальний розвиток промисловості, сільського господарства, будівництва, споживчого ринку тощо. Аналізуючи міжнародний досвід розвинених країн світу, можемо говорити про неможливість функціонування економіки країни без розвиненої хімічної промисловості [1].

Хімічна промисловість у 2021 році становила 10,3% у частці промислового виробництва загалом в Україні. Реальне скорочення хімічної промисловості у 2022 році становило 10-15%. У 2023 році відновлення хімічної промисловості України становити 2-3%. У загальній структурі хімічної промисловості у 2023 році частка виготовлення мінеральних добрив зменшилася, а частка пластмас та полімерних матеріалів – збільшилася. Причиною цього стала війна в Україні та зменшення посівних площ, зменшення попиту на мінеральні добрива. Наразі частки виробництв хімічної продукції становлять: мінеральні добрива (35,2-32,5%); пластмаси та полімерні матеріали (20,2-22,5%); органічні хімічні сполуки (15,4-14,9%); гумові та пластмасові вироби (10,5-10,2%); фармацевтична промисловість (7,1-7,5%) [2].

За прогнозами аналітиків 2022 рік мав стати рекордним для країни за обсягом експорту за всі роки незалежності, адже за січень-лютий 2020 приріст експорту становив 34%. Проте війна в Україні стала причиною того, що експорт хімічної промисловості зазнав скорочення на 51% за вісім місяців 2022 року [3].

Серед основних проблем розвитку хімічної промисловості в Україні в умовах воєнного періоду можна виділити:

1. Знищення та руйнування виробничих потужностей.
2. Перебування виробничих потужностей на тимчасово окупованих територіях України.
3. Проблеми із підбором кваліфікованих працівників, у зв'язку із мобілізацією та еміграцією населення.
4. Проблеми з доступом до сировини.
5. Валютна (курсова) нестабільність.
6. Логістичні проблеми, які пов'язані із експортом і імпортом продукції/сировини закордон через блокування пунктів пропуску на кордоні із європейськими країнами.
7. Блокування морських шляхів експорту продукції за кордон.
8. Залежність галузі від імпорту по багатьом видам хімічної сировини, напівсировини, допоміжних матеріалів, кінцевої товарної продукції.
9. Проблеми із залученням фінансово-кредитних ресурсів.
10. Значне підвищення вартості енергоносіїв для юридичних осіб.
11. Привабливість міжнародних інвестицій у сектори, що мають швидку окупність.
12. Недосконалість нормативно-правових актів в Україні.
13. Низький рівень гармонізації діючих нормативно-правових актів, регламентів, стандартів із міжнародними вимогами.
14. Зростаюча конкуренція та нові виклики на світовому ринку.
15. Пересторога міжнародних покупців через війну в Україні.
16. Неоднорідність секторальної конкурентоспроможності та незворотна втрата в частині секторів конкурентних переваг та інші.

Стабільний розвиток хімічної промисловості можливий після закінчення війни в Україні. Адже тільки після цього можна буде розраховувати на поступове збільшення міжнародних інвестицій у галузь.

Також для забезпечення стабільного розвитку економіки держави потрібне вивчення досвіду інших країн у повоєнному відновленні їх. Залуження міжнародних донорів до розробки інвестиційних проектів також стане значним позитивним вкладом у розвиток хімічної промисловості.

Закінчення війни в нашій державі призведе до повернення економічно активного населення із числа емігрантів за ці воєнні роки. Збільшення кількості населення в Україні дозволить збільшити внутрішній попит та забезпечити галузь робочою силою.

Хімічна галузь загалом повинна орієнтуватися у майбутньому на створення відповідних умов для людей із інвалідністю та працевлаштування ветеранів.

Держава повинна визначити стратегічні пріоритети розвитку хімічної промисловості.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку хімічної промисловості України. URL: <http://www.nditekhim.com.ua/strategiya-rozvytku-himichnoyi-promyslovosti-ukrayiny.html> (дата звернення 04.03.2024).

2. Поляруш Д., Покровська Н. Зіставлення прогнозних оцінок щодо функціонування національного хімпрому у 2021-2023 роках. *Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки* : матеріали XXII міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 лист. 2023 р. Київ, 2023. С. 65.

3. Експорт з України під час війни: як змінилась структура поставок української продукції за кордон. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959> (дата звернення 04.03.2024).

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

УДК 330.34

JEL Classification: O39

Кузьменко В. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний авіаційний
університет, м. Київ

**AI-ГРАМОТНІСТЬ – НОВИЙ ТРЕНД
ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ ЛЮДСТВА?**

За останні кілька років спостерігається стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання, а також використання дедалі складніших інформаційних операцій з метою маніпулювання громадською думкою. Масовані та гендерно зумовлені дезінформаційні кампанії, кампанії впливу та переслідування в мережі посилили існуючі виклики свободі преси та правам людини, в той же час створюючи нові.

Банальна антиутопія, де маніпулятивний контент настільки дешевий у створенні та легкий у масовому виробництві, що він стає усюдисущим: політичне майбутнє, яке хвилює цифрових експертів в епоху генеративного ШІ. Державні дезінформаційні кампанії стають дедалі поширенішими в політичних системах усіх типів [2]. Ці кампанії використовують платформи соціальних мереж і системи штучного інтелекту, що їх підтримують, для реалізації стратегій підриву, замовчування та делегітимізації реальних новин за допомогою скоординованих зусиль, спрямованих на те, щоб змусити критиків мовчати і впливати на суспільну думку.

Інструменти штучного інтелекту, які можуть створювати фотореалістичні зображення, імітувати голос та писати переконливо людський текст, почали активно використовуватися 2023 року, оскільки такі компанії, як "OpenAI", випустили свої продукти на масовий ринок [3]. Технологія, яка вже загрожувала перевернути численні індустрії та посилити існуючу нерівність, все частіше використовується для створення політичного контенту.

Генеративні інструменти штучного інтелекту, такі як "ChatGPT" від "OpenAI" і "Google Bard", були найбільш обговорюваною технологією минулого року практично в усіх сферах, від комп'ютерного програмування

до журналістики та освіти. Технологія використовується не лише для публікацій у соціальних мережах, великих телешоу та написання книг, а й для поширення неправдивої інформації. Станом на 2024 рік, команда "NewsGuard" ідентифікувала 614 ненадійних новинних та інформаційних веб-сайтів, згенерованих штучним інтелектом, позначених як "UAIN", які охоплюють 14 мов: арабську, китайську, чеську, голландську, англійську, французьку, індонезійську, італійську, корейську, португальську, іспанську, тагальську, тайська, турецька [4].

У результаті аналізу веб-сайтів, таких як "iBusiness Day", "Ireland Top News" і "Daily Time Update", було зроблено висновок, що ці ресурси оперують практично без нагляду людини, публікуючи статті, створені ботами, а не журналістами під контролем людини. Ці сайти розміщують десятки інформаційних матеріалів на різноманітні теми, включаючи політику, технології та розваги, проте їхні статті часто містять неправдиві твердження, такі як історії про політичних лідерів чи містифікації подій [4]. Важливо враховувати, що такі сайти можуть використовувати інструменти штучного інтелекту для створення вмісту, при цьому не розкриваючи цього факту, що ускладнює визначення джерела інформації для читача.

Але якщо раніше кампанії з дезінформації стикалися з низкою логістичних перешкод – створення індивідуальних повідомлень для соціальних медіа займало неймовірно багато часу, як і фотошоп зображень і редагування відео, то наразі генеративний штучний інтелект зробив створення такого контенту доступним для будь-кого, навіть тих, хто володіє лише базовими цифровими навичками.

Очевидно, що практики використання ШІ для поширення дезінформації держави світу використовують вже не перший рік, зокрема це стосується і України, де Росія активно впроваджує цей інструмент в свої інформаційні кампанії. За інформацією з доповіді одного з американських аналітичних центрів, що займається європейською політикою, росіяни за допомогою ШІ активно поширювали відео з російським лідером ультраправих і українофобом Володимиром Жириновським, де він говорив, що Росія врятує Україну від нацистів. Відео з Жириновським є першим відомим прикладом, коли Росія почала використовувати ШІ для поширення дезінформації проти України. Надалі вона робила це в багатьох інших своїх дезінформаційних кампаніях, таким чином готуючи підґрунтя для вторгнення у 2022 році.

Інше дослідження аналітичного центру "NewsGuard", проведене в січні 2023 року, показало, що популярний чат-бот "ChatGPT" здатний генерувати тексти, які розвивають існуючі теорії змови та включають в їх контекст реальні події [1]. Цей інструмент має потенціал для автоматичного

розповсюдження (за допомогою ботоферм) багатьох повідомлень, тему та тон яких визначатиме людина, а прямий текст генеруватиме ШІ. Вже сьогодні за допомогою цього бота можна створювати дезінформаційні повідомлення, в тому числі на основі наративів кремлівської пропаганди, формулюючи відповідні запити.

Російська пропаганда використовує сервіс "ChatGPT" для створення коментарів від імені прихильників політики російського диктатора та посиляється на "передбачення" штучного інтелекту щодо війни в Україні [5]. Попри те, що платформа може формувати відповіді на складні питання, такі матеріали у ЗМІ не мають жодної цінності, адже відповіді нейромережі засновані на застарілих даних до 2021 року.

В свою чергу, спецслужби Росії мають великий досвід використання фото- та відеомонтажу для створення фейків і проведення психологічних операцій і активно освоюють ШІ. Технологія дипфейку заснована на ШІ. Його використовували, зокрема, для створення неправдивого відеозвернення президента Зеленського про капітуляцію, опублікованого в інформаційному просторі в березні 2022 року.

Висновки. Штучний інтелект, зокрема генеративні інструменти, став значущим чинником в поширенні дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Використання технологій, таких як фотореалістичне створення зображень, імітація аудіо голосу та писання переконливого людського тексту, вже призвело до створення значної кількості ненадійних новинних та інформаційних ресурсів, які використовують штучний інтелект для створення та поширення дезінформації.

З метою протидії цьому явищу необхідно розглядати питання державного правового регулювання використання штучного інтелекту у світі, а також розвивати та впроваджувати технологічні засоби виявлення та фільтрації штучно створених контентів.

Крім того, важливо підвищувати рівень цифрової грамотності серед населення з метою розвитку критичного мислення та медіаграмотності, зокрема. Запровадження ефективних методів верифікації та маркування контенту, створеного штучним інтелектом, також може слугувати важливим інструментом у боротьбі з дезінформацією. До того ж держави, технологічні компанії та громадські організації повинні спільно працювати над розробкою та впровадженням комплексних стратегій протидії дезінформації, які враховують вплив штучного інтелекту. Тільки таким чином можна створити ефективні механізми захисту від негативних впливів технологій на інформаційну сферу та суспільство в цілому.

Український уряд ще у 2020 році затвердив "Концепцію розвитку штучного інтелекту". Цей рамковий документ визначає штучний інтелект як комп'ютерну програму, відповідно правове регулювання використання ШІ – таке саме, як і в інших програмних продуктів. Отже, говорити про певне

нормативно-правове регулювання ШІ поки що зарано. Розвиток ШІ випереджає створення запобіжників від його недоброчесного і зловмисного використання та формулювання політик щодо його регулювання. Тому співпраця українських урядових структур з високотехнологічними компаніями у напрямку протидії розповсюдженню дезінформації та виявлення й ліквідації ботоферм має лише поглиблюватись.

Список використаних джерел

1. AI Misinformation: How It Works and Ways to Spot It // CNET. URL: <https://www.cnet.com/tech/travel-planning-with-ai-i-tested-it-for-a-city-i-know-inside-and-out> (дата звернення: 02.01.2024).
2. Disinformation reimaged: how AI could erode democracy in the 2024 US elections // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2023/jul/19/ai-generated-disinformation-us-elections> (дата звернення: 21.02.2024).
3. Dr. Courtney Radsch. AI and Disinformation: State-Aligned Information Operations and the Distortion of the Public Sphere // Office of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media (RFoM), 2022. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/b/522166.pdf> (дата звернення: 13.01.2024).
4. Tracking AI-enabled Misinformation: 614 "Unreliable AI-Generated News" Websites (and Counting), Plus the Top False Narratives Generated by Artificial Intelligence Tools // NewsGuard. URL: <https://www.newsguardtech.com/special-reports/ai-tracking-center> (дата звернення: 13.01.2024).
5. Штучний інтелект на службі пропаганди // Детектор Медіа. URL: <https://ms.detector.media/kiberbezpeka/post/33149/2023-10-07-shtuchnyy-intelekt-na-sluzhbi-propagandy> (дата звернення: 10.02.2024).

УДК 339

JEL Classification: O39

Myronchenko, D.,
postgraduate, Specialty 292
"International Economic Relations",
National Aviation University, Kyiv

ENHANCING INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS THROUGH CYBER HYGIENE PRACTICES

In today's interconnected digital world, the importance of cyber hygiene cannot be overstated. Through research into cyber threats to mitigate risks and case studies of countries that are implementing effective cyber security measures, it can be argued that prioritizing cyber hygiene is essential to building trust,

security and cooperation in the global economy. By applying comprehensive cyber hygiene practices, countries can increase their resilience to cyber threats, protect critical infrastructure, and contribute to an enabling environment for international trade and investment.

Cyber hygiene is a set of practices and steps taken by organizations or individuals to maintain the performance of their computer systems and data. Defined as a set of proactive practices, habits, and tools aimed at improving online security and preserving the privacy and integrity of digital devices, networks, and data. These actions should be part of the daily work to ensure the security of personal data and other details that can be stolen or damaged. One of the key tasks is to prevent cyber attacks, protect confidential information, and minimize the risks associated with the digital transformation of the world.

Good cyber hygiene helps:

- Prevent security breaches: Unauthorized access to sensitive data or systems can lead to data loss, privacy breaches and reputational damage.

- Data integrity is ensured: Regular backups and disaster recovery plans are part of cyber hygiene that helps protect against eventual data loss and ensure data recovery processes are operational.

- Strengthen password security: Encouraging the use of complex passwords, regular changes, and multi-factor authentication are cyber hygiene measures that improve overall security.

By maintaining proper cyber hygiene, individuals and organizations can significantly reduce the risks and consequences of cyber attacks, fostering trust between customers and partners and reducing the costs associated with a security breach. This is a critically important component of a secure and sustainable digital infrastructure, necessary for the smooth functioning of international economic relations.

Cyber hygiene plays a key role in international economic relations, ensuring the security and resilience of the digital infrastructure that is fundamental to the global economy. Proper cyber defense practices help reduce the impact of cyber attacks that can disrupt trade, financial markets and overall trust in the digital economy. For example, organizations can implement regular cyber hygiene steps to become more resilient to cyber attacks, which is important for maintaining the integrity of critical infrastructure and protecting data. Because cyberspace is interconnected these days, this means that cyber security threats can have far-reaching consequences across national borders, affecting the economic development, governance and security of nation states. Maintaining reliable cyber hygiene is not only a matter of national security, but also of international economic stability and growth. This involves cooperation and knowledge sharing

between countries and private sectors to jointly protect against and respond to cyber threats. This shared responsibility ensures that the digital landscape remains a safe space for economic activity and international cooperation.

Countries can cooperate in the cyber security field by:

- Development of international agreements: creation of a legal framework and treaties that define norms, rules and cooperation measures for cyber security. This includes agreements on combating cybercrime, data protection and mutual support during cyber incidents.

- Information sharing: share intelligence about threats, vulnerabilities, and incidents. This helps to understand the tactics, techniques and procedures of the adversaries, ensuring better preparedness and response.

- Technical cooperation: Creating joint initiatives for research and development of cyber security. This may include sharing best practices, developing common standards, and coordinating the implementation of security technologies.

- Joint Training: Conduct cyber training and exercises to improve preparedness and incident response capabilities. These exercises can simulate different types of cyber attacks to test and improve international coordination¹.

- Law enforcement cooperation: working together to investigate and prosecute cybercrimes that cross international borders. This may involve the creation of joint task forces and optimization of mutual legal assistance processes.

In order for cooperation to be successful, whole organizations and initiatives are being created, such as the Information Sharing and Analysis Organization (ISAO) and the Joint Cyber Defense Collaborative (JCDC). Participating countries must constantly exchange information using secure methods of information exchange. These can be Automated Indicator Exchange (AIS) systems that provide real-time exchange of machine-readable cyber threat indicators and protection measures, helping to protect participants and reduce the prevalence of cyber-attacks, or Privacy Enhancement Technologies (PET) that allow information to be shared securely while maintaining the confidentiality of basic data.

One example of a successful joint cyber defense initiative is the Joint Cyber Defense Collaborative (JCDC) established by the Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). The JCDC aims to unify efforts across public and private partners to achieve key cybersecurity outcomes. It focuses on:

- Defending Against Advanced Persistent Threat (APT) Operations: Countering APT attack campaigns targeting entities that support national critical functions, especially those backed by state actors.

- Raising the Cybersecurity Baseline: Supporting efforts that enhance the cybersecurity of critical infrastructure entities and decrease the impact of ransomware.

- Anticipating Emerging Technology and Risks: Aligning resources and strategic direction to address new cybersecurity risks introduced by innovation.

The JCDC represents a strategic alliance that increases visibility into the cyber threat landscape and amplifies the capacity to defend against cyber threats through shared information and coordinated defense plans.

In conclusion, in today's digitally interconnected world, prioritizing cyber hygiene is paramount. By implementing comprehensive cyber hygiene practices, countries can bolster their resilience against cyber threats, safeguard critical infrastructure, and foster trust and cooperation in the global economy. Collaboration through international agreements, information sharing, technical cooperation, joint training, and law enforcement cooperation is essential to effectively combat cyber threats. Initiatives like the Joint Cyber Defense Collaborative exemplify successful efforts in unifying public and private partners to defend against evolving cyber risks. Upholding cyber hygiene is not just a matter of national security but also crucial for ensuring international economic stability and growth in the digital age.

References

1. Challenges and Opportunities of Enabling Information Sharing. 2024. URL: https://www.insaonline.org/docs/default-source/uploadedfiles/2024/insa_cyber_information_sharing.pdf (last accessed: 03.03.2024).
2. International Cybersecurity Information Sharing Agreements. 2017. URL: <https://cissm.umd.edu/research-impact/publications/international-cybersecurity-information-sharing-agreements> (last accessed: 03.03.2024).
3. Johnson C., Badger L., Waltermire D., Snyder J., Skorupka C. Guide to Cyber Threat Information Sharing. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-150.pdf> (last accessed: 03.03.2024).

УДК 314.7

JEL Classification: F22

Світличний А.,
здобувач вищої освіти,
Національний авіаційний
університет, Київ

ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми визначається збільшенням міграційних потоків в Європі протягом останніх років, що негативно впливає на розвиток самого Європейського Союзу і призводить до виникнення багатьох невирішених питань в різних сферах суспільного життя.

Значне збільшення міграційних потоків з 2015 року в ЄС відбулося за рахунок військових конфліктів та нестабільності в політичній сфері в ряді країн Близького Сходу та Африки, велика кількість мігрантів різних національностей та віросповідань, яка призвела до міграційної кризи, що і обумовило необхідність вносити значні зміни в міграційне законодавство ЄС.

Міграційні процеси в ЄС регулюються низкою угод та конвенцій. Основними є: Європейська конвенція з прав людини та Конвенція ООН щодо біженців. Питання притулку кожна країна ЄС вирішує самостійно згідно Дублінської угоди від 2003 року. Питання щодо нелегальної міграції регулюються Лісабонським договором від 2009 року. Єдиний підхід в питаннях надання притулку в країнах-членах ЄС та захист мігрантів регулюються спільною Європейською системою притулку, створеної у 1999 році. Директива 2013/32 про процедури надання притулку, яка створює узгоджену систему забезпечення ефективного та справедливого прийняття рішень щодо заяв про міжнародний захист шляхом встановлення чітких правил реєстрації та подання заявок, термінів розгляду заяв, наданням права на безоплатну правову допомогу заявнику та забезпечує право на оскарження прийнятого рішення у суді. Директива 2013/33 про умови прийому, яка має на меті забезпечення єдиних стандартів умов прийому в усьому ЄС. Зокрема, Директива забезпечує заявникам доступ до житла, їжі, одягу, медичної допомоги, освіти для неповнолітніх і доступ до роботи, приділяє особливу увагу вразливим особам, особливо неповнолітнім без супроводу та жертвам тортур та містить правила щодо затримання шукачів притулку та розглядає альтернативи затримання з повною повагою до основних прав. Директива 2011/95 встановлює критерії для претендентів на отримання статусу біженця або статусу додаткового захисту та встановлює права, які надаються особам, яким надано один із цих статусів. Вони включають право на дозвіл на проживання, проїзний документ, доступ до роботи, доступ до освіти, соціального забезпечення, охорони здоров'я, доступ до житла, доступ до інтеграційних засобів, а також спеціальні положення для дітей та вразливих осіб.

Завдяки посиленню соціально-економічної інтеграції та розвитку ЄС розрізняє внутрішню міграцію з мінімальними обмеженнями, яка сприяє внутрішнім процесам ЄС та міграцію з третіх країн, яка має певні обмеження щодо фінансового та соціального стану мігрантів, але після отримання статусу постійного перебування можна використовувати повноцінно права на рівні з постійними мешканцями.

Директива 2004/38/ЄС від 2004 року регулює питання імміграції з третіх країн і визначає наступне: забезпечення нормальних житлових умов

трудомих мігрантів, право на освіту дітей, обов'язкове медичне забезпечення, забезпечення рівноправності оплати праці трудомих мігрантів та інші.

Старіння націй та нестача кваліфікованих кадрів спонукає ЄС до заохочення також і внутрішніх трудомих мігрантів, що регулюється регламентом від 2011 року.

Однією з тенденцій останніх років є практичне зрівняння прав мігрантів з громадянами країн ЄС, а саме: право на освіту і професійне навчання право на працевлаштування та підприємницьку діяльність та багато інших. Тобто обмеження щодо проживання та переміщення в ЄС постійно зменшуються.

Водночас внаслідок перевантаження Євросоюзу міграційними потоками призвело як до фінансових проблем так і до проблем на релігійній основі, що стало вагомим викликом для стабільності ЄС. Значущими стали питання адаптації та інтеграції мігрантів різних національностей та віросповідань з місцевим населенням.

Значно загрозливим явищем стала нелегальна міграція, яка набирає обертів і значно впливає на економічний та політичний стан країн ЄС, що стало певним поштовхом до часткового відновлення внутрішніх кордонів між странами ЄС, але це посилює напругу у співпраці між країнами в різних сферах. Наявність різноманітних способів нелегальної міграції (сухопутні, морські та повітряні шляхи) ускладнює контроль країнам ЄС. Водночас, відновлення прикордонного контролю на внутрішніх кордонах є одним з найнебезпечніших кроків щодо функціонування Шенгенської зони. З іншого боку, відновлення прикордонного контролю на внутрішніх кордонах ЄС спричиняє обмеження свободи вільного пересування в ЄС, що має негативний вплив на європейську інтеграцію.

Але все ж таки основним є вирішення питання щодо причин нелегальної міграції, а саме: сприяння у відновленні миру та стабільності в країнах-джерелах мігрантів, зміна підходів щодо вирішення питань нелегальної міграції.

Найбільша кількість мігрантів прямує до таких країн як: Німеччина, Італія, Іспанія, Греція, Франція, що значно впливає абсолютно на всі сфери суспільного життя. Німеччина потерпає найбільше від мігрантів в силу найкращих соціальних умов для перебування та фінансового забезпечення. Негативними аспектами нелегальної міграції у ЄС є: загроза національній безпеці; потенційне джерело злочинної діяльності, виникнення епідемій, загроза загострення конфліктів на етнічній основі. В результаті різкого збільшення мігрантів ЄС приймає рішення про квоти щодо мігрантів, але це не було найкращим рішенням і призвело до ще більших суперечок.

Міграційна політика ЄС має значний вплив і на Україну. До лютого 2022 року це: відміна віз для короткострокового перебування в країнах ЄС (безвіз), протидія нелегальній міграції, заохочення міграції фахівців та студентів, використання досвіду ЄС у сфері регулювання міграційних процесів, надання Україні технічної, фінансової, інформаційної допомоги в регулюванні міграції.

Отже основними тенденціями у розвитку міграційної політики ЄС є: посилення безпеки на кордонах ЄС, зменшення кількості нелегалів, розвиток напрямку квотування мігрантів, вирішення багатьох питань легальної міграції, та постійне вдосконалення в питаннях притулку, необхідність пошуку консолідованих рішень щодо управління зовнішніми кордонами ЄС, консолідований підхід у вирішенні питань нелегальної міграції.

Список використаних джерел

1. Директива 2011/95/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про стандарти кваліфікації громадян третіх країн або осіб без громадянства як бенефіціарів міжнародного захисту, єдиного статусу для біженців або осіб, які мають право на додатковий захист, а також щодо змісту наданого захисту (перероблена). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095>.
2. Директива 2013/33/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про стандарти для прийому осіб, які просять про міжнародний захист (перероблена). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>.
3. Безушко М. Міграційна політика ЄС : виникнення та проблеми сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1.
4. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу. Підприємство господарство і право. 2019.
5. Кортукова Т. Нові форми співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами у сфері спільної імміграційної політики. Європейські перспективи. 2018.
6. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. Г. Луцишин. Політичні науки. – 2015. - Випуск 1. - № 2.
7. Пак Н.А. Нелегальна міграція та контроль кордонів у Європейському Союзі / Міжнародні відносини Серія "Політичні науки". – 2017. - № . 14.
8. Глобальна угода щодо мігрантів / Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.iom.int/global-compactmigration>.
9. Глобальна угода щодо біженців / Організація Об'єднаних Націй. URL: www.unhcr.org/the-global-compact-on-refugees.html.

УДК 004.8/327

JEL Classification: O39

Сіренко А. С.,

канд. фіз.-мат. наук, асистент
кафедри міжнародної інформації,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин, м. Київ

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРИЙНЯТТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНО-РОСІЙСЬКІЙ ВІЙНІ

У час всесвітньої інформатизації нашого життя мозок людини вже не в змозі самотійно обробляти таку кількість інформації. І тому все більше заповнюється життєдіяльність людини системами штучного інтелекту.

Штучний інтелект – це галузь інформатики, яка займається розробкою інформаційних систем, які можуть розв'язувати задачі, що зазвичай потребують людського інтелекту. Але ці системи своєю чергою допомагають людині прискорити процес прийняття та реалізації рішень.

Така система повинна мати здібності до навчання, планування, логічного мислення. Системи штучного інтелекту повинні бути здатні до самотійного навчання на попередньому досвіді, які вони отримують на основі завантажених та опрацьованих вхідних даних.

Головною метою використання технологій штучного інтелекту – створення системи, яка може розуміти, міркувати та навчатися, як людина. А надалі використовувати ці можливості для допомоги людині автоматизувати окремі процеси, які до цього зазвичай виконувалися людиною, а також замінити її працю на певних ділянках.

Штучний інтелект може забезпечити швидкий процес взаємодії між людиною та програмами, для прийняття рішення в певний момент. Системи штучного інтелекту в найближчій перспективі повинні сприяти полегшенню роботи людини в різних сферах життєдіяльності.

З розвитком технологій все більше розумних машин зі штучним інтелектом людина застосовує у різних сферах життя. Наприклад сфера медицини, машинобудування, аналізу даних, сфера державного управління та політична – всі ці сфери активно розвиваються із використанням технологій штучного інтелекту.

На сьогодні, штучний інтелект – найперспективнішим напрямком у сфері ІТ, у наукових дослідженнях, військової справи та державного

управління. Що своєю чергою відкриває розвиток та нові можливості у стандартах професій на ринку праці.

Вже зараз машини із штучним інтелектом заміняють людину у сферах обслуговування та на виробництві, а використання, наприклад, такої системи як комп'ютерний зір, дає можливість керувати роботами, або допомагати в прийнятті рішень і прогнозуванні особливо у військовій сфері. Що можемо побачити у війні України із Російською федерацією.

На сьогоднішній день штучний інтелект вже не тільки приймає прості рішення, як наприклад виконання повторювальних задач, а вже починає приймати зовнішньополітичні рішення, які потребують аналізу ситуації, в якій вони повинні бути прийняті, а також врахування контексту зовнішньополітичних відносин, що свідчить про високий рівень розвитку.

В зовнішній політиці прикладом використання штучного інтелекту може бути військова сфера. Прийняття рішень під час військових конфліктів є одним з важливих елементів зовнішньополітичних рішень.

Системи побудовані на принципах штучного інтелекту дають можливість охопити дві широкі сфери застосування:

1. Стратегій ведення війни.
2. Надання допомоги та захисту жертвам збройних конфліктів.

Штучний інтелект у військовій справі використовується у спостережувальних місіях за власним кордоном та за кордоном інших країн, а також у розвідувальних цілях. При можливій загрозі влада може діяти на випередження та завчасно приймати зовнішньополітичні рішення. Штучний інтелект також можна використовувати для побудов воєнних стратегій чи операцій для розвитку майбутніх ситуацій.

Політологи та військові аналітики можуть використовувати штучний інтелект для вибору кого атакувати та кого утримувати в заручниках, або ж застосування ядерної зброї, керування спецоперацій, прогнозування дій противника. Але потрібно контролювати ці рішення з надзвичайною увагою, щоб не нашкодити цивільному населенню, або захистити ці дані від викрадення.

У цьому випадку з точки зору застосування штучного інтелекту та машинного навчання у військовій справі та гуманітарній допомозі, потрібно вводити відповідні правові зобов'язання та етичні міркування, якими слід керуватися при їх розробці та застосуванні.

При дослідженні застосування технології штучного інтелекту у прийнятті зовнішньополітичних рішень можна зробити висновок, що прийняття рішень не можна покласти на машину в цілому, тому що машина не відчуває емоцій людини, не здатна врахувати інколи прихованого контексту політичної ситуації чи історичних передумов. Тому використання штучного

інтелекту у сфері зовнішньої політики може бути поки, як додатковий інструмент для прийняття і ухвалення рішення, який потребує додаткових етапів захисту та перевірки тих чи інших даних.

Список використаних джерел

1. Аверкін А. Н., Гаазе-Рапопорт М. Г., Поспелов Д. А. Тлумачний словник із штучного інтелекту. – М.: Радіо і зв'язок, 1992. – 256 с.
2. Булгакова О. С., Зосімов В. В., Поздєєв В. О. Методи та системи штучного інтелекту: теорія та практика: навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 356 с.
3. Вилватих А.В. Штучний інтелект як чинник воєнної політики майбутнього // Проблеми національної стратегії. 2019. No 1 (52). С. 177-192.
4. Методи та системи штучного інтелекту, 2021: веб-сайт. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/08/5-1.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

УДК 657:005

JEL Classification: M41

Микиташ М. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Мазурик В. Р.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Свистун Р. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Стецюк М. С.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

**ДОЦІЛЬНІСТЬ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА
ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ОБЛІКУ**

Логічним фундаментом визнання прийнятності імплементації стратегічного обліку у підприємствах України доцільно вважати аналіз ймовірних причин затребуваності розробки та реалізації обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління з метою конкретизації параметрів і вимог, які фокусуються чинним менеджментом підприємств і пропонуються базою для побудови стратегічно-орієнтованої системи обліку.

Ряд вітчизняних і зарубіжних науковців (О. Алат, І. Ансофф, Е. Блек, І. Богатая, М. Болдуєв, Р. Бруханський, С. Голов, С. Гош, Т. Графова, К. Друрі, І. Криштопа, А. Пилипенко, М. Пушкар, К. Уорд, Н. Хахонова, К. Шоулз та ін.) аргументують необхідність розробки і пропонують авторське бачення практичної реалізації стратегічно-орієнтованих систем обліку.

Однак, як зазначає О. Мошковська, що у даний час в Україні відсутня єдина думка щодо сутності, мети, принципів ведення стратегічного обліку [4, с. 157].

За переконанням І. І. Криштопи одним з недоліків традиційної системи бухгалтерського обліку є надмірна концентрація на факторах внутрішнього середовища підприємства та відсутність або несистематичність проведення аналізу факторів зовнішнього середовища підприємства [3, с. 226].

Саме ці недоліки і повинна подолати система стратегічного обліку, як елемент стратегічної управлінської системи.

Зміна тактичних векторів і пріоритетів управління затратами на стратегічно-орієнтовану передбачає необхідність адекватного удосконалення системи бухгалтерського обліку, впровадження до його складу новітніх методів, що представлятимуть необхідну інформацію для прийняття стратегічних управлінських рішень. Прихильники такого підходу вказують на те, що застосування нових методів стратегічного управління затратами (аналізу ланцюжка цінностей, затратоутворюючих факторів, стратегічного позиціонування тощо) трансформує систему обліку і загальну практику управління підприємствами.

Прихильники підходу щодо формування системи управління вартістю на основі стратегічно-орієнтованої системи обліку вважають, що чинна модель побудови обліково-аналітичних систем, яка реалізується переважною більшістю підприємств, не відповідає потребам менеджменту.

Комплексний аналіз причин необхідності побудови системи стратегічного обліку здійснив Р. Бруханський, окресливши два базові вектори та п'ять типових причин [2, с. 216]. Більше того, він обґрунтовує доцільність диференціації стратегічного обліку як новітнього функціонального напрямку з розмежуванням двох рівнів: 1) стратегічного фінансового обліку; 2) стратегічного управлінського обліку.

Практичне використання стратегічного обліку має потенціал формування єдиного інформаційного простору, спрямованого на забезпечення своєчасною, повною, достовірною інформацією системи стратегічного управління [1, с. 44].

У практиці діяльності сучасних підприємств гостро побутує проблема невідповідності запитів внутрішніх та зовнішніх користувачів і змісту показників бухгалтерської звітності, що надається їм для прийняття управлінських рішень. Більшості користувачів, окрім класичних ретроспективних облікових даних також потрібна інформація прогностичного змісту, яка б дозволила виявляти тенденції функціонування підприємства

та формувати бачення у вкладників капіталу стосовно перспектив здійснення інвестицій і надання в користування позикових коштів. Для інвестора, як зовнішнього користувача фінансової звітності, більш важливим є питання ефективності діяльності та фінансової стабільності в періоді майбутньому, в якому працюватимуть його вкладені кошти, а не те, що було до його вкладень. А сьогоднішній облік може дати лише картину минулого, і жодним чином не майбутнього. Отже, затребуваність прогностної облікової інформації буде збільшуватися. І хоча, значна кількість учених наголошує на недоцільності обліку в сучасних умовах майбутніх господарських операцій та їх гіпотетичних результатів, за нашим переконанням, одним із найбільш ефективних і водночас простих шляхів вирішення проблеми традиційної "ретроспективності" чинної системи бухгалтерського обліку, є формування прогностної облікової інформації в межах облікової системи підприємства, зокрема, на основі використання інструментів стратегічного обліку.

За результатами проведеного наукового дослідження теорії та практики концептуалізації та імплементації стратегічного обліку нами сформовано спектр причин необхідності побудови системи стратегічного обліку: 1) посилення ролі управлінського обліку як складової інформаційної системи підприємства; 2) необхідність формування облікових показників про майбутнє підприємства; 3) доцільність формування системи управління вартістю на основі стратегічно-орієнтованого обліку; 4) побудова комплексної управлінської інформаційної системи (про внутрішнє і зовнішнє середовище) для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Богма О. С. Характеристика основних принципів стратегічного обліку в управлінні бюджетним процесом України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 12. С. 43-46.

2. Бруханський Р. Ф. Причини необхідності розробки стратегічно орієнтованої системи бухгалтерського обліку. Економічний аналіз. 2014. Т. 16. № 2. С. 210-217.

3. Криштопа І. І. Бухгалтерський облік в системі стратегічного управління підприємством. Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент": збірник наукових праць. Випуск 9. Ч. 2. Луцьк: ЛНТУ. 2012. С. 223-231.

4. Мошковська О. А. Концептуальні засади стратегічного управлінського обліку. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 12 (138). С. 151-159.

УДК 657:004

JEL Classification: O39

Москаль В. О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Монастирський Я. Р.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Маматов Р. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

Мазурик В. Р.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

ІДЕНТИФІКАЦІЯ БЛОКЧЕЙН В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Цифрова епоха ХХІ століття кардинально змінює підхід до ведення бізнесу та вимоги до використовуваних інформаційних технологій документообігу, обліку, аналізу, контролю, ділової комунікації, менеджменту, маркетингу, управління персоналом і безлічі інших корпоративних атрибутів, що аргументує необхідність адекватних трансформацій економіки України в напрямі повної її цифровізації. Цифрова економіка характеризується активним впровадженням і використанням цифрових технологій зберігання, обробки й передачі інформації в усіх сферах суспільної діяльності з використанням новітніх цифрових послуг і продуктів (BlockChain, RetailTech, FinTech, LegalTech, Digital-marketing, Grid-технології, GovTech, BioTech, NanoTech, e-ID, TeleHealth, ePrescription та інших).

Узагальнення існуючих трактувань цифрової економіки дозволяє зробити висновок про застосування компонентного підходу, зокрема

Міжнародна організація OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) виділяє три основні компоненти цифрової економіки: 1) інфраструктура (програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.); 2) електронний бізнес (ведення бізнес-процесів через комп'ютерні мережі); 3) електронна комерція (продаж товарів через Інтернет) [5].

Вітчизняні науковці виділити спектр проблем, які гальмують розвиток в Україні цифрових трендів: "1) інституційні: невідповідність законодавства глобальним викликам та можливостям; невідповідність національних, регіональних, галузевих стратегій та програм розвитку цифровим можливостям; 2) інфраструктурні: низький рівень покриття території країни цифровими інфраструктурами; відсутність окремих цифрових інфраструктур; нерівний доступ громадян до цифрових технологій та нових можливостей (цифрові розриви); 3) екосистемні: слабка державна політика щодо стимулів та заохочень розвитку інноваційної економіки; незрілий ринок інвестиційного капіталу; 4) у сфері електронного уряду та урядування ("держава у смартфоні"): низький рівень автоматизації та цифровізації державних послуг через слабку мотивацію урядових установ" [4].

Одним із найбільш вагомих і перспективних атрибутів цифрової економіки є так званий "блокчейн".

Blockchain є платформою віртуальної платіжної системи Bitcoin. Логічний зміст терміну генерується двома елементами: "block – блок, брила, колода" і "chain – ланцюг, зв'язок, мережа". Тобто блокчейн – це з'єднані в мережі блоки, генеровані у певній послідовності.

З концептуальної позиції кожен блок мережі містить інформацію про виконану операцію. Однак, особливість блокчейну полягає в тому, що створити новий блок не можливо, поки не буде зчитана інформація попередніх ланок. В результаті генерується база даних, в якій нічого не можна завуалювати, підмінити, знищити тощо. Унікальність блокчейну полягає в тому, що всі транзакції відбуваються безпосередньо між користувачами, жодного сервера, який можна зламати, немає.

Мережа блокчейну містить два види зв'язку: 1) відкритий – будь-який учасник може бачити та вносити в неї дані; 2) приватний – використовується в системі з декількох учасників, і лише вони можуть читати її або вносити доповнення. Окремим підвидом приватного блокчейну, який дозволяє допуск спектру осіб, що виконують обробку транзакцій, є ексклюзивний блокчейн.

Основними характеристиками блокчейну є: 1) децентралізація, тобто відсутність головного сервера; 2) безмежність – блокчейн не володіє циклічним змістом, тому доповнювати його новими блоками інформації

можна безмежно; 3) прозорість – всі проведені операції вписуються в єдиний ланцюг, при цьому ідентифікувати їх може кожен, а от змінити – ніхто; 4) надійність, яка полягає в неможливості змін показників або ж утилізації їх частини з загальної послідовної мережі.

Бруханський Р.Ф. наголошує, що у блокчейн-технологій є можливість імплементації спектру правил транзакцій (бізнес-логіки). Вказана можливість реалізується за допомогою смарт-контрактів – комп'ютеризованого протоколу транзакцій, який гарантує виконання умов угоди [2, с. 53].

Використання технології блокчейн має значний потенціал з точки зору "спрощення та підвищення ефективності в різних сферах діяльності, насамперед фінансовій, за рахунок створення принципово нової інфраструктури фінансових сервісів" [3].

Згідно з прогнозами Pricewaterhouse Coopers, до 2025 року інвестиції в блокчейн-технологію сягнуть \$ 25 млрд [1].

Принцип роботи блокчейна полягає в наступному – всі блоки мережі пов'язані між собою, кожен з них володіє порядковим номером, найменуванням, кодом попереднього блоку і власним шифром, новий елемент можливо створити лише після того, як буде закрито попередній і станеться це лише з декодуванням його шифру.

Blockchain є специфічною та унікальною технологією, одночасно надійною і безконтрольною, оскільки всі користувачі в ній рівні між собою і за нею ніхто не наглядає, вона функціонує завдяки присутності все тих же користувачів, всі операції здійснюються анонімно, а обробка даних проводиться системним алгоритмом автоматично. Принциповою особливістю блокчейна є його відкритість, тобто все, що відбувається в blockchain інформаційно повністю доступно, кожен учасник може поцікавитися, якого розміру була угода, який шлях вона зробила та ін., але от імена сторін транзакцій залишаються таємними.

Список використаних джерел

1. Балазюк О. Пилявець В. Технологія блокчейн: дослідження суті та аналіз сфер використання. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1701/1636>

2. Бруханський Р. Ф. Блокчейн vs розподілений реєстр // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2018. С. 51-53.

3. Краус К. М., Краус Н. М., Манжура О. В. Blockchain як новітній фінансовий інститут: процеси, стратегії, технології та практика застосування в умовах цифровізації економіки. Ефективна економіка. 2022. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/76.pdf.

4. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#summary>.

5. The Concept of a 'Digital Economy'. URL: <http://odoc.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy>.

УДК 657:005

JEL Classification: M41

Свистун Р. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мазурик В. Р.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Стецюк М. С.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микиташ М. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОЗИЦІОНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Стратегічне управління працює в таких складних умовах у глобалізованому просторі, що традиційної облікової інформації вже недостатньо, щоб побачити майбутнє. Тому об'єктивною необхідністю стає виділення стратегічного управлінського обліку, підкатегорії стратегічного менеджменту, як ефективною обліково-аналітичної системи управління. Крім того, багато дослідників вважають, що цей напрямок також є новим

рівнем розвитку управлінського обліку і що попередня парадигма не відповідає сучасній бізнес-реальності.

Починаючи з другої половини 1970-х років управлінський облік переформатувався в стратегічний у зв'язку з необхідністю систематичного аналізу, моніторингу та прогнозування позиції компанії в інфраструктурі розвинених ринків. Передумови існування стратегічного управлінського обліку можна означити так: глобалізаційні виклики; мотиви стратегічного розвитку бізнесу; еволюція стратегічного управління.

Можемо припустити, що предмет дослідження стратегічного управлінського обліку – це як внутрішнє, так і зовнішнє середовище.

Згідні з позицією Бруханським Р.Ф., що "стратегічний управлінський облік є проміжною ланкою, яка знаходиться між стратегічним менеджментом і обліком і працює на інтереси підприємства в цілому" [2, с. 227].

Власова О. Є. доводить, що "предметом є комплекс виробничо-фінансових операцій господарської діяльності, інформація про які відображається у фінансовій звітності підприємства і в подальшому використовується у аналітично-стратегічного планування" [3, с. 107].

Нападовська Л.В. визначає "предмет стратегічного управлінського обліку об'єктами підприємства у процесі виробництва і управління" [5, с. 19].

Інші науковці вважають, що стратегічний управлінський облік гарантує найбільш ефективне управління на всіх рівнях: бухгалтерів, керівництва, ділових партнерів і навіть конкурентів.

Підтримуємо позицію Chartered Institute of Management Accountants (CIMA) і вважаємо, що в умовах економічної глобалізації та регіоналізації увага людей все більше прикута до зовнішнього середовища, яке безпосередньо впливає на поведінку підприємств. У свою чергу, існує внутрішній вплив на місцевому рівні, але він опосередкований, оскільки в цьому відношенні підприємство повністю залежить від власних ресурсів розвитку. До зовнішніх факторів, що впливають на корпоративну діяльність, належать: галузеві характеристики, економічні вимоги (кон'юнктура ринку, ринкові ціни, вплив переваг споживачів тощо). До внутрішніх факторів належать: наявність ресурсів: (капітальні інвестиції, матеріально-технічна база, кадровий потенціал тощо), обрана стратегія (централізація, диференціація, мінімізація витрат).

Однак, стратегічний управлінський облік розмив свої межі як окрема концепція зі своїми власними темами, методами та завданнями через його зв'язки з іншими галузями та багатий набір інструментів. З цього приводу існує багато протиріч між вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема, по-різному визначено концепцію стратегічного управлінського обліку.

Його визначення розділене на основі суб'єктивних переконань і навіть піддається сумніву деякими вченими. Проте міжнародні експертні організації з управлінського обліку, зарубіжні та більшість вітчизняних вчених відстоюють погляд на подальший розвиток стратегічного управлінського обліку, управління яким забезпечує впевненість у конкурентоспроможності підприємств у майбутньому.

Щодо ідентифікації категорії "стратегічний управлінський облік" існує спектр думок науковців:

Атамас П.Й. – "стратегічний управлінський облік повинен зосередитися на зовнішніх факторах (таких як прибутковість конкурентів, частка на ринку і т. ін.), тоді як для традиційного обліку характерна зосередженість на внутрішніх процесах і явищах" [1, с. 387].

Голов С.Ф. вважає, що "стратегічний управлінський облік – це система управлінського обліку, спрямована на прийняття стратегічних управлінських рішень" [4, с. 244].

Пушкар М.С. вважає, що "стратегічний облік формує свої власні інформаційні ресурси прогнозного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються. зокрема, для стратегічного управління необхідні дані не лише про діяльність підприємства (внутрішнє середовище), а й про зовнішнє середовище, яке має надзвичайно важливе значення для передбачення траєкторії розвитку підприємства" [6, с. 282-283].

Шевчук В.Р. вважає, що "стратегічний управлінський – це інформаційна підтримка управління, що полягає в забезпеченні менеджерів підприємства всією інформацією, необхідною для управління і контролю за розвитком підприємства в інтересах його власників та інших зацікавлених партнерських груп" [7, с. 285].

Бруханський Р.Ф. вважає, що "стратегічний управлінський облік – система ідентифікації, збору, обробки та представлення інформації у вигляді стратегічної управлінської звітності про ресурси, затрати та результати діяльності підприємства (стратегічної бізнес-одиниці) в певному бізнес-середовищі, що необхідна для цілей стратегічного менеджменту" [2, с. 244].

Як заслужений спадкоємець управлінського обліку та надійний партнер стратегічного управління, системна основа стратегічного управлінського обліку гарантує використання всіх можливостей для швидкого реагування на потреби та виклики зовнішнього середовища. Адже стратегічний менеджмент в умовах глобалізаційної трансформації надихнув на створення нового засобу управлінського обліку, параметри

якого спрямовані на синергію управління всередині економіки та включають врахування можливих зовнішніх можливостей і ризиків.

На відміну від традиційного управлінського обліку, який обмежується внутрішнім рівнем управління, стратегічний управлінський облік використовує зовнішню та внутрішню інформаційну підтримку не лише для задоволення тактичних потреб управління, але й забезпечує розширений моніторинг діяльності в часі та просторі.

Використання методів управлінського обліку для тактичного управління не може задовольнити потреби стратегічного управління, а в деяких випадках навіть перешкоджає формуванню необхідного аналізу та інформації в процесі формування та реалізації корпоративних стратегій..

Наприклад, Бруханський Р.Ф. обґрунтовує "розгорнуту схему побудови стратегічного управлінського обліку: дослідження мікро і макро-середовища функціонування підприємства; виділення базових пріоритетів успішної діяльності; визначення основних характеристик діяльності для фокусування на оптимальних для підприємства методах; обрання методів; представлення звітності" [2, с. 248].

Враховуючи, що багато науковців згрупували техніки за різними характеристиками (детально поясненими в попередньому питанні), їх групування можна застосувати до вищезазначених етапів у контексті процесів управління бізнесом.

А от стосовно еволюції інструментарію і методики стратегічного управлінського обліку думки вчених розходяться:

Бруханський Р. Ф. зазначає, що "використовувані аналітичні інструменти знайшли застосування в стратегічному менеджменті, маркетингу та інших дисциплінах, пов'язаних з вивченням зовнішнього середовища підприємств, що широко використовується в галузі" [2, с. 235].

Нападовська Л.В. стверджує, що "застосування нових методів управлінського обліку зумовлено розширенням сфери застосування господарської діяльності. Тому виділяються: управління якістю, функціональний облік і поява стратегічного управлінського обліку" [5, с. 340].

Таким чином, стратегічний управлінський облік володіє власною метою, предметом, об'єктом, методами, інструментами, а його застосування пропонує забезпечити дохідність бізнесу і нагоду стратегічного прогнозування.

Список використаних джерел

1. Атамас П. Й. Управлінський облік: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 440 с.
2. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 384 с.

3. Власова О. Є. Науково-методичні засади організації стратегічного управлінського обліку в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. Комунальне господарство міст. №115. 2014. С. 105-110.

4. Голов С. Ф. Управлінський облік: підруч. К.: Лібра, 2006. 704 с.

5. Нападівська, Л. В. Управлінський облік: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. 450 с.

6. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): монографія. Тернопіль, 1999. 424 с.

7. Шевчук В. Р. Стратегічний управлінський облік як система інформаційної підтримки конкурентної стратегії підприємства. Вісник національного університету "Львівська політехніка". 2012. № 722. С. 281-285.

УДК 657

JEL Classification: M49

Сук П. Л.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України "Ніжинський
агротехнічний інститут", м. Ніжин

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності, витрати майбутніх періодів (далі – ВМП) – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [1].

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку ВМП – це витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо [2].

Облік ВМП ведуть на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів". За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх

періодів, а за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду [2; 3].

ВМП розподіляють по періодах за допомогою певних методів. Зокрема, можна застосовувати обернений метод на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" визначено, що операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю [4].

Операційна діяльність є основна та інша.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Інша операційна діяльність – операційна діяльність підприємства, яка не пов'язана з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) [4].

Визначається чистий прибуток (збиток) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування.

Сукупний дохід (збиток) після оподаткування обчислюється як алгебраїчна сума чистого фінансового результату за звітний період (чистого прибутку (збитку)) та іншого сукупного доходу після оподаткування [1].

Щоб вирахувати чистий прибуток (збиток) від операційної діяльності, потрібно від суми прибутку від операційної діяльності відняти податок на прибуток від операційної діяльності.

Варто зауважити, що в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності розраховується лише єдиний чистий прибуток (збиток), тобто разом від усіх видів діяльності. Проте, в управлінських цілях можливо вираховувати чистий прибуток (збиток) від окремих видів діяльності. Це допоможе керівнику здійснювати контроль за формуванням фінансових результатів і більш оперативно впливати на доходи і витрати підприємства.

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності спочатку потрібно розрахувати розподіл ВМП за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності і суми переставити у протилежній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності обчислюється як добуток суми розподілу ВМП, та коефіцієнта розподілу ВМП, який визначається діленням фактичного або планового обсягу чистого прибутку від операційної діяльності за окремі

періоди на плановий обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за увесь період.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності розраховується за формулою:

$$П(З)ОД = ВП + ІОП - АВ - ВЗ - ІОВ, \quad (1)$$

де: П(З)ОД – прибуток (збиток) від операційної діяльності; ВП – валовий прибуток; ІОП – інший операційний дохід; АВ – адміністративні витрати; ВЗ – витрати на збут; ІОВ – інші операційні витрати.

Для визначення податку на прибуток від операційної діяльності застосовується формула:

$$ППОД = ПОД \times 18\%, \quad (2)$$

де: ППОД – податок на прибуток від операційної діяльності; 18% – ставка податку на прибуток; ПОД – прибуток від операційної діяльності.

Чистий прибуток від операційної діяльності обраховується за формулою:

$$ЧПОД = ПОД - ППОД, \quad (3)$$

де: ЧПОД – чистий прибуток від операційної діяльності.

Метод розподілу ВМП на основі чистого прибутку від операційної діяльності вираховується за формулами:

$$РСРВМП = СРВМП \times КРВМП, \quad (4)$$

де: РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$КРВМП = ОЧПОД : ПОЧПОД, \quad (5)$$

де: ОЧПОД – плановий або фактичний обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за окремі періоди; ПОЧПОД – плановий обсяг чистого прибутку від операційної діяльності за увесь період.

Можна використовувати інший варіант розподілу ВМП за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності:

$$РСРВМП = ОЧПОД \times КРВМП; \quad (6)$$

$$КРВМП = СРВМП : ПОЧПОД. \quad (7)$$

Метод розподілу ВМП на основі чистого прибутку від операційної діяльності можна прорахувати за двома способами: 1) із початкової суми ВМП; 2) із залишкової суми ВМП.

Здійснимо розподіл ВМП за оберненим методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності на прикладі.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 43000 грн, термін їх розподілу – 5 років. Передбачається протягом цього періоду одержати 107000 грн чистого прибутку від операційної діяльності, у тому числі: за 1-й рік – 32000 грн, за 2-й рік – 27000 грн, за 3-й рік – 23000 грн, за 4-й рік – 15000 грн, за 5-й рік – 107000 грн.

Розрахуємо значення коефіцієнтів розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,2991 ($32000 : 107000 = 0,2991$), за 2-й рік – 0,2523 ($27000 : 107000 = 0,2523$), за 3-й рік – 0,2149 ($23000 : 107000 = 0,2149$), за 4-й рік – 0,1402 ($15000 : 107000 = 0,1402$), за 5-й рік – 0,0935 ($10000 : 107000 = 0,0935$).

Обрахунок 1-го способу розподілу ВМП (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від операційної діяльності сформовано в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) методу на основі чистого прибутку від операційної діяльності

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	43000	32000	0,2991	12861
2	43000	27000	0,2523	10849
3	43000	23000	0,2149	9241
4	43000	15000	0,1402	6028
5	43000	10000	0,0935	4021
x	Разом	107000	1	43000

Таблиця 2

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) оберненого методу на основі чистого прибутку від операційної діяльності

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	43000	10000	0,0935	4021
2	43000	15000	0,1402	6028
3	43000	23000	0,2149	9241
4	43000	27000	0,2523	10849
5	43000	32000	0,2991	12861
x	Разом	107000	1	43000

При використанні 1-го способу (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від операційної діяльності, розподіл ВМП здійснюється повністю (табл. 1 і 2).

В таблицях 3 і 4 розглянуто обчислення 2-го способу розподілу ВМП (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

Таблиця 3

**Включення ВМП у витрати наступних періодів за
 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу
 на основі чистого прибутку від операційної діяльності**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	43000	32000	0,2991	12861
2	30139	27000	0,2523	7604
3	22535	23000	0,2149	4843
4	17692	15000	0,1402	2480
5	15212	10000	0,0935	15212
x	Разом	107000	1	43000

Таблиця 4

**Включення ВМП у витрати наступних періодів за
 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) оберненого
 методу на чистого прибутку від операційної діяльності**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий прибуток від операційної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	15212	10000	0,0935	15212
2	17692	15000	0,1402	2480
3	22535	23000	0,2149	4843
4	30139	27000	0,2523	7604
5	43000	32000	0,2991	12861
x	Разом	107000	1	43000

На основі результатів розподілу ВМП за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого прибутку від операційної діяльності можна побачити, що в останньому (табл. 3) і в першому роках (табл. 4) ВМП не було розподілено і списано у витрати періоду.

Висновки. Здійснювати відрахування ВМП можна за оберненим методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності.

Чистий прибуток від операційної діяльності вираховується як алгебраїчна сума прибутку від операційної діяльності та податку на прибуток від операційної діяльності.

Обернений метод на основі чистого прибутку від операційної діяльності вираховується за методом на основі чистого прибутку від операційної діяльності і суми переставляються навпаки: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Розрахунок оберненого методу розподілу ВМП на основі чистого прибутку від операційної діяльності можна здійснювати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09.12.2011 р. № 1591). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

УДК 336.711(477)

JEL Classification: G21

Джус М. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий
університет, м. Ірпінь

**ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК
ПОГІРШЕННЯ ЙОГО ПІДЗВІТНОСТІ СУСПІЛЬСТВУ**

У червні 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України (далі – ЗУ) "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України" (№ 541-VIII) [1], проєкт якого було підготовлено самим Національним банком (далі – НБУ). Зазначеним законом було кардинально змінено систему управління НБУ, що відобразилося у посиленні позицій Правління НБУ за рахунок послаблення позицій Ради НБУ, зокрема в контексті формування монетарної політики.

Ст. 100 Конституції України визначено, що Рада НБУ "розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням" [2]. До моменту внесення вищезазначених змін до законодавства, ЗУ "Про Національний банк України" уточнював, проте не обмежував повноваження Ради НБУ щодо виконання вказаної конституційної норми. Зокрема, було передбачено, що Рада НБУ розробляє Основні засади грошово-кредитної політики, публікує їх в офіційних виданнях та подає щорічно до 15 вересня до Верховної Ради України для інформування. У новому формулюванні з'явилося уточнення стосовно того, що Рада НБУ розробляє Основні засади грошово-кредитної політики "на підставі пропозицій, наданих Правлінням Національного банку" [3]. Внаслідок зазначеного уточнення Рада НБУ де-факто втратила незалежність у визначенні ключових параметрів монетарної політики.

Крім того, згідно з прикінцевими та перехідними положеннями ЗУ № 541-VIII у вересні 2015 року члени Ради НБУ припинили свої повноваження. Невдовзі було ліквідовано Апарат Ради НБУ, який забезпечував діяльність Ради НБУ протягом п'ятнадцяти попередніх років. У такий спосіб було фактично знищено інституційну пам'ять конституційного органу – Ради НБУ. Наступний склад Ради НБУ було призначено лише в жовтні 2016 року.

Чергове законодавче обмеження повноважень Ради НБУ відбулося восени 2021 року, внаслідок ухвалення ЗУ "Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань діяльності Національного банку України" (№ 1811-ІХ), який позиціонувався як такий, що сприятиме покращенню умов для належного виконання НБУ своїх законодавчо визначених повноважень [4].

ЗУ № 1811-ІХ позбавив Раду НБУ повноважень здійснювати аналіз впливу грошово-кредитної політики на стан соціально-економічного розвитку України та розробляти пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї, що було передбачено колишнім п. 3 ст. 9 ЗУ "Про Національний банк України".

Повноваження Ради НБУ щодо здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики були де-факто знівельовані через формальне визначення поняття такого контролю [5]. В оновленій редакції ЗУ "Про Національний банк України" (ст. 1) контроль за проведенням грошово-кредитної політики визначено як "щорічне оцінювання узгодженості реалізації Національним банком України грошово-кредитної політики з досягненням у середньостроковій перспективі інфляційних цілей, визначених Основними засадами грошово-кредитної політики, з урахуванням поточного і прогнозованого економічного та фінансового розвитку України та світу з метою виконання Національним банком України своєї основної функції". Зазначене формулювання фактично унеможливує здійснення будь-якого контролю за діями Правління НБУ у сфері монетарної політики.

На додачу до цього, ЗУ № 1811-ІХ було звужено визначення грошово-кредитної політики. Якщо у попередній редакції ЗУ "Про Національний банк України" грошово-кредитна політика визначалась як "комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом засобів та методів", що повністю узгоджувалося зі ст. 99 Конституції України, то у новій редакції – це вже "комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики".

Після набуття чинності ЗУ № 1811-ІХ Рада НБУ втратила право звертатися до Верховної Ради України та Президента України з викладенням своїх позицій у разі невиконання або неналежного виконання Правлінням НБУ її рішень, які є обов'язковими згідно із законом (колишня частина друга ст. 9 ЗУ "Про Національний банк України").

Ще одним негативним наслідком вищезазначених змін до законодавства стала фактична заборона оприлюднення рішень Ради НБУ, окрім рішення про схвалення Основних засад грошово-кредитної політики. Таким чином, з листопада 2021 року суспільство позбавлене можливостей для ознайомлення з офіційною позицією Ради НБУ стосовно виконання нею своїх функцій, зокрема щодо результатів контролю за проведенням грошово-кредитної політики.

Якісне виконання Національним банком України його основної конституційної функції потребує забезпечення довіри до монетарної

політики, що, у свою чергу, вимагає відновлення інституційної рівноваги за рахунок повернення Раді НБУ її питомих повноважень та належного інформування суспільства щодо результатів її діяльності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України : Закон України від 18.06.2015 № 541-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-19> (дата звернення: 03.03.2024).

2. Конституція України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр> (дата звернення: 03.03.2024).

3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/ed20240101> (дата звернення: 03.03.2024).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань діяльності Національного банку України : Закон України від 19.10.2021 № 1811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1811-20> (дата звернення: 03.03.2024).

5. Незалежність НБУ, доведена до... абсолюту. Стан грошової сфери в Україні у січні-вересні 2021 року : Аналітичний огляд Growford Institute. URL: <http://surl.li/rdlur> (дата звернення: 03.03.2024).

УДК 336.2

JEL Classification: O29

Кукурудз О. М.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансів,
Державний торговельно-
економічний університет, м. Київ

Шевченко С. О.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Державний торговельно-
економічний університет, м. Київ

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Повоєнний розвиток України – це багатоплановий процес, який поєднує заходи в усіх сферах суспільного життя та державного управління, спрямовані на підвищення якості життя людей і розвиток громад. Сьогодні цей процес має відбуватися одночасно з виконанням міжнародних

зобов'язань та розвитком економічної, соціальної та правової бази. Повернення країни до прийняттого рівня, що дорівнює або перевищує довоєнний рівень, і побудова демократичної та конкурентоспроможної України вимагатиме глибоких реформ і трансформації. Головною метою є створення незалежної демократичної України, яка гарантує високий рівень життя громадян, захищає їхні права та підвищує конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях.

Повоєнне відновлення України пов'язане не лише з відновленням зруйнованої інфраструктури, реконструкцією матеріальних активів та їх ефективним включенням в економічне відтворення, а й з якісними змінами в моделі економічного життя, оновленням інституцій і економічних структур, що дасть змогу Україні утвердити свій органічний характер як компонента високоефективної та інклюзивної конкурентної економіки сучасної Європи [1].

Звісно, держава має забезпечувати відновлення та підтримання стратегічної інфраструктури, а місцева влада – клопотати про відновлення соціальних об'єктів, оскільки місцеві жителі краще розуміють, які об'єкти потрібно відновлювати насамперед. Природно, необхідно визначити джерела фінансування для відновлення інфраструктури стратегічних об'єктів.

Теоретичні підходи до фінансування повоєнного відновлення можна розподілити на кілька основних категорій. До першої категорії належать традиційні методи, такі як державне фінансування за рахунок бюджетних асигнувань та міжнародних позик. Ці методи часто використовуються для відновлення базової інфраструктури та надання основних соціальних послуг. Друга категорія охоплює інноваційні фінансові інструменти, як-от облігації, державно-приватне партнерство та фонди розвитку.

Міжнародний досвід засвідчує, що успішне післявоєнне відновлення залежить від поєднання різних фінансових інструментів і підходів. Наприклад, після Другої світової війни ключовим елементом відновлення Західної Європи став план Маршалла, що поєднував значні американські інвестиції з ефективними місцевими стратегіями реконструкції.

Україна у співпраці зі своїми міжнародними союзниками визначила три джерела фінансування реконструкції: міжнародні фінансові інституції, приватні інвестиційні фонди, російські державні активи, депоновані в західних міжнародних депозитаріях Euroclear і Clearstream, та інші заморожені фінансові активи. Відомо, що близько 300 мільярдів доларів США з активів російської федерації перебувають на території країн, що підтримують Україну, і можуть бути використані для фінансування процесу відновлення [2].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) також відіграє важливу роль у фінансовій підтримці України, надаючи кредити та консультативну допомогу; за даними МВФ, зростання ВВП України в 2024 році очікується в

межах 1–3%, що є позитивним сигналом для відновлення економіки. За даними Світового банку, станом на 1 жовтня 2023 року було виділено понад 28 мільярдів доларів США, що підтверджує значну підтримку внутрішніх фінансових ресурсів та їх ефективне використання. Отже, Україна бере активну участь у відновленні економіки за рахунок внутрішнього та зовнішнього фінансування. Міжнародна підтримка, зокрема з боку США, Великої Британії, МВФ та ЄС допомогла стабілізувати фінансове становище країни, а внутрішні фінансові ресурси довели свою ефективність у відновленні економічної стабільності.

Так, потенційними джерелами фінансування повоєнного відновлення України є гранти, державна допомога у вигляді кредитних ліній, якими можуть керувати спеціалізовані агенції, як-от USAID (США) та SIDA (Швеція), міжнародні фінансові інституції, як-от Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), та приватні інвестиції, а також репарації. Механізм відшкодування збитків будується відповідно до Міжнародної угоди про відшкодування збитків (IAR), що передбачає згоду сторін, які її підписали, на виявлення, заморожування та конфіскацію російських активів із подальшим переказом їх до фонду відшкодування збитків. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію L.6/2022 "Сприяння полегшенню тягаря і відшкодуванню шкоди у зв'язку з агресією проти України", в якій рекомендувала державам-членам спільно з Україною створити окремий механізм відшкодування шкоди на основі реєстру втрат, збір даних для якого триває на цей час [3].

Таким чином, забезпечення реалізації проєктів післявоєнної реконструкції України за належного фінансування і дотримання правил прозорості, підзвітності, ефективності дасть змогу відновити економіку інноваційними способами протягом 10–12 років. Диверсифіковані джерела інвестицій для реконструкції та консультації з досвідченими іноземними партнерами допоможуть йти шляхом структурної трансформації та розвитку людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Vahanova L., Mantur-Chubata O. Innovative activity of business-startups: the current state and prospects for the post-war reconstruction of the Ukrainian economy. *Business navigator*. 2023. №. 2 (72). DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-4> (date of access: 26.02.2024).

2. Корж А. Конфіскація російських активів в Україні та світі: як просувається вилучення майна агресора. *Слово і діло*. 2023.03.08. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/08/stattja/ekonomika/konfiskacziya-rosij>

skyx-aktyviv-ukrayini-ta-sviti-yak-jdut-spravu-vyluchennyam-majna-ahresora (дата звернення: 26.02.2024).

3. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7> (дата звернення: 26.02.2024).

4. Магомедов А. Фінансове забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки: теоретичні засади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 5. С. 60–77. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-60-76> (дата звернення: 26.02.2024).

УДК 336:6

JEL Classification: G21

Парасіч В. Л.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

Тарасюк Н.,

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Кожен суб'єкт підприємницької діяльності в процесі функціонування визначає свою генеральну стратегію. Кінцевою метою діяльності банку в ринкових умовах є отримання прибутку. Тому дуже важливо під час стратегічного планування врахувати усі фактори й аспекти подальшого розвитку для повного й обґрунтованого визначення величини прибутку та забезпечення певного рівня прибутковості. Водночас при стратегічному плануванні існує низка особливостей, специфічних аспектів, які треба враховувати для фінансового забезпечення, насамперед, сталого розвитку банку. На сьогодні і власники, і менеджери зацікавлені у формуванні ефективних ключових стратегій управління розвитком банку. У цьому контексті було запропоновано стратегічні напрями управління розвитком банку з метою стабільної його прибутковості.

Над питаннями сутності стратегій розвитку, процесу їх формування й оцінки якості працювали зарубіжні та вітчизняні економісти О.Андросова, Л.Жердецька, Л.Примостка, І.А. Бланк, М.Е. Портер, А.А. Томсон, А.Дж. Стрікланд, Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдінов, І.І. Пушкар, Є.М.Кайлюк, Н.Н. Тренер, В.И. Щелкунова та Ю.П. Колбушкіна та інші. Аналіз публікацій з визначеної проблематики дає підстави зробити висновок, що на сьогодні науково-математичні підходи щодо потань формування фінансових стратегій банків й оцінювання якості їх інформованості належно не розроблені, тому ці питання потребують дослідження.

Стратегічне управління банку – це діяльність, направлена на досягнення якісних та кількісних цільових орієнтирів розвитку банку, шляхом здійснення своєчасних змін в організації бізнес-процесів у відповідь на виклики зовнішнього та внутрішнього середовища з урахуванням його ресурсного потенціалу. Основною метою стратегічного управління банками є створення системи управління діяльністю банку [1]. Ця система має дозволяти сформулювати місію та цілі фінансової установи, розробляти та вдосконалювати стратегію розвитку для вдосконалення економічних та соціальних результатів, враховуючи внутрішнє і зовнішнє середовище.

Стратегія розвитку включає методи та практику формування фінансових ресурсів, їх планування та забезпечення фінансової стійкості банків. Охоплює всі форми фінансової діяльності банку: оптимізацію основних та оборотних засобів, формування та розподіл прибутку, грошові розрахунки, інвестиційну політику [2]. В процесі її розроблення слід врахувати динаміку макроекономічних процесів, тенденції розвитку вітчизняних фінансових ринків, можливості диверсифікації діяльності банків

У цьому контексті виділено основні характеристики стратегічного управління банку: реалізація топ-менеджментом банку з погодженням стратегічних рішень з акціонерами банку; визначення людського потенціалу як системно утворюючого елементу розвитку банку; швидке та гнучке реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища та прийняття управлінських рішень; постійна розробка та вдосконалення стратегії управління; визначення основних напрямів розвитку банку відповідно до стратегічних цілей [1].

Отож, стратегія управління комерційним банком потребує модернізації, а саме: пошук найкращих шляхів досягнення поставлених цілей, використовуючи можливості зовнішнього середовища та внутрішнього потенціалу, та її втілення у системі довгострокових планів комерційного банку; якісна зміна параметрів діяльності банків та формування конкурентних переваг; необхідність зіставлення тенденцій зовнішнього та внутрішнього середовища при досягненні поставлених цілей; концентрація зусиль та спеціалізація на найбільш перспективних клієнтських групах;

зосередитися на впровадженні нових банківських продуктів, стимулюванні збуту та реалізації маркетингових заходів; здійснення стратегічного контролю та моніторинг реалізації стратегії до змін ринкового середовища.

Критерієм вибору основної стратегії будуть слугувати стадії життєвого циклу банків, що ідентифікуються в результаті аналітичних розрахунків на етапі діагностики та прогнозування загальної ефективності роботи та свідчить про рівень впливу прибутковості на систему банку. Адже саме діагностований та прогнозований стан банків дає можливість формувати цільові орієнтири загальної прибутковості, ефективності використання ресурсів банку, структури доходів та витрат

Також, на нашу думку, концепція стратегічного управління має базуватися на поєднанні системного, інтегрального та ситуаційного підходів для розробки системи коротко- та довгострокових планів. При цьому, важливо всесторонньо оцінювати поточний стан за фактичних ринкових умов для побудови стратегії діяльності банку.

Список використаних джерел

1. Харченко Т. О., Ковтун А. О. Особливості стратегічного управління в банківській системі. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6852>.

2. Бондарчук М. К., Ющик Ю. В. Стратегічні напрями управління активами і пасивами банку. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2022. № 7 (63). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8162>.

УДК 336.7+346.6

JEL Classification: O39

Федорович Б. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет
"Львівська політехніка", м. Львів

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Бурхливий розвиток фінансових технологій упродовж останніх років зумовив появу новітніх фінансових інструментів, сфера застосування яких активно розширюється. До таких інструментів належать віртуальні активи,

зокрема криптовалюти, які здебільшого базуються на технології розподіленого реєстру (блокчейну). Ця технологія набула популярності на фінансових ринках, оскільки дозволяє користувачам фінансових послуг здійснювати міжнародні чи локальні платежі швидше та дешевше. Застосування блокчейну дає можливість уникнути високих комісій і конвертаційних витрат, відповідно фінансові інструменти, які базуються на блокчейні стають конкурентоспроможними порівняно з традиційними інструментами [1]. Проте технології розподіленого реєстру та блокчейн можуть генерувати низку ризиків для учасників фінансових операцій. Серед таких ризиків варто виокремити ризик легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Така думка підтверджується у низці досліджень, зокрема Е. Акартуна, Ш.Джонсон, та Е.Торнтон зазначають, що криптовалюти та новітні платіжні методи паралельно створили нові ризики відмивання грошей, які можуть матеріалізуватися насамперед у технологічних секторах [2]. Х.Ванг та М.Хсієх обґрунтували, що зусилля регуляторів мають бути скеровані на такі характеристики криптовалют, як анонімність, децентралізація і блокчейн, що допоможе зробити ці віртуальні активи менш привабливими для злочинців [3].

Специфічні характеристики віртуальних активів роблять їх привабливими для злочинних структур, що займаються відмиванням кримінальних капіталів чи фінансуванням незаконних видів діяльності. Перспективи оперативного здійснення транскордонних транзакцій не лише дозволяють купувати, накопичувати чи переміщувати цифрові активи, зокрема й поза межами офіційної фінансової системи, але і приховувати реальне походження грошей чи джерела їх отримання. Це стає серйозним викликом для фінансових посередників, які повинні виконувати нормативні вимоги щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, паралельно ускладнюючи роботу підрозділів фінансової розвідки та інших правоохоронних органів, дотичних до боротьби з легалізацією кримінальних капіталів.

Зважаючи на викладене, метою цієї роботи є оцінка потенційних ризиків операцій з віртуальними активами в контексті використання останніх для цілей легалізації кримінальних доходів.

У ключовому документі з питань протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму – Рекомендаціях FATF – зазначено, що фінансові установи мають виявляти та оцінювати ризики відмивання коштів, що можуть виникати у зв'язку з розробкою нових фінансових продуктів чи напрямів діяльності, а також з використанням нових технологій [4]. Оцінка ризику має здійснюватися до запуску нових продуктів, напрямків

діяльності чи використання нових технологій. Важливою передумовою мінімізації ризиків, що пов'язані із віртуальними активами, є ефективне регулювання та моніторинг діяльності постачальників послуг з віртуальних активів (ППВА) на предмет дотримання вимог з протидії відмиванню грошей/фінансуванню тероризму. Виконання цієї вимоги передбачає низку кроків:

1. Застосування ризик-орієнтованого підходу при оцінці діяльності ППВА.

2. Ліцензування та реєстрація ППВА.

3. Регулювання та нагляд за діяльністю ППВА компетентним органом, що має належні повноваження щодо моніторингу і забезпечення дотримання ППВА вимог у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

4. Запровадження ефективних заходів впливу щодо ППВА, які не виконують встановлених вимог.

5. Забезпечення отримання і зберігання ППВА достовірної інформації про бенефіціарів операцій з віртуальними активами.

У контексті дотримання ППВА вимог щодо моніторингу транзакцій з віртуальними активами, та належної перевірки клієнтів, що такі транзакції здійснюють, важливого значення набуває аналіз окремих характеристик транзакцій на предмет їх потенційної дотичності до легалізації кримінальних доходів.

У процесі аналізу транзакцій з віртуальними активами варто приділяти увагу намаганням структурувати операції, тобто розчленуванню однієї значної трансакції на серію менших, з метою ухилення від обов'язкових процедур перевірки. До дій, що мали б викликати підозру, відносимо також виконання кількох транзакцій на значні суми протягом за короткий період часу, зокрема у разі використання нових або раніше неактивних рахунків (подібні схеми часто використовують програми-вимагачі). Крім того, індикаторами відмивання коштів можуть бути: переказ віртуальних активів одночасно до кількох закордонних надавачів послуг, які функціонують в менш регульованих юрисдикціях; розміщення криптовалюти на біржах з подальшим їх виведенням без здійснення будь-яких операцій або конвертацією в інші цифрові активи без очевидної економічної мети, або ж переведенням їх негайно на приватний гаманець; внесення віртуальних активів з адрес, що раніше були відомі як шахрайські або пов'язані з викраденими активами.

Важливим аспектом моніторингу є оцінка схеми транзакцій з віртуальними активами. В процесі оцінки особливу увагу слід звертати на операції нових клієнтів, зокрема на внесення великих за обсягом депозитів, якщо це не відповідає сформованому профілю клієнта; використання усієї суми коштів для торгівлі негайно після її внесення; переміщення всіх

внесених коштів на інші позабіржові платформи тощо. Стосовно інших категорій клієнтів, необхідно здійснювати посилений моніторинг транзакцій з використанням декількох віртуальних активів чи рахунків (якщо відсутній очевидний економічний зміст), регулярних переказів на один і той же рахунок від декількох осіб; вхідних транзакцій невеликого обсягу з непов'язаних гаманців з подальшим переказом на інший гаманець або обміном на фіатні валюти; обміну віртуальних активів на фіатну валюту, чи конвертацій значної суми фіатної валюти у віртуальні активи без очевидної економічної мети (або якщо такі операції можуть призвести до потенційних збитків для їх ініціаторів).

Підсумовуючи, слід зазначити, що побудова ефективної системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів з використанням операцій з віртуальними активами потребує зусиль як з боку регуляторів фінансового ринку, так і провайдерів послуг. На регулятивному рівні важливе значення має законодавчо-нормативне регламентування операцій з віртуальними активами, створення процедур ліцензування та реєстрації ППВА, застосування ризик-орієнтованого підходу в процесі нагляду за їх діяльністю. На рівні провайдерів послуг ключовими чинниками є дотримання ними встановлених вимог щодо належної перевірки клієнтів, виявлення підозрілих операцій та інформування про такі операції уповноважених органів. Поряд з тим, вагому роль відіграватиме постійне оновлення внутрішніх процедур запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму з урахуванням розвитку фінансових технологій та змін якісних характеристик цифрових фінансових інструментів.

Список використаних джерел

1. Рисін, В., Мамчук, А., Печенко, Р. (2023). Впровадження технології блокчейну у контексті підвищення ефективності та безпеки діяльності банків. *Трансформаційна економіка*, (5 (05)), 109-114. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-5-19>.
2. Akartuna, E.A., Johnson, S.D. & Thornton, A.E. (2023). The money laundering and terrorist financing risks of new and disruptive technologies: a futures-oriented scoping review. *Secur J* 36, 615–650. <https://doi.org/10.1057/s41284-022-00356-z>.
3. Wang, H.M., Hsieh, M.L. (2024). Cryptocurrency is new vogue: a reflection on money laundering prevention. *Secur J* 37, 25–46 <https://doi.org/10.1057/s41284-023-00366-5>.
4. FATF (2012-2023), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France, www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html (дата звернення 28.02.2024).

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ
SECTION 5. MANAGEMENT

УДК 005.7:33.05

JEL Classification: M21

Балан В. Г.,

канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

**МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНОЮ ГНУЧКІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ НЕЧІТКОГО ПІДХОДУ**

Стратегічна гнучкість є одним із найбільш важливих детермінантів конкурентоспроможності підприємства, досягнення його успіху в конкурентній боротьбі в умовах динамічного, складного та турбулентного бізнес-середовища. У роботі [6] визначено, що "підтримання стратегічної гнучкості є одним із найважливіших, але й найбільш складних завдань керівників та організацій у динамічному середовищі". Результати досліджень, проведених автором [7], показують, що 86% науковців і власників бізнесу оцінили стратегічну гнучкість як одну з найбільш важливих і визначальних складових конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах.

Незважаючи на те, що стратегічна гнучкість є відносно новою концепцією управління, яка з'явилася і розвивається зусиллями теоретиків і практиків у спеціальній літературі та в діяльності провідних компаній протягом останніх кількох років як нова парадигма менеджменту, основні поняття та базові засади управління стратегічною гнучкістю були запропоновані досить ґрунтовно ще в роботах гуру стратегічного менеджменту І. Ансоффа [1]. Він розглядав управління гнучкістю як один із найбільш дієвих інструментів для зменшення стратегічної вразливості підприємства, який має застосовуватися на двох "фронтах": внутрішньому та зовнішньому.

Характер управління зовнішньою гнучкістю, як зазначає І. Ансофф, визначається стилем та підходами керівництва підприємства до прийняття рішень. Гнучкість підприємства в зовнішньому середовищі може реалізуватися за рахунок різноманітної економічної діяльності, яка, з одного боку, давала б їй можливість брати участь у більшості перспективних проєктах, що з'являються у стратегічній зоні господарювання, а з іншого – мінімізувала негативні впливи катастрофічних подій та загроз, які можуть вразити її зону господарювання [1].

Внутрішню гнучкість можна намагатися досягти за рахунок такої внутрішньофірмової координації, при якій потужності, матеріальні, професійні та управлінські ресурси фірми можуть бути швидко і легко переведені з однієї стратегічної зони господарювання до іншої. Більшість фірм можуть підвищити свою внутрішню гнучкість лише в міру тієї мобільності, що забезпечується властивостями технологій, кваліфікацією персоналу, характеристиками устаткування, будівель, споруд, складських запасів [1]. Внутрішньофірмова гнучкість є важливим компонентом готовності підприємства до різних змін.

Визначальними елементами внутрішньої гнучкості на думку І. Ансоффа є:

- гнучкість керівництва;
- гнучкість системи управління та організаційної структури підприємства, що дає змогу чутливо реагувати на всілякі зміни;
- гнучкість систем та засобів забезпечення.

Особливо слушною в контексті результатів досліджень І. Ансоффа є думка авторів [3], згідно з якою підприємство може демонструвати стратегічну гнучкість, будучи реактивним (реагуючи на зміни швидше й ефективніше за конкурентів) та/або проактивним (передбачаючи ці зміни й завчасно готуючись до них та/або створюючи нові можливості) з точки зору різноманітності доступних стратегічних варіантів та/або швидкості (своєчасної реакції) реалізації стратегічного варіанту; воно також може реагувати внутрішньо – через розгортання ресурсів та/або зовнішньо – через конкурентні дії.

У роботі [5] автори зазначаючи, що "компанії в сучасних умовах мають справу з турбулентним середовищем, в якому швидкість, руйнівність і непередбачуваність змін загрожують давнім бізнес-моделям і рецептам успіху", визначають 5 ключових моментів (адаптивних можливостей), які в сукупності можуть сприяти формуванню та розвитку стратегічної гнучкості підприємства:

- обізнаність – розуміння впливу зовнішніх змін на бізнес(и);
- експериментування – випробування нових ідей для швидкого навчання та вдосконалення на основі перших відгуків ринку;
- партнерство – використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів та можливостей;
- "двосторонність" – баланс між "потребою досліджувати нові бізнес-можливості й впроваджувати інновації" та "використовувати основний бізнес";
- рішучість – своєчасне прийняття та виконання рішень (намагання узгодити ритм своїх процесів прийняття стратегічних рішень із ритмом ринку, на якому вони працюють).

Близьким до цих положень є контент теорії динамічних можливостей (DCT) [8], яка розглядається як здатність компанії асимілювати, створювати та реорганізовувати внутрішні та зовнішні компетенції, щоб реагувати на обставини, що швидко змінюються. У ній також досліджується, як

організації реагують на зміни в нестабільному бізнес-середовищі шляхом реорганізації своїх компетенцій, характерних для фірми, у нові. Есбахом Ж. [2] DST розглядається як здатність фірми рішуче створювати, масштабувати та розширювати свою ресурсну базу для досягнення конкурентної переваги та забезпечення загальної ефективності фірми.

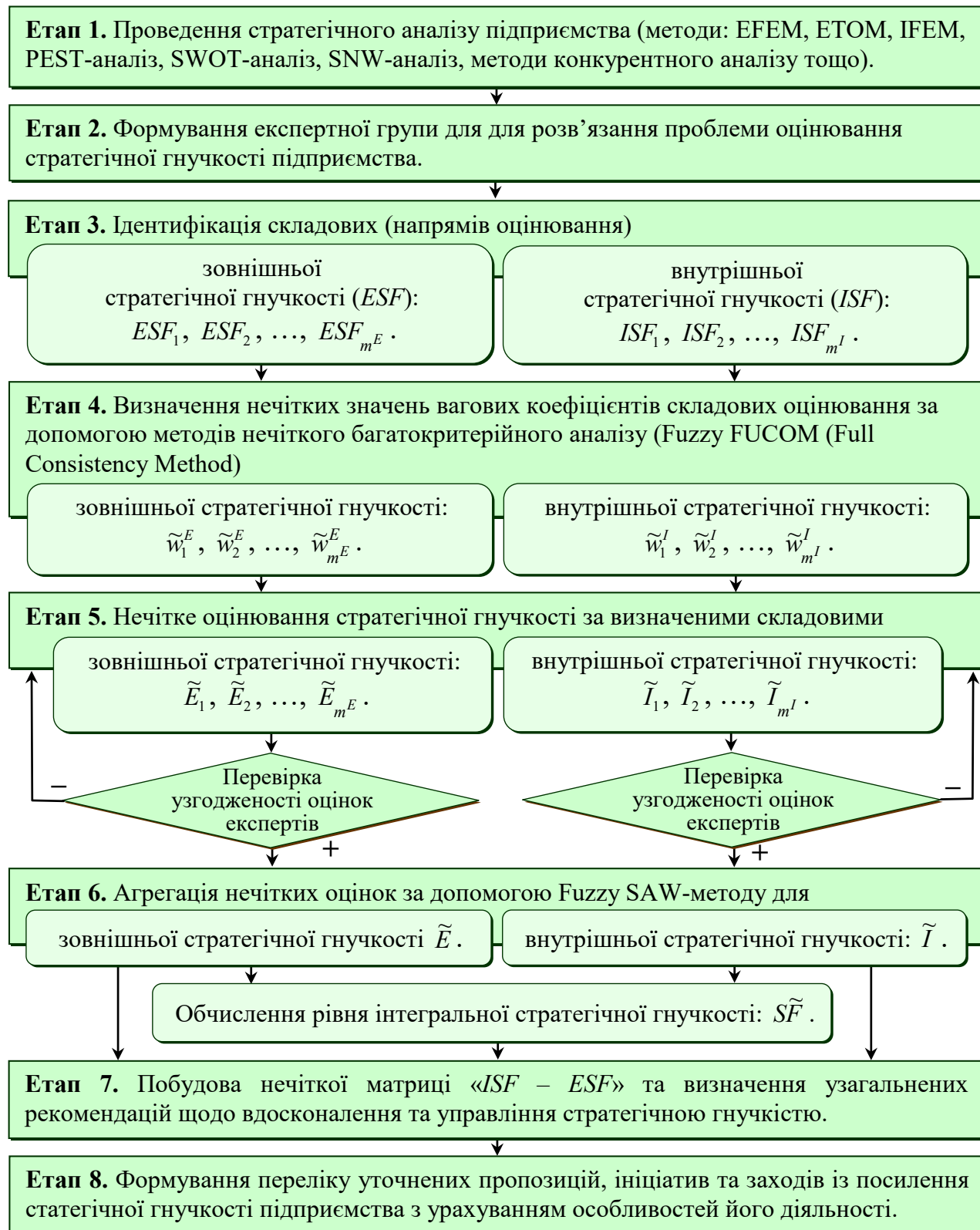

Рис. 1. Модель управління стратегічною гнучкістю підприємства на основі нечіткого підходу

Відповідно до вищезазначеного можна зробити висновок, що сучасне розуміння стратегічної гнучкості як надзвичайно важливої складової стратегічного менеджменту, зростання її ролі в спроможності керівництва проактивно реагувати на зміни в зовнішньому оточенні й внутрішньому середовищі підприємства та в посиленні його конкурентоспроможності зумовлюють необхідність розробки підходів до управління стратегічною гнучкістю з використанням широких можливостей потужного інструментарію нечітко-множинної теорії та нечіткої логіки.

На рис. 1 представлено розроблену автором модель управління стратегічною гнучкістю підприємства на основі нечіткого підходу (з використанням нечітких даних, інструментів нечіткого багатокритерійного оцінювання та нечіткого матричного аналізу).

Зазначимо, що на етапі 4 для застосування методу Fuzzy FUCOM [4] з метою визначення вагових коефіцієнтів складових оцінювання стратегічної гнучкості пропонується використовувати терм-множину, наведену в табл. 1.

Таблиця 1

Лінгвістичні терми для визначення відносної важливості складових оцінювання при їх парному порівнянні

Лінгвістичні терми для визначення відносної важливості складових оцінювання при їх парному порівнянні	Позначення	Нечітке число
Однакова важливість (Equal)	E	(7/7; 7/7; 7/7)
Дуже мала перевага (Very Low)	VL	(7/7; 7/6; 7/5)
Незначна перевага (Low)	L	(7/6; 7/5; 7/4)
Середня перевага (Moderate)	M	(7/5; 7/4; 7/3)
Значна перевага (High)	H	(7/4; 7/3; 7/2)
Досить сильна перевага (Very High)	VH	(7/3; 7/2; 7/1)

Список використаних джерел

1. Ansoff I. Strategic Management. Wiley, 1979. 236 p.
2. Esbach J. Relevance of engineering entrepreneurship: A study at the Cape Peninsula University of Technology. *Journal of Asia Entrepreneurship and Sustainability*. 2009. Vol. 5(3). P. 1081–1092.
3. Herhausen D., Morgan R.E., Brozović D., Volberda H.W. Re-examining Strategic Flexibility: A Meta-Analysis of its Antecedents, Consequences and Contingencies. *British Journal of Management*, 2021. Vol. 32. P. 435–455. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12413>.
4. Pamučar D, Stević Ž., Sremac S. A New Model for Determining Weight Coefficients of Criteria in MCDM Models: Full Consistency Method (FUCOM). *Symmetry*. 2018. Vol. 10(9). P. 1–22.

5. Peeters C., Arnst B. The keys to strategic flexibility. Five capabilities to thrive through turbulence. https://dam.vlerick.com/m/74b94ace1a3a887a/original/The-keys-to-strategic-flexibility.pdf?_gl=1*etn9s7*_ga*MTUxMDI0MTI5OS4xNzA4Mzc5MDYz*_ga_8C3WWLE43R*MTcwODM3OTA2Mi4xLjEuMTcwODM3OTI2Ny4wLjAuMA..*_fplc*WjN1Yjl5WlpaWnk4V2FidXZrZUpZekV1RzdLbkhnUmN0cUpuTlExUmFGRmtFc21USG5QRzhpN0tVb0xOcHZOcGMlMklyMyUyQnFFUENCWW1IaanBBJTJCZGdJYTBwVTkweExKNjl3dzZMRzBMWxlucWM1R0ZhazZ3SDJxcWRcEV0WCUyRIElM0QlM0Q.*_ga_5EFHDY48HJ*MTcwODM3OTA2NC4xLjEuMTcwODM3OTI2Ny42MC4wLjA.

6. Shimizu K., Hitt M. Strategic Flexibility: Organizational Preparedness to Reverse Ineffective Strategic Decisions. *Academy of Management Executive*. 2004. P. 44–59. <https://doi.org/10.5465/AME.2004.15268683>

7. Sull D. How to Thrive in Turbulent Markets. *Harvard Business Review*. 2009. Vol. 87(2). P. 78–88.

8. Teece D., Peteraf M., Leih S. Dynamic capabilities and organizational agility: Risk, uncertainty, and strategy in the innovation economy. *California Management Review*. 2016. Vol. 58(4). P. 13–35.

УДК 338.2

JEL Classification: M21

Кирич Н. Б.,

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри менеджменту та адміністрування,
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

Юрик Н. Є.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

СТАБІЛЬНІСТЬ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Стабільність економіки та успішність розвитку країни нерозривно пов'язані з ефективністю функціонування підприємств. Підприємства є основними джерелами виробництва та створення робочих місць, вони формують основу для соціального та економічного процвітання суспільства. Саме тому, забезпечення стабільності їх роботи є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку держави.

Однією з основних складових стабільності підприємств є ефективне управління. Відправною точкою для досягнення успіху в управлінні є чітке

бачення мети та стратегії розвитку підприємства. Керівництво повинно мати ясне розуміння своїх цілей та завдань і приймати обґрунтовані рішення щодо стратегій розвитку. Крім того, ефективно управління означає також гнучкість та адаптивність до змін у зовнішньому середовищі, а також здатність до реагування на кризові ситуації.

Ще одним важливим аспектом стабільності підприємств є фінансова стійкість. Підприємства повинні мати достатні ресурси для фінансування своєї діяльності та розвитку, а також ефективно керувати своїми фінансами, іншими словами, здатність до генерації прибутку, раціональне використання ресурсів та управління ризиками. Крім того, важливим є також підтримання фінансової прозорості та дотримання вимог законодавства.

Нерозривною складовою стабільності підприємств є їх соціальна відповідальність. Підприємства повинні приділяти увагу не лише економічним показникам, але й впливу своєї діяльності на суспільство та навколишнє середовище. Це означає створення комфортних умов праці для працівників, дотримання стандартів екологічної безпеки, а також взаємодію з місцевою громадою та вирішення її проблем.

Загалом, стабільність роботи підприємств є ключовою умовою для забезпечення сталого розвитку держави. Ефективне управління, фінансова стійкість та соціальна відповідальність підприємств сприяють зміцненню економічного потенціалу країни, забезпечують стійкість її економіки та підвищують якість життя громадян. Тому важливо приділяти належну увагу підтримці та розвитку підприємництва як одного з основних факторів сталого розвитку суспільства.

З урахуванням особливостей сучасного періоду, який переживає Україна, цілями сталого розвитку держави повинні стати:

- енергетична незалежність та енергоефективність;
- інноваційний розвиток;
- розвиток людського потенціалу;
- створення сприятливого бізнес-середовища;
- збереження навколишнього середовища та зменшення негативного впливу людської діяльності на екосистеми;
- забезпечення збалансованого розвитку усіх регіонів країни.

Враховуючи ці цілі, можна досягти сталого розвитку країни, який буде сприяти покращенню якості життя громадян і підвищенню конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Головним напрямом економічних реформ має стати посилення соціально-екологічної спрямованості, що реалізується через вирішення таких основних завдань:

- забезпечення соціальної справедливості;
- охорона навколишнього середовища;
- створення робочих місць та підтримка зайнятості;
- розвиток освіти та науки;
- підвищення ефективності державного управління.

Загальна мета цих завдань полягає в створенні такої економічної моделі, яка б забезпечувала стале економічне зростання, соціальну справедливість та охорону навколишнього середовища, сприяючи тим самим сталому розвитку держави та підвищенню якості життя її громадян.

Всі завдання повинні визначатися для кожної сфери економічної діяльності, охоплюючи всі аспекти виробництва та господарювання. Для прикладу, головними завданнями підприємств агропромислового комплексу в сфері економіки є:

- підвищення продуктивності праці;
- розвиток сучасних агротехнологій та впровадження методів органічного виробництва;
- розширення експортного потенціалу;
- диверсифікація виробництва та розширення асортименту продукції;
- створення інноваційних рішень, таких як цифрові технології для моніторингу та управління процесами виробництва;
- збереження навколишнього середовища.

Ключову роль у сталому розвитку держави відіграє енергозбереження, сприяючи одночасно економічному зростанню, соціальному благополуччю та екологічній стійкості.

Основними напрямками вирішення проблем енергозбереження є:

- енергоефективність в будівництві. Використання енергоефективних матеріалів та технологій у будівництві, таких як добре ізольовані стіни, енергозберігаючі вікна та оптимальна система опалення та кондиціонування повітря;
- модернізація промислових процесів. Впровадження сучасних технологій та обладнання для підвищення енергоефективності в промисловому секторі, таких як використання високоефективних обладнання та процесів, оптимізація теплових процесів та управління споживанням енергії;
- стимулювання використання відновлюваних джерел енергії. Розвиток та підтримка використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідроенергетика та біопалива, що дозволяють зменшити використання енергії з вугільних, газових та інших невідновлюваних джерел;
- підвищення енергоефективності транспорту. Зменшення споживання палива шляхом використання більш економічних автомобілів, розвиток гібридних та електричних транспортних засобів, а також стимулювання використання громадського транспорту та велосипедів;
- інформаційна робота та освіта. Проведення інформаційних кампаній та навчання населення та підприємств про методи енергозбереження та переваги використання енергоефективних технологій;
- законодавча підтримка. Розробка та впровадження ефективних законодавчих та регуляторних механізмів, таких як стандарти енергоефективності, фінансові стимули для енергоефективних інвестицій та механізми торгівлі викидами вуглекислого газу.

Ці напрями можуть допомогти значно зменшити споживання енергії та викиди парникових газів, забезпечуючи більш сталий та екологічно чистий розвиток.

Враховуючи вищезазначене, стабільність роботи підприємств є ключовим фактором для сталого розвитку держави. Через посилення соціально-екологічної спрямованості економічних реформ, можна досягти ефективного управління ресурсами та забезпечити збалансований розвиток усіх галузей. Вирішення проблем енергозбереження також відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, сприяючи зменшенню енергетичних витрат та збереженню навколишнього середовища. Загалом, інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів є необхідною для створення життєздатного та стійкого суспільства, яке забезпечить благополуччя для сьогоденних та майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку// Інформаційно аналітичний збірник. Вип.4. К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2010. 66 с.
2. Березін О.В. Проблеми функціонування продовольчого ринку України: Монографія. – К.: Вища школа, 2012. 211 с.
3. Бойко В.І. Про гарантування продовольчої безпеки України// Економіка АПК. 2016. №1. С.60 – 67.
4. Кирич Н.Б. Від стабілізації суспільного виробництва – до сталого розвитку суспільства: Монографія. Тернопіль: ТДТУ, 2003. 203 с.

УДК 004.9:005.336.1
JEL Classification: M21

Liakh, V.,
Master's degree candidate,
State University of Trade
and Economics, Kyiv

Supervisor:
Dupliak, T.,
Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Tourism
and Recreation Department,
State University of Trade
and Economics, Kyiv

EVALUATING EFFICIENCY IN SAFE IT PROJECTS THROUGH TARGETED KEY PERFORMANCE INDICATORS

Problem Definition. The implementation of the Scaled Agile Framework (SAFe) in IT project management highlights a critical need for efficient performance measurement tools. While SAFe's structured methodology is adept at managing large-scale Agile projects, the challenge lies in the effective utilization

of Key Performance Indicators (KPIs) that resonate with Agile principles and the distinct nuances of SAFe [1]. A simplified yet comprehensive framework of KPIs is essential, focusing on aspects like delivery speed, quality, and value realization. Such a framework would serve as a significant tool for monitoring, assessing, and enhancing the performance of projects operating within the SAFe paradigm.

Results. Before diving into the details of performance measurement within the SAFe framework, it's crucial to understand the essence of SAFe itself. The Scaled Agile Framework, or SAFe, is a set of organization and workflow patterns intended for implementing Agile practices at an enterprise scale. Introduced by Dean Leffingwell in 2011, SAFe combines Lean and Agile principles within a templated framework, enabling large organizations to manage complex projects efficiently. Its advantages include improved alignment across teams, enhanced quality, and quicker time-to-market, making it a favored approach for large-scale Agile project management [1].

To effectively meet the demands of efficient performance measurement within the SAFe framework, a carefully selected set of KPIs should be presented to address the complexities of managing large-scale Agile initiatives. These KPIs should include a range of metrics, each with a defined purpose, calculation method, and specific target ranges.

Table 1

Set of KPIs for SAFe IT Project [2], [3]

Performance Indicator	Indicator Meaning	Unit	Indicator Calculation	Target Ranges
Sprint Predictability Index	Measures the accuracy of the team's sprint planning by comparing planned work versus completed work.	%	$= (\text{Number of Story Points completed as planned} / \text{Total planned at Sprint Planning}) \times 100$	- Excellent: $\geq 90\%$ - Good: 80%-89% - Fair: 70%-79% - Needs Improvement: 60%-69% - Poor: $< 60\%$
Backlog Completion Rate	Measures the percentage of user stories completed in a sprint compared to the entire product backlog.	%	$= (\text{Number of User Stories completed during the Sprint} / \text{Total User Stories in the Backlog}) \times 100$	- Low: $< 10\%$ - Moderate: 10%-20% - High: 21%-30% - Exceptional: $> 30\%$
User Story Completion Rate	Calculates the percentage of user stories completed out of the total planned for the sprint.	%	$= (\text{Number of User Stories completed} / \text{Total User Stories planned for the Sprint}) \times 100$	- Optimal: $\geq 90\%$ - Acceptable: 75%-89% - Needs Improvement: 50%-74% - Poor: $< 50\%$
Sprint Defect Discovery Rate	Measures the proportion of defects identified during a sprint compared to the total number of reported defects.	%	$= (\text{Number of defects identified during the Sprint} / \text{Total number of reported defects}) \times 100$	- High Maturity: $\leq 20\%$ - Medium Maturity: 21%-40% - Low Maturity: 41%-60% - Concerning: $> 60\%$
Sprint Defect Resolution Rate	The percentage of reported defects that are resolved within the sprint.	%	$= (\text{Number of defects resolved during the Sprint} / \text{Total number of reported defects}) \times 100$	- Excellent: $\geq 90\%$ - Good: 80%-89% - Fair: 70%-79% - Needs Improvement: $< 70\%$

To demonstrate the practical application of these KPIs in a SAFe IT project, let's consider a project executed over three sprints. This analysis will not only demonstrate the calculation of each KPI but also provide insights into the performance trends and decision-making processes within the Agile framework. The table below serves as the foundation for our analysis:

Metric	Sprint 1	Sprint 2	Sprint 3
Story Points: Planned	29	35	37
Story Points: Completed	19	28	33
User Stories: Total in Backlog	40	35	27
User Stories: Planned for Sprint	7	10	11
User Stories: Completed in Sprint	5	8	10
Defects: Total in Backlog	14	10	11
Defects: Identified in Sprint	3	5	4
Defects: Resolved in Sprint	7	4	6
Sprint Predictability Index	65.52%	80.00%	89.19%
Backlog Completion Rate	12.50%	22.86%	37.04%
User Story Completion Rate	71.43%	80.00%	90.91%
Sprint Defect Discovery Rate	21.43%	50.00%	36.36%
Sprint Defect Resolution Rate	50.00%	40.00%	54.55%

**Data is hypothetical and for illustrative purposes only.*

Interpreting Results. The data presented for a SAFe IT project over three sprints reveal a positive trend in several KPIs, indicating overall improvement in the team's agile practices.

- The Sprint Predictability Index shows a marked increase from 65.52% in Sprint 1 to 89.19% in Sprint 3, suggesting that the team's ability to forecast and deliver on planned work has significantly improved, moving from a "Needs Improvement" status to an "Excellent" rating.

- The Backlog Completion Rate also saw an upward trajectory, starting at a "Low" 12.5% and ending at an "Exceptional" 37.04%, indicating that the team is effectively reducing the backlog over time.

- User Story Completion Rate jumped from "Needs Improvement" to "Optimal," depicting that the team is completing most of the user stories they committed to in the sprints.

- On the quality front, the Sprint Defect Discovery Rate peaked in Sprint 2 at 50%, which might have prompted a review of development practices, as suggested by the decrease in Sprint 3 to 36.36%, moving from "Low Maturity" to "Medium Maturity".

- However, the Sprint Defect Resolution Rate fluctuated, ending at 54.55%, which is below the "Good" range, and indicates room for improvement in resolving defects promptly.

Overall, these KPIs suggest that while the team is becoming better at planning and executing work, they should focus on improving defect resolution processes to enhance quality further.

Conclusion. In conclusion, the implementation of a targeted set of KPIs within the SAFe framework successfully meets the need for efficient performance measurement in large-scale Agile projects. This approach effectively balances the nuances of SAFe with Agile principles, providing a simplified yet comprehensive framework to assess and enhance key aspects such as delivery speed, quality, and value realization. Through these indicators, project teams can gain valuable insights and actionable feedback, aiding in the continuous improvement of their SAFe initiatives.

References

1. "Measure and Grow" // Scaled Agile Framework. – 2023. URL: <https://scaledagileframework.com/measure-and-grow/> (accessed on: 03.03.2024).
2. Kerzner, H. Project Management Metrics, KPIs, and Dashboards: A Guide to Measuring and Monitoring Project Performance. 2nd ed. / Harold Kerzner, Ph.D., Sr. Executive Director for Project Management, The International Institute for Learning. – Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013. – 436 p.
3. Huss, M.; Herber, D.R.; Borky, J.M. Comparing Measured Agile Software Development Metrics Using an Agile Model-Based Software Engineering Approach versus Scrum Only. Software 2023. – №2. – p. 310-331. URL: <https://www.mdpi.com/2674-113X/2/3/15>.

УДК 630.90

JEL Classification: L73

Мішенін Є. В.,

д-р екон. наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
економіки природокористування в агросфері,
Інститут агроекології і природокористування
Національної академії аграрних
наук України, м. Київ

Ярова І.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет, м. Суми

ЕКОСИСТЕМНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО ЛІСОГOSПОДАРЮВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Теоретико-концептуальний аспект у визначенні терміна "екосистемний менеджмент" у сфері сталого просторового лісогосподарювання передбачає

еволюційний огляд трактування і такого поняття як "екологічний менеджмент". У широкому розумінні екологічний менеджмент – це: діяльність, яка здійснюється виключно економічними суб'єктами; внутрішньо мотивована діяльність; діяльність ініціативна та добровільна у своїй основі; діяльність, яка залежить від особистої зацікавленості менеджера в її кінцевих результатах і зумовлена його кваліфікацією, досвідом і мистецтвом; переважання результатів менеджменту над процесами їх досягнення, активний облік негативних результатів; первинність активності, необхідність пошуку нових можливостей і шляхів, творчі аспекти; практична неможливість імітації і фальсифікації ефективної діяльності.

Взагалі слід сказати, що лісовий менеджмент покликаний створити всеосяжну інтегральну систему екоспрямованої управлінської діяльності для забезпечення сталого просторового використання та відтворення ресурсного та екосистемного потенціалу лісів. Функціонування лісового менеджменту як системи управлінської діяльності передбачає виконання загальних і спеціальних функцій управління, використання різних методів, інструментів, форм і структур управління лісовим господарством. Сучасний етап розвитку менеджменту в організації лісового господарства здебільшого ґрунтується на ресурсній моделі лісогосподарювання, основним принципом якої є безперервне та невиснажливе лісокористування (БНЛК), яка зумовлює оптимізацію обсягів усіх видів використання матеріальних ресурсів лісу. Поступовий перехід на систему екологічно орієнтованого менеджменту лісового господарства забезпечує одночасне досягнення лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних цілей лісокористування. В роботі [1, с. 19] відмічається, що нові підходи до менеджменту лісового господарства на засадах сталого розвитку відображені у таких термінах, як "сталий лісовий менеджмент", "екологічно сталий лісовий менеджмент", "екосистемний підхід до лісового менеджменту", "системний лісовий менеджмент", "спільний лісовий менеджмент". Усі ці підходи, здебільшого в теоретичному плані, надають різний пріоритет окремим аспектам лісогосподарювання, лісоресурсного розвитку – лісоекологічному, екосистемному, економічному, еколого-економічному, соціальному в межах загальної ідеології сталого просторового лісогосподарювання. Наведені дефініції доцільно інтегрувати в загальноновизнані поняття екологічного управління та екосистемного управління лісовим господарством, а також існуючу систему екологічного менеджменту з урахуванням галузевої специфіки. Таким чином, мова йде про формування і розвиток сталого управління лісогосподарюванням на різних ієрархічних рівнях господарювання, яке реалізується у таких видових формах, як екологічне та екосистемне управління, а також екосистемний і екологічний менеджмент.

На рівні підприємства *екологічне управління* як складова лісогосподарського виробництва – це система управлінського впливу, спрямованого на екологізацію лісогосподарського та лісопромислового виробництв, яка реалізується у межах інституціонального регулювання раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, існуючого лісового, природоохоронного та екологічного законодавства, які враховують, певною мірою, принципи сталого розвитку лісового господарства.

Екосистемне управління лісами спрямовано на реалізацію екосистемного підходу до раціонального використання та відтворення лісових ресурсів, який також значною мірою має регулюючу основу з боку державних структур з урахуванням міжнародних стандартів щодо сталого розвитку лісового господарства. Екосистемне управління лісами, лісовим господарством спрямовано на підтримку екологічно збалансованого розвитку лісових біогеоценозів у взаємозв'язку з лісогосподарським та лісопромисловим виробництвами, а також станом навколишнього природного середовища.

Таким чином, екологічне управління, екосистемний підхід до управління лісогосподарюванням характеризуються інституціонально-регулюючою основою і мають за мету врахування саме екологічних факторів у процесах використання та відтворення лісових ресурсів за умов рівноважливості економічних та соціальних аспектів природокористування. При цьому екологічне та екосистемне управління імплементовано у загальну систему управління сталим просторовим лісогосподарюванням.

Таким чином, екоменеджмент лісогосподарювання (в широкому розумінні) має ініціативну та підприємницьку основу і значною мірою охоплює добровільну екологічну діяльність. Екологічно менеджмент у лісовому господарстві також становить, на наш погляд, процес прийняття ефективних управлінських рішень з метою екологізації використання та відтворення лісових ресурсів; це і система управлінських важелів, яка забезпечує сукупний лісівничо-еколого-економічний та соціальний ефект скоординованої діяльності (праці) працівників лісового господарства в області екологічно орієнтованого лісокористування на багатоцільовій основі.

Тісний взаємозв'язок усіх компонентів лісових екосистем, а також лісівничих, екологічних (природоохоронних) та виробничих (економічних) параметрів виробництва зумовлює наявність елементів (складових) екосистемного та екологічного менеджменту практично у всіх сферах управління лісогосподарською діяльністю.

Таким чином, екосистемний менеджмент сталого просторового лісогосподарювання – це сукупність принципів, форм, методів та інструментів, що формують екологічну спрямованість управління лісами та працівниками лісогосподарських підприємств з метою підвищення екологічності лісокористування в межах сформованої екологічної політики. Наявність і

особливості прояву та урахування природних і техногенних факторів у лісогосподарському і лісопромисловому виробництвах, цільова орієнтація застосування екосистемного підходу до управління саме і обумовлює доцільність виокремлення в системі еколого-економічного управління лісогосподаруванням, таких його видових форм, як екосистемний і безпосередньо екологічний менеджмент. При цьому саме екосистемний підхід по суті пов'язаний з відтворенням лісових біогеоценозів, використанням соціально-екологічних функцій (послуг) лісів в територіально-просторовому вимірі.

Список використаних джерел

1. Дейнека А.М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку : монографія. Київ : Знання, 2009. 350 с.

УДК 331.5

JEL Classification: J62

Стожок А. Ю.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ

Впровадження принципів інклюзії та рівності, людиноцентризму та новітніх технологій у робоче середовище сприяє формуванню ефективних команд, кращому прийнятті рішень та покращенню результативності. Своєю чергою соціально-економічне різноманіття робочої сили впливає на соціальну мобільність працівників, що у синергії сприяє підвищенню продуктивності праці, створенню умов для справедливого розподілу доходів, рівноправному доступу до безперервного навчання, покращенню якості життя, показників рівня здоров'я та щастя населення.

Варто зазначити, що соціальна мобільність працівників не є достатньо опрацьованою у науковій площині та переважно аналізується соціологами у абсолютних та відносних величинах. Відтак, вимірами соціальної мобільності є міжгенераційний та інтрагенераційний, абсолютний дохідний та відносний дохідний, абсолютний освітній та відносний освітній [1, с. 9]. Крім того, залежно від соціальної рухливості, соціальна мобільність є висхідною та низхідною, що визначається необхідними умовами для

поліпшення або погіршення індивідуального рівня життя, відносно соціально-економічного статусу батьків. Проте, зважаючи на те, що ризики, породжені війною, передбачають новий погляд на характеристику соціальної мобільності, на нашу думку, необхідним є розгляд соціальної мобільності працівників у площині соціального захисту.

Не заперечним є те, що відсутність практичного досвіду під час повоєнного відновлення працездатності населення на державному рівні і, відповідно, фактична недієздатність і фінансова неспроможність системи соціального захисту призведуть до загострення таких соціальних ризиків і збільшить чисельність зневірених, ізольованих, а також осіб в депресивному стані серед працездатного віку. Відповідно, працівники, маючи можливості для соціальної мобільності, можуть не мати відповідної здатності до змін. Однозначно, мінімізувати зазначений ризик можливо шляхом налагодженої взаємодії роботодавців та державних інституцій. Відтак, соціальна мобільність працівників має бути підкріплена соціальними гарантіями такими, як стабільність доходу, за необхідності соціальна підтримка, а також доступ до медичних та освітніх послуг. Останнє набуває особливої актуальності, зважаючи на значні руйнування соціальної інфраструктури. Так від початку війни на території України було пошкоджено 406 та 59 зруйновано медичних закладів і відповідно 806 та 236 закладів освіти [2, с. 6].

Не менш важливим фактором сповільнення соціальної мобільності є втрата працездатності значною кількістю населення. Варто наголосити на тому, що з моменту повномасштабного вторгнення станом на лютий 2024 року серед дорослого цивільного населення було поранено 18577 осіб, серед них 6524 особи становлять чоловіки та 4546 осіб – жінки [2, с. 2]. Зазначене є головною причиною зниження продуктивності праці та зниження рівня соціальної мобільності. Остання є одним із факторів формування можливостей соціального включення і повернення на ринок праці для осіб працездатного віку. З огляду на зазначений аспект поліпшення стану здоров'я громадян у сучасних умовах є необхідним, оскільки воно впливає на спроможність використання людського капіталу, продуктивність праці, зростання якості життя та економіки держави загалом.

Слід наголосити на тому, що поточні втрати як матеріальні, так і людські завдаватимуть безпосередньої руйнівної шкоди подальшому відтворенню людського капіталу, який є ключовим фактором повоєнного відновлення держави шляхом ефективного залучення інтелекту, робочої сили та інновацій. У міжнародному рейтингу конкурентоспроможності талантів, Україна посіла 64 сходинку поміж 134 країн [3, с. 192]. Це пов'язано насамперед з тим, що використання інтелектуального та творчого потенціалу населення в умовах війни неможливе через втрати працездатного населення, руйнування підприємств, знищення інфраструктури, призупинення освітнього процесу або організації навчання онлайн, а також збитки, завдані дослідницькому потенціалу.

Отже, повоєнний розвиток ринку праці та держави загалом потребуватиме активної участі роботодавців та інституцій, що сприятиме підвищенню соціальної мобільності працівників шляхом створення нових можливостей та сприятливого середовища для зайнятості населення, зокрема для тих осіб, які частково втратили працездатність через воєнні дії, надання умов для підтримки належного рівня фізичного та психічного здоров'я, інвестування у людський капітал, формування дієвого механізму соціального захисту та соціальної адаптації працівників.

Список використаних джерел

1. World Economic Forum (2020). The Global Social Mobility Report 2020. Equality, Opportunity and a New Economic Imperative. Insight Report, 218 p. Available at: https://widgets.weforum.org/reskillingrevolution/wp-content/uploads/2020/05/Global_Social_Mobility_Report.pdf (accessed 20 Nov 2023).

2. Дворічний звіт. Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних. ООН Україна, 2024, 7 с. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/22%20Feb%202024%20Protection%20of%20Civilians_impact%20of%20hostilities%20on%20civilians%20since%2024%20Feb%202022_HRMMU%20report_UKR.pdf (дата доступу: 20.02.2024).

3. INSEAD, Descartes Institute for the Future, and the Human Capital Leadership Institute, (2023). The Global Talent Competitiveness Index 2023: What a Difference Ten Years Make What to Expect for the Next Decade, 314 p. Available at: <https://www.insead.edu/global-talent-competitiveness-index> (accessed 20 Feb 2023).

УДК 005.21:338.244.42.025.4
JEL Classification: M21

Шевченко Л. С.,
д-рка екон. наук, професорка,
професорка кафедри фінансового права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СТРАТЕГІЧНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК НОВА НОРМАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МЕНЕДЖМЕНТУ

У сфері менеджменту зростають невизначеність і пов'язані з нею нестабільність (волатильність) та непередбачуваність поведінки економічних суб'єктів. Популярності набули концепція VUCA (для керівництва організаціями, що розвиваються, у сценарії мінливості, невизначеності, складності та неоднозначності),

а під час пандемії COVID-19 – концепція VANI (керівництво в умовах крихких фундаментів бізнесу, постійного занепокоєння та нелінійності при прийнятті рішень, неможливості створити структуровані організації та контролювати всі сфери і види діяльності) [1]. Світовий банк 10 жовтня 2023 р. презентував черговий Playbook (сценарій), який містить визначення основних катаклізмів, що загрожують світу в умовах дедалі більшої нестабільності, та способів протистояння їм. Серед них: кліматична криза, військові конфлікти, міграції та політичні переміщення людей, загрози громадському здоров'ю, як-от COVID і десятки інших пандемій, які мультиплікуються, проблеми країн, що розвиваються, з низьким рівнем життя і високим ризиком гуманітарних катастроф. Це нова нормальність [2]. Український бізнес працює в умовах російсько-української війни, коли невизначеність стає тотальною.

Невизначеність бізнесу має місце, якщо:

а) немає чітких уявлень про природу досліджуваних бізнес-процесів і фактори, що на них впливають, а також про міру впливу цих факторів;

б) відбуваються постійні зміни умов господарської діяльності, при цьому неможливо встановити й точно спрогнозувати наслідки їхнього впливу на бізнес і підприємство;

в) інформація про внутрішні й зовнішні умови ухвалення управлінських рішень, діяльності економічних організацій та стану їх середовища є неповною, неточною, асиметричною або суперечливою;

г) існує конфліктність в оцінці рішень, яка підштовхує до компромісів.

Невизначеність містить у собі суттєві обмеження діяльності підприємства: породжує ризики, створює реальну загрозу відхилення результатів від запланованих цілей, провокує ухвалення небезпечних управлінських рішень, спричиняє виникнення збитків, неодержання доходів чи появу додаткових витрат порівняно з прогнозованим варіантом. Особливої актуальності тоді набуває управління ризиком: виявлення ризиків, їх аналіз, вибір і застосування методів оптимізації, оцінка одержаних результатів. Коли менеджмент знає, які ситуації можуть виникнути та як на них реагувати, стійкість підприємства стає набагато вищою.

Невизначеність унеможлиблює оцінку майбутнього розвитку подій, як з погляду ймовірності їхньої реалізації, так і з погляду форми їхнього прояву. Менеджери не можуть точно стверджувати, наслідком чого є ті чи інші результати – вдалого збігу обставин чи кропіткої роботи. Невпевненість не дає можливості зазирнути в майбутнє, ухвалити управлінське рішення, а інколи й сформулювати саму управлінську проблему.

Невизначеність, яка змушує організацію переглядати свої стратегії (корпоративну, ділову, функціональні) і механізми їхньої реалізації,

визнається стратегічною. З такою невизначеністю менеджери стикаються в процесі обґрунтування стратегічних перспектив розвитку підприємства, оцінки можливостей і обмежень у його діяльності, напрацювання альтернативних підходів до реалізації стратегії. Стратегічна невизначеність викликає розбалансування організації, але водночас заохочує до активних дій. Відповідно змінюється логіка стратегування.

Основними завданнями управлінців стають:

– по-перше, досягнення стратегічної гнучкості, постійне розроблення та реалізація заходів із мінімізації нових обмежень або максимізації нових можливостей. У компанії "Johnson & Johnson", наприклад, із цією метою уже тривалий час успішно використовують спеціальну методику, що складається з чотирьох етапів: передбачити стратегічні ризики – сформулювати набір сценаріїв досягнення успіху за кожним із них – акумулювати ресурси на ключових напрямках – сформулювати та реалізувати оптимальну стратегію. Це циклічна робота, яка означає періодичний перегляд сценаріїв і вдосконалення стратегії [3];

– по-друге, забезпечення стратегічної адаптивності – пошуку нових прийомів пристосування до змін ділового середовища. Деякі дослідники бачать сутність сучасного менеджменту в тому, щоб постійно справлятися зі змінами відповідно до трьох станів адаптації: нестабільного, стабільного та нейтрального. У нестабільному стані підприємство захищає себе від подій навколишнього середовища. У стабільному стані воно працює в сприятливих умовах і може реагувати на зміни. У нейтральному стані підприємство передбачає зміни, поглинає їх, коли вони виникають, і адаптує організацію до нових умов [4]. Під час пандемії COVID-19, наприклад, виникла так звана "радикальна адаптивність": управління почало ґрунтуватися на припущенні, що незабаром усі будуть працювати в умовах постійних збоїв і змін, отже, потрібен план на випадок подібних майбутніх потрясінь (природних, технологічних або соціальних) [5, с. 15, 17, 19]. Багато компаній почали розробляти не тільки стратегічні плани, а й плани на випадок надзвичайних обставин;

– по-третє, формування у менеджерів стратегічної завбачливості, яка б дозволяла підготуватися до майбутніх змін і можливих ризиків, ухвалювати превентивні рішення, випереджаючи розгортання негативних сценаріїв розвитку подій. Для цього потрібно постійно моделювати бізнес-ситуації, своєчасно виявляти нові чинники впливу на підприємство та їхні можливі негативні результати, залучаючи до цього фахівців підприємства або зовнішніх бізнес-консультантів, використовуючи науковий інструментарій прогнозування та форсайтування.

Зверну увагу на те, що, зважаючи на швидкі зміни в світі та невизначеність бізнесу, власники компаній і менеджери починають надавати перевагу ситуаційному менеджменту: практикують перехід до короткострокових стратегій, запроваджують режим моніторингу стану галузі та ринків із постійним коригуванням цілей і завдань організації та ін. Прихильники такого підходу стверджують, що сучасні методи управління значно варіюються та визначаються вже не так стратегіями, як особливостями ситуації, які в даний момент найбільше впливають на організацію. Це особливо помітно в кризових і надзвичайних ситуаціях, коли існує загроза подальшому існуванню підприємств. Утім управління як оперативне реагування на ситуацію може заводити менеджерів в управлінські пастки. Воно є ефективною практикою лише за умови, що ситуація є чіткою, зрозумілою, певною мірою знайомою та не має альтернатив, а менеджер усвідомлює всі причинно-наслідкові зв'язки. Тоді управлінське рішення може ухвалюватися, спираючись на знання, управлінський досвід і навіть інтуїцію менеджера. Якщо ж ситуація є невизначеною, ігнорування стратегічного управління є вкрай небезпечним.

Список використаних джерел

1. From a VUCA world to a BANI one: how uncertainty has changed and how your company can prepare. URL: <https://www.mjvinnovation.com/blog/from-a-vuca-world-to-a-bani-one>.
2. Кравченко В. Окрім війни: які катаклізми загрожують світу та як їм протистояти. URL: <https://mind.ua/publications/20263907-okrim-vijni-yaki-kataklizmi-zagrozhuuyut-svitu-ta-yak-yim-protistoyati>.
3. Гордієнко Н. Переосмислення невизначеності: гнучкі фінансові стратегії для українських підприємців. Економічна правда. 2024. 03 січня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/3/708339>.
4. Andersen T. J. Strategic Adaptation. In International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), 2015. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/firm-strategy>.
5. Ферраці К., Гохар К., Вейріч Н. Конкуренція в новому світі праці. Як радикальна адаптивність вирізняє найкращих / пер. з англ. Катерина Корнієнко. Київ : Лабораторія, 2023. 232 с.

СЕКЦІЯ 6. МАРКЕТИНГ
SECTION 6. MARKETING

УДК 658.8

JEL Classification: M31

Рожко В. І.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

**МАРКЕТИНГ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

Маркетинг можна тлумачити, по-перше, як принцип поведінки підприємства, що полягає в послідовному напрямку всіх рішень, що стосуються ринку, на вимоги і нестатки споживачів і покупців (маркетинг як принцип управління підприємством); по-друге, маркетинг означає зусилля з одержання переваг у споживачів у порівнянні з конкурентами за допомогою комплексу спеціальних ринкових заходів (маркетинг як засіб); по-третє, маркетинг можна описати як систематичний, що спирається на сучасний інструментарій, пошук рішень (маркетинг як метод). За визначенням Британського інституту управління маркетинг – це один з видів творчої управлінської діяльності, що сприяє розширенню виробництва й торгівлі, збільшенню зайнятості шляхом виявлення запитів споживача й організації досліджень і розробок для задоволення цих запитів. Маркетинг погоджує можливості виробництва з можливостями реалізації товарів і послуг, обґрунтовує характер, напрямки і масштаби сукупної роботи, метою якої є одержання прибутку [1].

Стосовно до умов вітчизняної економіки маркетинг як концепцію господарської діяльності промислового підприємства в умовах ринкової економіки можна охарактеризувати в такий спосіб: маркетинг – це сукупність заходів щодо створення, виробництва, реалізації й експлуатації продукції відповідно до суспільних потреб у ній. Основні функції маркетингових служб на підприємстві включають:

– визначення перспективної потреби в продукції, що складає профіль роботи підприємства, шляхом дослідження загальних тенденцій розвитку промисловості країни та її основних галузей, факторів науково-технічного прогресу і перспектив його зміни;

- визначення існуючого і потенційного попиту споживачів на продукцію підприємства шляхом комплексного вивчення ринку і перспектив його розвитку;
- організацію науково-дослідної роботи зі створення нових зразків продукції;
- організацію, планування і фінансування виробництва нових видів продукції відповідно до потреби в них і часткою даного підприємства на товарному ринку;
- організацію й удосконалювання систем і методів збуту і розподілу продукції, що випускається;

- регулювання і координація всієї діяльності підприємства, включаючи управління виробництвом, постачанням, збутом, рекламою, сервісним обслуговуванням, реалізація яких дозволяє певним чином збільшити частку ринку даного підприємства, а також обсяг виробництва і збуту продукції.

Зміни в ринковій ситуації, викликані прискоренням науково-технічного прогресу, демографічними коливаннями, нестачею природних ресурсів, енергетичною кризою, особливо екологічними проблемами, призвели до виникнення концепції суспільного маркетингу, що називають ще концепцією соціально-етичного маркетингу, або початком розвитку концепції соціально-екологічного імператива. Соціально-етична концепція маркетингу відрізняється від "звичайної" тим, що ціль першої – забезпечення довгострокового благополуччя не тільки окремого підприємства, але і суспільства в цілому. Діяльність підприємства згідно з даною концепцією повинна відповідати таким найбільш типовим й обов'язковим вимогам:

Основна мета підприємства повинна складатися в задоволенні розумних, здорових потреб споживачів відповідно до гуманних інтересів суспільства.

Підприємство має бути постійно зайнято пошуком можливостей створення нових товарів, повніше задовольняючі потреби покупців. Також необхідно бути готовим до систематичного внесення в товари удосконалень відповідно до інтересів покупців.

Підприємство повинне відмовлятися від виробництва і продажу товарів, що суперечать інтересам споживачів взагалі, і, особливо, якщо вони можуть заподіяти шкоду споживачу і суспільству в цілому.

Споживачі, спираючись на власні дії і суспільну думку, повинні підтримувати тільки ті підприємства, що підкреслено виявляють турботу про задоволення нормальних здорових потреб носіїв платіжного попиту.

Споживачі, піклуючись про збереження і підвищення якості життя не будуть купувати товари підприємств, що використовують екологічно "брудні" технології навіть для виробництва потрібного суспільству товару [2].

Підприємство повинне створювати і впроваджувати в практику такі програми соціально-економічного розвитку, що не тільки служать інтересам самого підприємства і його трудового колективу, але корисні і для соціального розвитку регіону, у якому дане підприємство функціонує.

Оскільки зовнішні ринки продукції носять інтернаціональний характер, унаслідок наростаючої відкритості стосовно зовнішніх ринків і з метою удосконалювання відносини підприємств із цими ринками, не налагоджуючи зв'язку зі споживачами в багатьох закордонних країнах, підприємства не можуть триматися на "плаву", не застосовуючи у своїй діяльності міжнародний маркетинг. Повертаючи обличчям до зовнішнього ринку, а потім, підсилюючи на ньому свої позиції, підприємства відчують потребу в тому, щоб якнайкраще розуміти міжнародний контекст, у якому розгортається їх діяльність. Хоча вираження "міжнародний маркетинг" досить широко поширений серед фахівців, проте загально визнаного визначення поки немає. Приведемо одне з найбільш вдалих, на наш погляд, формальних визначень міжнародного маркетингу, що належать англійському маркетологу П. С. Уолшу: 1) реалізація товарів і послуг за межами своєї країни; 2) проведення фірмою маркетингових заходів, пов'язаних з продажем чи виробництвом товарів у даній країні, якщо: а) фірма є частиною підприємства, або асоційована з ним, що має операції в інших країнах; б) мається визначений вплив чи контроль за маркетинговою діяльністю фірми [3].

Процес реалізації маркетингу складається з трьох основних фаз:

– вивчення ринку за допомогою спостереження й аналізу попиту, конкуренції, посередників (які здійснюють збут товарів, формують норми і розпорядження), а також середовища – законодавчої, технічної, економічної, соціокультурної і т. ін.;

– визначення, за допомогою політики продукту, цін і установа зв'язків, такої комерційної пропозиції, яка буде відповідати обраній меті і бажаному положенню на ринку;

– реалізація товарів і послуг завдяки проведенню рекламної і збутової політики.

Таким чином, наведений ланцюг постійно поновлюваних заходів є предметом планування, що враховується при складанні бюджету і підлягає контролю з погляду обґрунтованості вжитих заходів. Якщо в теорії не існує розриву при переході від звичайного маркетингу до міжнародного, то на практиці останній має свою специфіку.

Підприємство, що виходить на міжнародну арену, незалежно від того, відбувається цей вихід у формі експорту чи завдяки створенню за кордоном своїх філій, вступає в "гру", відносно якої участь урядів різних країн є ні пасивною, ні нейтральною. Незважаючи на перевагу фрітредерської риторики, державні діячі схильні заохочувати експорт і пригальмовувати імпорту. За тієї важливості, що має рівновага платіжного балансу, інше поводження важко передбачати. Від цієї рівноваги дійсно залежать стабільність національної валюти і рівень інфляції. До того ж експортувати

необхідно для того, щоб фінансувати неминучий імпорт. Рівень заборгованості і витрати, що впливають з її на обслуговування боргу, прямо пов'язані з тим сальдо, що має країна в зовнішній торгівлі. Підприємство повинне уважно стежити за реакцією закордонних країн, яка може бути зовсім різною. Країна може надати експортеру режим найбільшого сприяння, якщо він заповнює дефіцит предметів першої необхідності або поставляє товари і послуги, що є носіями високих технологій. Однак найчастіше країни-імпортери займають позицію оборони, причому деякі держави виявляють винахідливість при зведенні бар'єрів, продовжуючи використовувати фрітредерську фразеологію. У міжнародному маркетингу необхідно також враховувати політичні ризики, пов'язані з усіма країнами, куди підприємство або поставляє, або збирається поставити свою продукцію. Експортуючи і особливо створюючи закордонні філії, підприємство в більшому ступені ризикує утратити свої активи, ніж у своїй країні: війни, революції і безладдя можуть привести до руйнування будинків, устаткування, ушкодженню запасів, а політичні рішення – спричинити за собою конфіскацію майна.

Усі ці небезпеки і сприятливі можливості повинні бути виявлені за допомогою міжнародного маркетингу і враховані в стратегії розвитку підприємства.

Різноманітність ринкових умов. Національний ринок ніколи не буває однорідним: він складається із сегментів, що володіють власними характеристиками і змушують виробника пристосовувати свою продукцію і методи збуту. У міжнародному маркетингу ця необхідність здобуває такі масштаби, що впливає на спосіб функціонування й організацію підприємства. Для того самого товару умови ринку в різних країнах можуть радикально розрізнятися. Економічні ситуації в різних країнах можуть різнитися таким чином, що товар, який користується попитом великого купівельного сегмента в одній з них буде викликаний незначною меншістю. Це справедливо як для споживчих товарів, так і для засобів виробництва.

Продаж деяких видів продукції промислового призначення ставить проблему передачі споживачу технологічних знань. Ця операція, непотрібна в розвинутих країнах, виявляється обов'язковою в країнах, що розвиваються.

Необхідно також враховувати різноманітність соціокультурного контексту купівельних і споживчих звичок споживачів до якої-небудь основної властивості товару. Наприклад, в одній країні одна властивість товару є байдужа для покупців, а в іншій вона може виявитися навіть гальмом. Не існує ні універсального продукту, ні універсального споживача.

Таким чином, освоєння нового ринку щораз являє собою компроміс між використанням рішень, уже випробуваних на інших ринках, і необхідним рівнем адаптації. Стандартизація в принципі дає вигреш у продуктивності, але адаптація часто є тією неминучою ціною, яку треба заплатити заради закріплення на ринку.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового / Ф. Котлер, Г. Катарджая, І. Сетьяван. – Київ: КМ-БУКС, 2019. – 224 с.
2. Портер М. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів / Майкл Портер. – Київ: Наш формат, 2019. – 624 с.
3. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства. – Тернопіль: "Економічна думка". – 2016. – 390 с.

СЕКЦІЯ 7. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
SECTION 7. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

УДК 343.35:351.08.9](477)(043)

JEL Classification: D73

Демидюк О. О.,

канд. екон. наук, асистент кафедри
економічної теорії, макро– і мікроекономіки,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Погорілий Я. А.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

**КОРУПЦІЯ ЯК ПРОЯВ НЕЕФЕКТИВНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Сучасний етап розвитку економічної системи України засвідчує існування низки проблемних питань на шляху формування стабільного соціально-економічного середовища в країні. В першу чергу, такі проблеми пов'язані із неефективністю або низькою ефективністю державного управління в сфері боротьби та запобігання проявів корупції. Корупція визнається транснаціональним явищем, яке притаманне всім без винятку суспільствам, однак може відрізнятися за своїми розмірами, сферою прояву та рівнем державної влади на якому вона виявляється. Корупція за своєю суттю є "зловживанням довіреними повноваженнями для приватної вигоди", може набувати різноманітних форм і включати в себе такі дії, як:

1) корупційні вчинки державних службовців (хабарництво та вимагання грошей в обмін на послуги);

2) корупційні вчинки політичних діячів (зловживання державними коштами, "продаж" державних посад та укладання будь-яких угод результатом яких є виникнення конфлікту інтересів);

3) корупційні вчинки на рівні корпорацій щодо підкупу посадовців задля отримання вигідніших угод ведення господарської діяльності [1].

Основним міжнародним нормативно-правовим документом спрямованим на реалізацію заходів щодо запобігання та боротьби з корупцією є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка набрала чинності в Україні у 2010 році [2]. В період з 2010 р. по 2024 р. Україною було прийнято низку законодавчих та нормативно-правових документів в сфері боротьби та протидії корупції, основними діючими на даний час є: ЗУ "Про

внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану" (2022), ЗУ "Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки", Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки" (від 4 березня 2023 р. № 220).

Необхідно відмітити, що державне управління за своєю суттю є відповідним видом діяльності держави, що спрямований на реалізацію управлінського (організуючого) впливу на конкретні сфери і галузі суспільного життя, які в результаті певних обставин вимагають втручання держави [3]. Однією із таких об'єктивних обставин є наявність високого рівня корупції в країні, що безумовно викликає необхідність належного державного контролю та вживання превентивних заходів щодо боротьби і зниження рівня корупції. Важливого значення на шляху реалізації таких цілей стало створення у 2015 р. відповідно до Закону України "Про запобігання корупції" центрального органу виконавчої влади України зі спеціальним статусом – Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) [4]. Головним завданням НАЗК є забезпечення формування ефективної державної антикорупційної політики та запобігання корупції [5]. Другою, але не менш важливою подією того ж року, було створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), що також є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, однак, на відміну від НАЗК, на НАБУ покладається такі функції, як: попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [6]. Національне бюро активно співпрацює з іншими державними інституціями та їх підрозділами, зокрема із Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП). За результатами роботи НАБУ за II півріччя 2023 року було розпочато 355 розслідувань, винесено 42 обвинувачувальні акти, а статус обвинувачених у розслідуваннях НАБУ набули 86 осіб. Резонансним за 2023 р. став економічний ефект від діяльності НАБУ та САП, що становить майже 5 млрд. грн, з них майже 2,5 млрд. грн відшкодовано державі [7].

Питанням вивчення явища корупції та моніторингу її рівня на міжнародній арені займається створена у 1993 р. міжнародна громадська організація Transparency International (TI). Одним з важливих завдань якої є щорічна презентація рейтингу країн світу за Індексом сприйняття корупції (CPI – Corruption Perceptions Index). У 2023 р. Transparency International було прорейтинговано 180 країн світу із визначенням рівня Індексу за шкалою від 0 (найвищий рівень корупції) до 100 (найнижчий рівень корупції). CPI в Україні у 2023 р. становить 36 балів зі 100, що відповідає 104 місцю [8]. Важливо зауважити, що не зважаючи на низьке значення Індексу сприйняття

корупції в Україні, все ж можемо констатувати позитивну динаміку до його підвищення з 2014 р. по 2023 р. Найбільший приріст Індексу на 8% спостерігається за період 2022-2023 рр. (33 та 36 балів відповідно) (рис.1).

У 2023 році Україна за рівнем боротьби із корупцією поступається країнам-сусідам, які у досліджуваному періоді отримали наступні значення СРІ: Польща (54), Словаччина (54), Румунія (46), Угорщина (42), Болгарія (45) та Молдова (42) [8].

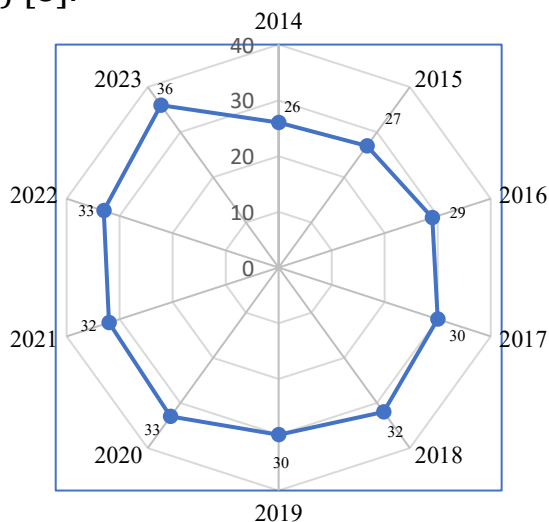

Рис. 1. Індекс сприйняття корупції в Україні, 2014-2023 рр. [8].

Transparency International Ukraine у рекомендаціях для України на 2024 рік пропонує здійснити наступні важливі кроки у сфері протидії та зниження рівня корупції:

- активізувати ефективнішу боротьбу із топкорупцією;
- спрямовувати активи корупціонерів на потреби держави;
- розробити та реалізувати законопроекти щодо реформування деяких державних установ [8].

Враховуючи вищесказане, пріоритетними напрямками боротьби з корупцією на шляху формування стійкого соціально-економічного середовища в країні та підвищення ефективності державного управління як фундаменту у проведенні соціально-економічних і політичних реформ на сьогодні є: збільшення прозорості роботи органів влади та державних службовців; виконання рекомендацій міжнародних організацій щодо імплементації дієвих міжнародних практик у законодавство України; проведення прозорих відборів на керівні посади органів державної влади претендентів, які дійсно мають відповідні професійні навички роботи у галузі; забезпечення сталої роботи органів державної влади в сфері гарантування дієвої системи покарання за вчинення корупційних злочинів на всіх рівнях.

Список використаних джерел

1. What is corruption? Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption#define> (дата звернення: 24.02.2024).

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України від 18.10.2006 р. № 995_с16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_с16 (дата звернення: 24.02.2024).

3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента від 03.05.2006 N 340/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98> (дата звернення: 29.02.2024).

4. Про запобігання корупції : Закон України від 30 груд. 2023 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 23.02.2024).

5. Про НАЗК. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk> (дата звернення: 28.02.2024).

6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 29.02.2024).

7. Розслідування: головне. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://reports.nabu.gov.ua/investigations> (дата звернення: 28.02.2024).

8. Індекс сприйняття корупції у світі – 2023. Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 23.02.2024).

УДК 338.2; 502/504; 502.3/.7; 606:628

JEL Classification: Q53

Кваша Т. К.,

завідувач відділу,

Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, м. Київ

Паладченко О. Ф.,

завідувач сектору,

Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, м. Київ

Молчанова І. В.,

старший науковий співробітник,

Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, м. Київ

СТАН ЯКОСТІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАВДАННЯ ЩОДО ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища. Чисте та безпечне атмосферне повітря є суспільною цінністю та останнім безкоштовним природним ресурсом, що для більшості населення не має альтернативи споживання.

Забруднення повітря є однією з найбільших екологічних загроз здоров'ю людей в усіх країнах. За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН (ВООЗ) щороку забруднення повітря обумовлює до 7 мільйонів передчасних смертей і призводить до втрати мільйонів здорових років життя. За даними ВООЗ встановлено, що 91 % світового населення проживає у регіонах, де рівень забруднення атмосферного повітря перевищує допустимі рівні, а дев'ять із десяти людей дихають повітрям з високими концентраціями забруднюючих речовин. Забруднення атмосферного повітря за ступенем хімічної небезпеки для людини посідає перше місце.

Забруднення атмосферного повітря завдає негативних екологічних наслідків і для екосистем, чинить безпосередній вплив на рослинність і фауну, а також на якість води і ґрунту. Okремо слід зазначити про його вплив на економіку, серед яких: прямі збитки для країни за рахунок зменшення працездатних осіб, спричинених забрудненням атмосферного повітря, у валовому внутрішньому продукті; непрямі збитки, що проявляється у зниженні продуктивності праці, додаткових витратах на охорону здоров'я, втратах урожаю сільськогосподарських культур та лісових насаджень тощо [1].

Забруднення атмосферного повітря залишається однією з найгостріших проблем світу і не є винятком для України. Відповідно до Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index) Україна у 2022 році займає 52 місце за індексом 49,60 (2020 р. – 60 місце з 180 країн отримавши 49,5 балів із 100). Найгірші показники в оцінці України становлять такі категорії: якість атмосферного повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан екосистемних послуг, санітарія та управління відходами [2].

Динаміка викидів у 2016-2021 рр. забруднюючих речовин в атмосферне повітря наведена на рис. 1.

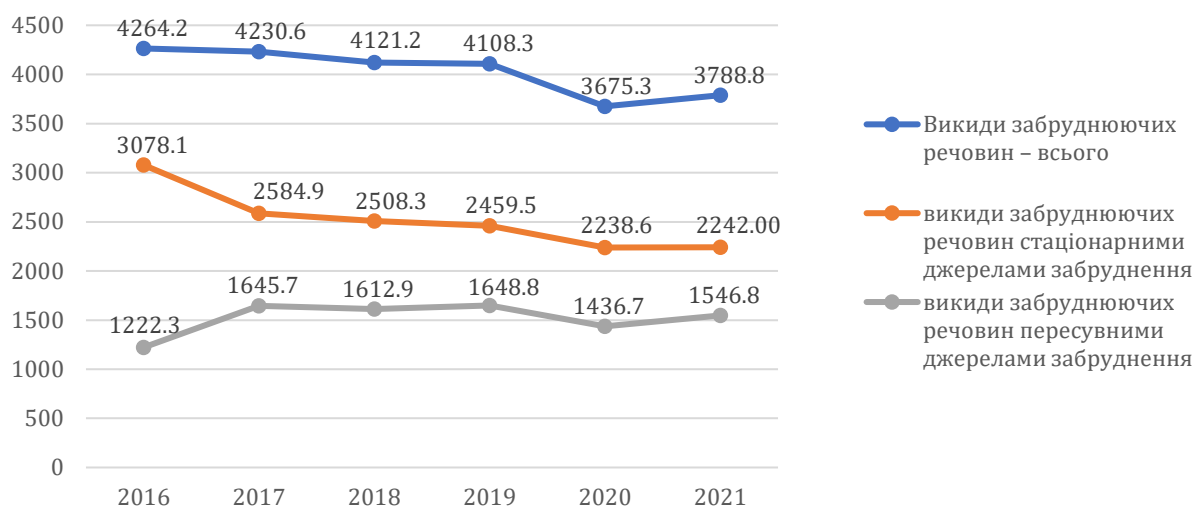

Рис. 1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря України у 2016-2021 рр., тис. тон [Держстат України]

Основними забруднювачами атмосферного повітря та джерелами викидів парникових газів в Україні є автотранспорт, підприємства теплоенергетики, добувної та переробної промисловості, коксохімії.

Серед головних причин, що обумовлюють незадовільний та небезпечний стан атмосферного повітря населених пунктів – низькі темпи впровадження сучасних технологій очищення викидів; невиконання у встановлені терміни заходів по зниженню обсягів викидів до нормативного рівня [1].

Значними та небезпечними є наслідки воєнних дій та вплив на довкілля внаслідок російської збройної агресії: станом на 02. 03. 2024 р. в Україні викиди в атмосферне повітря від лісових пожеж та інших насаджень становили 54685316 тонн; від знищення об'єктів – 11867960 тонн [3].

Стратегія Європейського Союзу щодо адаптації до кліматичних змін підтримує дії, спрямовані на те, щоб зробити ЄС більш стійким до клімату. У рамках кліматичної та енергетичної політики ЄС однією з ключових цілей на 2030 рік визначено до 40% скорочення викидів парникових газів від рівня 1990 року. Зниження викидів парникових газів також вирішується за допомогою циркулярної економіки. Загалом ЄС прагне витратити щонайменше 20% свого бюджету на проекти та політику, пов'язані з кліматом [4].

З метою поліпшення якості атмосферного повітря та посилення реагування на наслідки зміни клімату Україна має забезпечити виконання міжнародних нормативно-правових документів щодо протидії зміні клімату та поліпшення якості атмосферного повітря, серед яких – досягнення затвердженої на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році та затвердженої з урахуванням специфіки розвитку України Цілі Сталого Розвитку 13 щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками [5]. Викиди парникових газів в Україні передбачено до 2025 року зменшити до 60% від їх обсягу у 1990 році та підтримувати цей рівень до 2030 року [6]. В Україні досягнення ЦСР 13 передбачається шляхом обмеження викидів парникових газів в економіці (Національне завдання 13.1 "Обмежити викиди парникових газів в економіці") [7].

Україна є однією з шести учасників Глобальної програми ООН з розроблення дорожньої карти використання науки, технологій, інновацій (НТІ) для досягнення Цілей сталого розвитку. Міністерство освіти і науки України спільно з Державною науковою установою "Український інститут науково-технічної експертизи та інформації" розробило Дорожню карту використання науки, технологій та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку, яку схвалено 22 грудня 2023 року на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України. Дорожню карту (ДК) розроблено за методикою ООН з урахуванням рекомендацій з підготовки дорожніх карт використання науки, технологій та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку, наданих Спільним дослідницьким центром Європейської комісії (JRC/EC). Актуальність ДК зумовлено новими викликами, спричиненими російською військовою агресією проти України, яка поставила під загрозу

реалізацію національних Цілей сталого розвитку, головними з яких є недостатність фінансових ресурсів, нова демографічна реальність і брак кваліфікованих кадрів та робочої сили для відновлення економіки та реалізації Цілей сталого розвитку.

Основна мета ДК – збільшення внеску системи науки, технологій та інновацій у досягнення національних Цілей сталого розвитку через вирішення закріплених за ними завдань. Враховуючи, що підвищення рівня інноваційності національної економіки, збільшення як кількості, так і підвищення економічного ефекту та суспільної значимості розробок, які впроваджуються, є основною ціллю Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р., ДК має забезпечити інтеграцію зазначеної Стратегії із заходами сприяння дослідженням та інноваціям в інших загальнонаціональних та галузевих стратегічних документах [8].

Розділ "Дорожня карта використання науки, технологій, інновацій для досягнення цілей місії "Раціональне природокористування та циркулярна економіка" визначає відповідні політичні, організаційні та фінансові заходи, а також напрями наукових досліджень і розробок, зокрема для подолання проблем у сфері атмосферного повітря та досягнення ЦСР 13 "Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками". Такі дорожні карти розглядаються Департаментом з економічних і соціальних питань ООН як дієвий сучасний інструментарій узгодження завдань системи НТІ з потребами та планами дій в інших секторах національної економіки та як активатор досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року [9].

Висновки. Наслідки війни в Україні ускладнюють проблеми щодо якості атмосферного повітря, що створює великі ризики для стану всього навколишнього середовища як в Україні, так і за її межами, зокрема для здоров'я населення.

Для подолання цих проблем потрібно впровадити відповідні наукові, технологічні та інноваційні заходи щодо забезпечення раціонального природокористування та переходу до циркулярної економіки. Це є перспективним завданням Дорожньої карти використання науки, технологій, інновацій для досягнення цілей місії "Раціональне природокористування та циркулярна економіка", зокрема для подолання проблем у сфері атмосферного повітря та досягнення ЦСР 13 "Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками".

Список використаних джерел

1. Писаренко Т. В. Перспективні світові наукові та технологічні напрями досліджень у сфері "Повітря": науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, О.Ф. Паладченко, І. В. Молчанова, О. В. Коваленко. – К.: УкрІНТЕІ, 2020. 56 с. URL: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-119-6>.

2. Рейтинг країн за рівнем екології (2022). NONNEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>.
3. Екозагроза. / Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України // Завдані збитки. Атмосферне повітря. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/air>.
4. European Commission. 2020. / Goal 13. Take urgent action to combat climate change and its impacts. URL: https://ec.europa.eu/sustainabledevelopment/goal13_en.
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. №722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697– VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
7. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
8. Схвалено Дорожню карту використання науки, технологій та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку / Міністерство освіти і науки України // Новини. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/shvaleno-dorozhnyu-kartu-vikoristannya-nauki-tehnologij-ta-innovacij-dlya-dosyagnennya-cilej-stalogo-rozvitku>.
9. Писаренко Т. В. Дорожня карта використання науки, технологій, інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку: колект. монографія / Т.В.Писаренко, Т.К. Кваша, Л.А. Мусіна та ін. – К.: УкрІНТЕІ, 2023. 391 с. URL: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-135-6>

УДК 35:620.91

JEL Classification: L94

Мацик Р. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет
"Львівська політехніка", м. Львів

ПЕРЕДУМОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Енергетичне забезпечення є важливим чинником розвитку населених пунктів, територіальних громад, регіонів, держави загалом. Цей чинник впливає як на їхній економічний розвиток, так і на соціальний та екологічний. Без забезпечення електричною енергією неможливо ні

налагодити жодне матеріальне чи нематеріальне виробництво, ні якісно надати освітні, медичні та інші послуги соціального характеру. Ба більше, якість енергетичного забезпечення громад є важливим чинником їхньої конкурентоспроможності щодо залучення інвестицій, особливо у сфері матеріального виробництва. Виробництво ж електроенергії в нашій державі здебільшого супроводжується негативним впливом на навколишнє середовище.

Не зважаючи на таку актуальність, стан енергетичного забезпечення у сфері електроенергетики, на думку багатьох експертів та науковців, не сприяє економічному розвитку, як окремих громад, так і держави загалом, що обумовлено низкою проблем, найважливішими серед яких є такі:

- нерівномірні наявні технічні можливості розподілу постачання електроенергії за регіонами та громадами країни, що створює обмеження щодо побудови нових об'єктів промислового виробництва та збільшення потужності діючих на території певних територіальних громад, а також перешкоджає релокації підприємств з території бойових дій;

- високий рівень монополізації ринку постачання електроенергії обумовлює дисбаланс у задоволенні інтересів його учасників на користь постачальників енергії, наслідком чого можуть бути економічно необґрунтовані умови підключення до мереж електропостачання, неналежний рівень якості надання послуг тощо;

- ураження об'єктів генерації, передання та розподілу електроенергії внаслідок воєнних дій РФ проти України;

- надмірні викиди двоокису вуглецю, інших шкідливих речовин у навколишнє середовище, екологічна катастрофа через руйнацію Каховської ГЕС та інші екологічні наслідки виробництва і постачання електроенергії;

- технічна необхідність збалансування обсягів виробництва та споживання електроенергії тощо.

Означені проблеми засвідчують актуальність і необхідність публічного управління енергетичного забезпечення територіальних громад, а також вказують на напрями, об'єкти та предмет такого управління. Сучасні тренди вирішення вказаних проблем сконцентровані на таких напрямках:

- розвиток альтернативної енергетики, що базується насамперед на відновлювальних джерелах електроенергії та сприяє зменшенню викидів двоокису вуглецю при її виробництві (декарбонізація);

- децентралізація енергетичного забезпечення споживачів, зокрема через розвиток малої розподіленої генерації електроенергії;

- стимулювання розповсюдження систем накопичення електроенергії (технологій energy storage) для вирівнювання часових дисбалансів виробництва і споживання електроенергії;

– запровадження енергоменеджменту та енергомоніторингу, особливо в органах місцевого самоврядування та на комунальних підприємствах тощо.

Вказані напрями вирішення проблем енергетичного забезпечення територіальних громад можуть бути реалізованими за умови належного законодавчо-нормативного регулювання галузі, яке сприятиме її демонополізації, залученню інвестицій в об'єкти генерації та зберігання електроенергії, а також формування енергоефективної політики, що є безпосереднім предметом публічного управління.

Закон України "Про ринок електричної енергії" передбачає багаторівневу систему управління енергетичним забезпеченням. До основних органів влади, які здійснюють публічне управління енергетичним забезпеченням, можна віднести [1]:

– Кабінет Міністрів України, який фактично здійснює управління сферою електроенергетики та її регулювання в державі на найвищому рівні, визначаючи стратегічні пріоритети розвитку та інституційне середовище функціонування галузі;

– Міністерство енергетики України, котре формує та реалізує державну політику у сфері електроенергетики

– Державна інспекція енергетичного нагляду України, на яку покладено функцію реалізування державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузі електроенергетики;

– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, основним завданням діяльності якої у сфері електроенергетики є регулювання ринку електричної енергії.

Водночас, повноваження органів місцевого самоврядування у сфері електроенергетики є доволі обмеженими і передбачають лише погодження розміщення об'єктів енергетики та участь в розробленні різноманітних планів розвитку галузі. Фактично, імперативними документами для органів місцевого самоврядування не встановлено істотних механізмів впливу на стан і розвиток системи їхнього електроенергетичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII.

СЕКЦІЯ 8. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА
SECTION 8. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

УДК 338.48

JEL Classification: Z32

Гопанчук Л. М.,
канд. техн. наук, доцент,
викладач фахових дисциплін
відділення харчових технологій,
Волинський фаховий коледж Національного
університету харчових технологій, м. Луцьк

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Оскільки індустрія світового туризму продовжує розвиватися, на ринку з'являється такий сегмент, який стає все більш важливим – це інклюзивний туризм. Туристичний ринок швидко розвивається та зростає, обслуговуючи туристів з обмеженими можливостями, людей похилого віку та осіб із особливими вимогами та можливостями. З досліджень інформаційного простору, за оцінками, близько 4,4 мільйона людей живуть з певною формою інвалідності, в той час як населення, що старіє, також зростає. Це являє собою значну можливість для туристичних операторів, які готові адаптувати свій бізнес до унікальних потреб цих туристів.

Таким чином, людина, яка має особистий досвід з орієнтування у світі подорожей з обмеженими можливостями розуміє труднощі та бар'єри з якими стикаються багато туристів. Ось чому необхідно досліджувати позитивні зміни в туристичній галузі, для того, щоб втілити ці зміни в реальність.

Розуміння ринку доступного та інклюзивного туризму полягає в обслуговуванні людей із різноманітними потребами, включно з фізичними, сенсорними, когнітивними та інтелектуальними вадами, а також людей похилого віку та інших осіб із особливими вимогами щодо доступності та можливостей.

Отже, туристичному оператору вкрай важливо усвідомлювати зростаючий попит на доступні та інклюзивні потреби та адаптувати свій бізнес для кращого обслуговування цього ринку.

До прикладу, в Австралії ринок доступного туризму оцінюється в понад 8 мільярдів доларів США на рік, що становить приблизно 11% загальних витрат на туризм. Це підкреслює величезний потенціал цього сегмента

ринку, який, як очікується, буде лише зростати, оскільки населення старіє, а обізнаність про доступність та інклюзивність продовжує зростати.

Розвиваючи доступний та інклюзивний туризм, оператори можуть отримати низку переваг, зокрема:

1. Збільшення доходів: задовольняючи різноманітні потреби всіх туристів, оператори можуть залучати більше клієнтів і отримувати більші доходи. Зростаючий ринок доступного туризму пропонує значні можливості для підприємств, які визнають і задовольняють потреби цих туристів.

2. Більше задоволення клієнтів. Надання доступних та всеосяжних послуг може призвести до підвищення рівня задоволеності клієнтів, оскільки туристи з особливими вимогами до доступу оцінять увагу до деталей і зусилля, докладені для задоволення їхніх потреб.

3. Доступ до нових ринків: розробка доступних туристичних продуктів і послуг може допомогти операторам вийти на нові та зростаючі ринки, такі як старіння населення або збільшення кількості людей з обмеженими можливостями.

4. Економічна стійкість: доступний туризм може сприяти довгостроковій економічній стійкості галузі, гарантуючи, що всі туристи можуть брати участь у туризмі та користуватися перевагами туризму, таким чином сприяючи більш інклюзивному та стійкому сектору.

Тенденції розвитку інклюзивного туризму в Україні пропонують неперевершену можливість для туристичних операторів дізнатися про останні тенденції та передовий досвід доступного та інклюзивного туризму, що допомагає зрозуміти, як задовольнити цей зростаючий ринок і залучити більше клієнтів із різними вимогами до доступності.

Туристичним операторам потрібно працювати над спільною метою створення більш доступної та інклюзивної індустрії туризму. Об'єднавши зусилля, ми можемо зробити більш значний вплив і стимулювати стійке зростання в секторі. Участь кожного не лише допоможе поглибити розуміння доступного туризму, але й надихне усіх діяти та змінювати свій бізнес.

Таким чином, ми пропонуємо вжити наступні заходи, щоб успішно вийти на ринок доступного та інклюзивного туризму, операторам необхідно внести деякі стратегічні корективи у свій бізнес. Ось кілька стратегій, які слід враховувати:

1. Пройти перевірку доступності: потрібно оцінити поточні об'єкти та послуги для визначення областей покращення, щоб краще задовольнити туристів із особливими вимогами до доступу. Просувати доступність: продемонструвати прихильність до доступності та інклюзивності, виділяючи доступні функції та послуги у своїх маркетингових матеріалах і на веб-сайті.

2. Розробити технологічний план розвитку: створити комплексний план у якому описати необхідні етапи для вдосконалення та зміни, які необхідно внести, щоб забезпечити доступність та інклюзивність для всіх туристів.

3. Співпрацювати з місцевими організаціями: тісно співпрацювати з місцевими організаціями людей з обмеженими можливостями та групами захисту, щоб краще зрозуміти потреби туристів з обмеженими можливостями та переконатися, що пропозиції, які пропонуються, справді доступні та інклюзивні.

4. Навчити персонал: переконатися, що команда має знання про доступність та інклюзивний туризм, а також може ефективно спілкуватися з усіма гостями та задовольняти їх потреби.

5. Співпрацювати з різними зацікавленими сторонами.

Впроваджуючи ці стратегії, оператори можуть створити більш інклюзивний та доступний досвід для всіх туристів, розкриваючи величезний потенціал ринку доступного та інклюзивного туризму. Разом ми можемо створити більш інклюзивний та стійкий туристичний сектор, гарантуючи, що всі туристи, незалежно від їхніх здібностей або вимог до доступу, зможуть насолоджуватися незабутніми враженнями в наших захоплюючих напрямках.

Таким чином, ми вважаємо, що майбутній розвиток інклюзивного туризму в Україні залежить від цих 5 стратегічних тенденцій, які розглянемо більш детально:

1. Доступність, що є ключем до інклюзивних подорожей: у міру того, як світ починає усвідомлювати важливість інклюзивності, індустрія подорожей повинна адаптуватися, щоб задовольнити потреби всіх туристів. Це означає забезпечення доступних засобів, транспорту та послуг для людей з обмеженими можливостями. Наприклад, готелі можуть встановлювати пандуси та ліфти, щоб усі гості могли легко дістатися до своїх номерів, а авіакомпанії можуть надавати допомогу в інвалідних візках пасажиром з обмеженими можливостями пересування.

2. Технологічний план, як фактор, що сприяє розвитку: технологія відіграє вирішальну роль у тому, щоб зробити подорожі більш інклюзивними. Наприклад, мобільні програми можуть надавати інформацію в реальному часі про доступні пам'ятки, ресторани та варіанти транспорту в певному місці. Це дозволяє мандрівникам з обмеженими можливостями ефективніше планувати свої маршрути та гарантує, що вони зможуть отримати максимальне задоволення від подорожі. Крім того, прогрес у технології віртуальної реальності може запропонувати захоплюючий досвід для людей, які фізично не можуть подорожувати, дозволяючи їм досліджувати різні напрямки, не виходячи з дому.

3. Розширення можливостей місцевих громад: Інклюзивні туристичні підприємства повинні надавати пріоритет розширення можливостей місцевих громад шляхом залучення їх до процесів прийняття рішень та популяризації їхньої культурної спадщини. Цього можна досягти, заохочуючи туристів брати участь у туристичній діяльності на основі громади, наприклад, відвідувати місцеві ринки, брати участь у майстер-класах традиційних ремесел або зупинитися у місцевих помешканнях. Таким чином туристи не лише підтримують місцеву економіку, але й отримують глибше розуміння культури та традицій країни призначення.

4. Освіта та обізнаність. Щоб створити справді інклюзивну туристичну індустрію, освіта та обізнаність є важливими. Туристичні агенції, туроператори та підприємства гостинності повинні інвестувати в навчання свого персоналу, щоб краще знати потреби різноманітних туристів. Це може включати вивчення різних типів інвалідності, культурних особливостей і методів спілкування, які можуть покращити досвід подорожі для всіх. Крім того, організації з маркетингу напрямків можуть відігравати важливу роль у підвищенні обізнаності про інклюзивні подорожі через цільові маркетингові кампанії та партнерство з групами захисту прав інвалідів.

5. Співпраця заради перспективного майбутнього: сприйняття майбутнього інклюзивних подорожей вимагає співпраці між різними зацікавленими сторонами. Сюди входять уряди, туристичні ради, туристичні асоціації, некомерційні організації та окремі туристи. Працюючи разом, ці організації можуть створювати політики, рекомендації та ініціативи, які сприяють інклюзивності, гарантуючи, що кожен має можливість досліджувати світ і створювати тривалі спогади.

На завершення можна сказати, що майбутнє подорожей України полягає в інклюзивному туризмі. Віддаючи пріоритет доступності, використовуючи технології, розширюючи можливості місцевих громад, просуваючи освіту та обізнаність, а також сприяючи співпраці, туристична індустрія може створити більш інклюзивне та гостинне середовище для всіх туристів. Саме завдяки цим зусиллям ми можемо справді прийняти майбутнє інклюзивних подорожей і зробити світ доступнішим для всіх.

Підсумовуючи матеріал бачимо, що потреба в інклюзивних туристичних підприємствах має вирішальне значення в сучасній туристичній індустрії України. Обслуговуючи різноманітні здібності, охоплюючи культурне розмаїття, сприяючи сталому розвитку та приносячи користь місцевим громадам, ці підприємства не лише забезпечують збагачення досвіду для туристів, але й роблять внесок у більш інклюзивне та стійке майбутнє для туристичної галузі України в цілому.

Список використаних джерел

1. The Future of Travel: Embracing Inclusive Tourism Ventures. URL: <https://fastercapital.com/content/The-Future-of-Travel--Embracing-Inclusive-Tourism-Ventures.html#Embracing-Inclusive-Tourism-Ventures-Introduction--The-Need-for-Inclusive-Tourism-Ventures>
2. Inclusive tourism. URL: <https://intracen.org/file/linkingbusinesssectorstotourismmarketslowrespdf>.
3. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю. Офіційний вебпортал Фонду соціального захисту людей з інвалідністю. URL: <https://intracen.org/file/linkingbusinesssectorstotourismmarketslowrespdf>.

УДК 316.334

JEL Classification: Z32

Карабінюк Я. В.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет", м. Ужгород

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Рекреація та туризм є важливим елементом у структурі людської діяльності, метою яких є забезпечення потреб населення у відпочинку та оздоровленні. Сучасні процеси глобалізації та суспільний розвиток під дією новітніх викликів впливають на процеси формування і розвитку рекреаційно-туристичної діяльності різних регіонів світу. Загалом, соціальні фактори також відіграють важливу роль у їхньому розвитку, які головно впливають на загальний попит, суспільний інтерес та кінцеве антропогенне навантаження на рекреаційні ресурси. Також вони можуть значною мірою визначати загальну стратегію організації та підхід до реалізації подорожей у різних формах.

На сьогоднішньому етапі розвитку соціології туризму в науковій літературі приділяється увага питанням глобалізації, що прогресує в найрізноманітніших формах та проявах. Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства, а також інституціоналізацію туризму в умовах глобальних

соціокультурних процесів вивчав С. Дичковський [1, 2]. Соціокультурні аспекти розвитку туризму в Україні в умовах глобалізації суспільства вивчали Н. Зацепіна [3], Є. Козловський [4] та ін.

До основних соціальних факторів розвитку рекреаційно-туристичної діяльності належать: економічний стан населення, демографічні особливості та тривалість життя, культурно-соціальні тенденції, здоров'я та безпека, технологічний процес, соціальна мобільність та ін. [3, 5-8]. Визначальне значення на готовність людей до подорожей більшої частини суспільства відіграє їхнє фінансове забезпечення та економічна стабільність населення. Сутність соціального аспекту цього фактору визначається не виключно загальною фінансовою забезпеченістю, але й психологічно-емоційною готовністю людей використовувати фінансові можливості для реалізації рекреаційно-туристичної діяльності.

Важливе значення для розвитку рекреації та туризму відіграє демографічний фактор та тривалість життя населення. Позаяк різні види рекреаційно-туристичної діяльності мають свої особливості, вікова структура населення відіграє важливе значення для формування загального попиту на конкретні види також діяльності. Наприклад, зростання частки пенсіонерів у структурі населення обумовлює освоєння бальнеологічних ресурсів та попит на різні види рекреації. Натомість зростання частки молоді сприяє розвитку активних видів туризму та відпочинку, особливості яких також тісно залежать від родинних структур та чисельності молодих сімей. Культурні та соціальні тенденції загалом визначають зміни цінностях населення, а також пріоритетів та вподобань людей головно щодо вибору місць відпочинку. В умовах глобалізації вони проявляються активніше та сприяють збільшенню або зменшенню попиту на окремі види рекреаційно-туристичної діяльності.

В умовах боротьби із поширення вірусного захворювання COVID-19 та повномасштабного вторгнення російських військ на територію України особливого значення для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності набув фактор здоров'я та безпеки населення. Вище названі події в українських реаліях мають критичний вплив на структуру, попит та організаційні особливості всіх типів рекреації та туризму. Соціальне значення цього фактору набуває особливого значення при появі перших загроз здоров'ю чи безпеці населення, оскільки це повністю суперечить стратегічним цілям рекреаційно-туристичної діяльності.

Процеси глобалізації на сьогодні виражені в різних аспектах життя та діяльності людей. Вони також обумовлюють соціальну мобільність, яка є особливим фактором розвитку рекреації та туризму. Її сутність полягає у

готовності людей до подорожей у різних формах з метою пошуку нових вражень, емоцій, психологічного чи фізіологічного відновлення. Особливе значення відіграє рівень розвитку інфраструктури на регіональному та міжнародному рівнях, які забезпечують переміщення туристів та рекреантів.

У результаті налагодження міжнародної рекреаційно-туристичної взаємодії людей відбувається зближення різних культур, обмін традиціями та формування загальної зацікавленості до історії та проблем суспільства. Цьому також сприяє активний розвиток сучасних технологій та інформаційна доступність позаяк планування рекреаційно-туристичної діяльності тісно залежить від повноти інформації про маршрути, особливості туристичних об'єктів, режим роботи рекреаційних об'єктів та закладів відпочинку тощо. Тому процеси глобалізації забезпечують розширення інформаційної доступності, яка впливає на соціальні аспекти та практики реалізації туризму. Процеси глобалізації в рекреаційно-туристичній діяльності також виражені розширенням соціальних мереж, популяризацією туристичних платформ та поширенням різноманітних тематичних онлайн-спільнот. Їхнє соціальне значення полягає в обміні досвідом та враженнями від отриманих туристичних і рекреаційних послуг, проходження маршрутів, якості їх обслуговування тощо.

Список використаних джерел

1. Дичковський С. І. Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (digital society) : дис. ... д-ра культурології: 26.00.01 / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 575 с.
2. Дичковський С. І. Інституціоналізація туризму в умовах глобальних соціокультурних процесів. Культура і сучасність : альманах. 2020. № 2. С. 17-27.
3. Зацепіна Н. О. Соціокультурні аспекти розвитку туризму в Україні в умовах глобалізації суспільства. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2012. Вип. 56. С. 79-85.
4. Козловський Є. В. Соціокультурні аспекти розвитку туризму в умовах глобалізації. Географія та туризм. 2012. Вип. 20. С. 59-66.
5. Максимів Л. І., Гарматій Т. А., Бець М. Т. Соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2020. № 20. С. 149-161.
6. Мініч І. М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз: дис... канд. соц. наук: 22.00.04 / Київський ін-т туризму, економіки і права. Київ, 2002. 190 с.
7. Назаренко О. В. Соціологічний аспект організації дозвілля в Україні. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2021. № 3(76). С. 129-144. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-3-129-144>.

8. Феленчак Ю. Б., Графська О. І., Підвальна О. Г. Туризм як сфера соціалізації людини: сутність і наукові підходи. Інноваційна економіка. 2021. № 1-2. С. 114-119.

УДК 338.46:640.4

JEL Classification: Z32

Моргулець О. Б.,

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри туризму та
готельно-ресторанного бізнесу,
Київський національний університет
технологій та дизайну, м. Київ

Жеребецький М. М.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Київський національний університет
технологій та дизайну, м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОТЕЛЬНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Належне функціонування та розвиток готельного господарства є важливим для економіки України, зокрема, для розвитку туристичної індустрії, яка може стати однією з ключових галузей економіки нашої країни та має широкі перспективи для розвитку по закінченню війни.

Війна в Україні відзначається особливо руйнівним впливом, оскільки російські війська, не досягнувши успіху в перші місяці війни, почали використовувати тактику "вогняного валу" та частих ракетних обстрілів. Реалії війни спонукали готельєрів до впровадження нових волонтерських послуг та підвищення соціальної цінності готельних підприємств [1].

Готельні заклади зазвичай не можуть існувати окремо від економічного та правового середовища, тому належне нормативно-правове регулювання їх діяльності є важливим. Законодавча база та стабільність правової системи, умови фінансування, регулятивні вимоги та стандарти, сертифікація, взаємовідносини з державними органами регулювання – все це є певною мірою, визначальними чинниками успішної діяльності закладів готельного господарства. Якщо не приділяти достатньої уваги цим чинникам, це може мати серйозні наслідки для галузі та економіки в цілому [2].

Аналіз сучасного етапу становлення готельного господарства України свідчить про наявність комплексу проблем, пов'язаних з невідповідністю більшої частини діючих українських готелів світовому рівню комфорту і сервісу. Факторами, що фактично стримують розвиток в'їзного туризму, виступають якісні характеристики та застаріла матеріально-технічна база готельного господарства. Це впливає на величину коефіцієнта завантаження готелів та аналогічних установ, що визначає ефективність та прибутковість готельного господарства. Держава, виступаючи гарантом економічної безпеки країни, повинна усвідомити необхідність створення сприятливого клімату для розвитку індустрії гостинності. Адміністративні важелі державного регулювання в цьому випадку виступають невід'ємною складовою системи технологій готельної справи, яка ґрунтується на методико-організаційних засадах, що формує цілісний інституціональний механізм функціонування туристичної індустрії. Аналіз правового поля координації ділових рішень підприємств готельного господарства та регулювання їх діяльності дає змогу згрупувати всю регуляторну документацію за декількома напрямками, а саме: група 1 – Закони України; група 2 – нормативно-правові акти та регуляторні акти; група 3 – державні стандарти; група 4 – інша нормативно-технічна документація [3].

Серед Законів України, які здійснюють регулювання основних аспектів господарської діяльності готелів, слід назвати Закон України "Про туризм", Закон України "Про захист прав споживачів", Закон України "Про стандартизацію". Крім цього, існує низка постанов Кабінету Міністрів України, які присвячені програмам розвитку туристичної галузі та її підсистем. Ключовими адміністративними важелями державного регулювання, використання яких обумовлює можливість удосконалення роботи готелів, виступають процедури ліцензування та сертифікації. Запровадження ліцензування в готельному секторі спрямоване на захист прав та інтересів споживачів готельних послуг, гарантування визначеного рівня обслуговування, дотримання екологічних, санітарних та інших норм і положень тощо. Створення дієвої системи ліцензування потребує визначення чітких критеріїв та встановлення параметрів, наявність яких буде сигналізувати про обов'язковість придбання ліцензії. Регуляторний характер такого інструмента адміністрування готельних послуг виражається в необхідності розробки положення про порядок і правила надання ліцензій на здійснення діяльності у цій сфері, в якому має бути прописаний вичерпний перелік документів, пред'явлення яких забезпечуватиме її отримання, а також відповідальність за порушення встановлених ліцензійних вимог [4].

Проведене дослідження показало, що відсутності належної законодавчої бази, яка б стала основою для нормативно-правове регулювання діяльності готельного бізнесу є основною проблемою розвитку готельного бізнесу. Для вирішення цієї проблеми варто провести роботу з розробки та прийняття необхідних законів та нормативних актів щодо готельного господарства. Для цього можна залучити компетентних фахівців з готельного бізнесу, правової сфери, а також представників урядових органів та громадських організацій.

Необхідно врегулювати питання щодо реєстрації та ліцензування готелів. Також варто врегулювати питання приватної та громадської власності готельних закладів. Необхідно детально визначити вимоги щодо обладнання та ремонту готелів, щоб забезпечити безпеку гостей та якість надання послуг. Потрібно встановити механізми контролю за якістю надання послуг та дотриманням встановлених норм та стандартів. Це може бути здійснено за допомогою аудитів, моніторингу та інших інструментів контролю.

Крім того, варто розробити програми підтримки розвитку готельної галузі, такі як дотації на обладнання, пільгові кредити та інвестиційні програми. Це допоможе підвищити якість та конкурентоспроможність готельного бізнесу в Україні.

Вирішення проблеми недосконалості законодавчої бази готельного господарства потребує комплексного підходу та спільної роботи владних структур, суб'єктів готельного бізнесу та громадських організацій. Це дозволить покращити умови для розвитку індустрії гостинності України, залучити інвестиції та підвищити якість надання послуг для місцевих та зарубіжних туристів.

Модернізація нормативно-правового середовища має бути спрямована на децентралізацію владних повноважень через підвищення ролі територіальних громад у системних перетвореннях на базовому рівні суспільних систем. Адже у чинному Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" не збалансовані їхні права й обов'язки, передусім у сфері економіки, соціального захисту, раціонального природокористування та охорони довкілля [5].

Отже, нормативно-правова система регулювання готельної справи України потребує суттєвої модернізації. Державна політика в контексті розвитку готельного господарства як цілісної підсистеми туризму та сфери послуг має бути спрямована на поліпшення якісних критеріїв його функціонування. Виділення проблем нормативно-правового регулювання діяльності готелів та оцінка їх значущості в соціально-економічних умовах нашої держави дають змогу стверджувати, що одним з найважливіших способів реалізації державної політики в сучасних умовах розвитку

готельного бізнесу виступає державна підтримка цієї галузі. Розробка програм підтримки галузі, таких як дотації та пільгові кредити, сприятиме підвищенню якості та конкурентоспроможності готельного бізнесу. Вирішення цих питань потребує спільної роботи владних структур, бізнесу та громадських організацій для покращення умов розвитку галузі та підвищення якості обслуговування туристів.

Список використаних джерел

1. Безучко, Л.С., Білоус, С.В., Філь, М.І. Готельне господарство України в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2023, № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua>.

2. Моргулець, О., Коробкіна, М., & Вофсі, П. (2023). Інституційні чинники та їх вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу України. Економіка та суспільство. 2023, № 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-62>.

3. Колесніченко А.С. Нормативно-правове регулювання та державна підтримка розвитку готельної індустрії як інституту туризму. Причорноморські економічні студії. 2017, № 23. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/23_2017/9.pdf.

4. Байлик С.І., Писаревський І.М. Організація готельного господарства : підручник. Харків : ХНУМГ, 2015. 329 с.

5. Голод, А., Коркуна, О., Феленчук, Ю. Інституційне середовище туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в Україні в умовах децентралізації. European journal of economics and management. 2019, №5(4). С. 78-85.

УДК 334:640.42

JEL Classification: Z32

Москвічова О. С.,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи та туризму, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ЕТАПІ РОЗРОБКИ БІЗНЕС-ПЛАНУ

Готель – це багатокомпонентна структура, в якій ефективність роботи визначається злагодженою діяльністю всіх підрозділів. Тому для організованого запобігання ризикам важливо звертати увагу на всі складові цієї об'ємної

структури і знати всі взаємодії кожного її елемента, що має бути відображено в детальному бізнес-плані.

Бізнес-план є стартова точка будь-якого підприємства. У ньому закладено пункти, які підприємець має докладно дослідити з метою: оцінки необхідності присутності бізнесу на ринку; визначити перешкоди при створенні бізнесу та як їх можна подолати; спрогнозувати доходи, витрати, визначити чистий прибуток, зрозуміти, чи буде підприємство рентабельним; визначити стратегію та тактику керівництва підприємством, який штат співробітників для цього необхідний; залучення інвесторів; успішного отримання позики, кредиту; отримання матеріальної державної підтримки; у майбутньому – для порівняння планових показників із результатами звітності за певний період, щоб визначити успішність діяльності [1].

Так, на першому етапі дослідження ринку, конкурентоспроможності та при складанні портрету споживача готельних послуг можна стикнутись із ризиками впливу зовнішніх факторів; ризиками високої конкурентності та ризиками неправильного пошуку конкурентів; ризик невідповідності готелю та ризик складання невірною портрета споживача [2; 3].

На другому етапі розробки бізнес-плану при дослідженні сутності проекту є ризик невірного набору послуг, які не будуть відповідати типу готелю; намагання подолати цю невідповідність може призвести до ризику додаткових витрат на надлишок персоналу та ризику відсутності мотивації персоналу в роботі та відсутність згуртованої команди [2].

На етапі виробничого плану виникають ризики підвищення цін від постачальників з урахуванням інфляції; ризики нестачі коштів готелю для проведення робіт з поліпшення сервісу/оновленню обладнання ресторанів, барів, салонів краси тощо. після всіх перерозподілів коштів; ризики нестачі коштів на організацію готелю з великими фондами та обсягом послуг, а також техногенні ризики.

При складанні плану маркетингу виникають ризики відсутності грамотного маркетингового плану та необхідних фахівців; ризик збиткових знижок та неправильних розрахунків; ризик приділенню рекламі мало уваги; ризик упущення слабких сторін готелю, через які не може зрости прибутковість; ризик упущення цільових показників [4].

При складанні організаційного плану виникає ризик неорганізованості на підприємстві готельного господарства та виникнення збитків через бюрократизації; ризики дезорганізації в керівному складі готелю; ризик відсутності контролю над усіма аспектами роботи готелю, внаслідок чого падає прибутковість; ризик відсутності нормативів, інструкцій, критеріїв якості; ризик втрати інформації про рух коштів через відсутність їх обліку.

При розробці фінансового плану виникають наступні ризики: ризик зниження фінансової стійкості та ризик неплатоспроможності, некупності; ризик неправильного розрахунку оподаткованого прибутку, через що можливі проблеми з податковою службою; ризик неправильної калькуляції собівартості; ризик неправильного розрахунку націнки на готельні послуги; ризик крадіжки на підприємстві; ризик неможливості довгострокових фінансових розрахунків через звуження горизонту планування путівок; ризик зменшення прибутковості через сезонний фактор; ризик безконтрольних показників у звітах [4].

Отже, ризики можливі на всіх етапах організації готельного господарства: проектування, будівництво, запуск, експлуатація, тому важливо спочатку збудувати якісний план, від якого можна буде відштовхуватися.

Майже всі ризики можна запобігти 3 способами:

1. Чітко прописаними договорами (з партнерами, пайовиками, підрядниками, постачальниками, персоналом тощо).

2. Правильним і чітким розрахунком певних показників (рентабельності, ефективності, коефіцієнт ліквідності, продуктивність, коефіцієнт оновлення основних фондів тощо).

3. Вибором висококваліфікованого персоналу, який зможе застосувати необхідний план дій у момент виникнення проблеми.

Необхідно завжди відстежувати всі показники готелю, проводити аналіз господарської діяльності – порівняльний, пофакторний та комплексний. Важливо ставити чіткі завдання кожному підрозділу готелю на певний звітний період – це забезпечується через мотивацію працівників.

Особливо важливо стежити за іміджем готелю – потрібно цілеспрямовано створювати образ готелю, в який хочеться повертатися, який хочеться рекомендувати, що дозволить збільшити прибутки.

Список використаних джерел

1. Klymchuk, A. et al. Crisis Management of Restaurant Business in Modern Conditions. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 12, n. 4, p. 977-985, June 2021. ISSN 2068-7729. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/6190>.

2. Moskvichova O. Fedortsova O., Hryhoruk I. Anti-crisis management during war and local crises. *The scientific paradigm in the context of technological development and social change : Scientific monograph. Part 1*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. P. 167-197.

3. Малюга Л.М. Формування конкурентоспроможності підприємств готельного господарства. *Економіка і суспільство*. 2016. №5. С.216-219.

4. Завідна Л. Д. Оцінка ризику в управлінні розвитком готельного бізнесу. *Економіка України*. 2018. № 6. С. 13-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_6_3.

УДК 379.85

JEL Classification: Z32

Соловей І. С.,
канд. екон. наук,
старша викладачка кафедри
гуманітарної освіти і туризму,
Відокремлений підрозділ Національного
університету біоресурсів і природокористування
України "Бережанський агротехнічний
інститут", м. Бережани

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ КРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У час активного розвитку світового ринку туристичних послуг питання конкурентоспроможності на цьому ринку окремих країн стає особливо актуальним. В умовах глобалізації і з розвитком світового ринку збільшуються можливості країн щодо використання наявного туристичного потенціалу, просування національного туристичного продукту, підвищення його привабливості та збільшення частки на ринку. Проте загострення конкуренції вимагає від виробників турпродукту постійного пошуку шляхів зацікавлення іноземних туристів, підвищення конкурентоздатності надання туристичних послуг і підвищення ефективності використання туристичних ресурсів.

Конкурентоспроможність як суперництво у будь-якій сфері має динамічний порівняльний характер що передбачає здатність кожного окремо взятого суб'єкта господарювання перемагати у конкурентній боротьбі з конкурентами за конкретними якісними і кількісними характеристиками. Отже, конкурентоспроможність туристичного продукту варто розглядати як багатоаспектну категорію, на яку впливають численні внутрішні та зовнішні чинники, що визначають перевагу на світовому ринку туристичних послуг. На конкурентоспроможність кінцевих постачальників туристичних послуг і туристичного продукту впливає і загальний рівень конкурентоспроможності туристичної галузі країни.

Конкурентна перевага – це досягнення суб'єктом світового туристичного ринку домінуючого становища по відношенню до більшої кількості конкурентів [1, с.35]. Це відносний показник ефективності ринку, що дозволяє пропонувати покупцеві послуги або товари, які відповідають його очікуванням краще, ніж пропозиції конкурентів. Це проявляється у вищій якості послуг, нижчих цінах і кращому обслуговуванні або більшій задоволеності клієнтів [20].

Жорсткість конкурентної боротьби стимулює формування стійких конкурентних переваг. Конкурентні переваги відповідають стратегічним завданням розвитку потенціалу всієї країни.

Головною умовою присутності країни на конкурентному ринку туристичних послуг є її здатність забезпечувати виробництво конкурентоздатних туристичних послуг, які порівняно з конкурентами відповідають потребам та очікуванням туристів за найменших витрат на їх надання. Конкурентоспроможність України на світовому ринку туристичних послуг означає можливість забезпечення виробництва такого туристичного продукту, який буде здатний конкурувати в сформованому середовищі ринку.

Активна участь держави у експортно-орієнтованому туристичному виробництві або в імпорті іноземного турпродукту збільшує такі показники її конкурентоспроможності, як відкритість, праця, інфраструктура тощо, позитивно впливає на інвестиційний клімат, створює позитивний імідж країни на світовому ринку [Смирнов, с. 38]. Розвинута туристична індустрія сприяє збільшенню привабливості країни та її конкурентоздатності у світі, прискорює процеси її інтеграції у світовий ринок туристичних послуг, сприяє формуванню і розвитку фінансової, страхової, транспортної, торговельної сфер.

Розвиток туристичної галузі сприяє диверсифікованості економіки, створюючи галузі, що обслуговують сфери туризму, а доходи від туристичної галузі підвищують рівень матеріального добробуту населення, що разом зі зростанням якості туристичної інфраструктури підвищує і загальний рівень життя в країні.

Отже, конкурентоспроможність країни на світовому ринку туристичних послуг – це здатність разом із суміжними та підтримуючими галузями формувати конкурентні переваги національного туристичного продукту, що відповідатиме міжнародним стандартам туристичних послуг, здатність привертати увагу туристів і конкурувати з іншими країнами за їх увагу та витрати. Це може бути досягнуто шляхом розвитку туристичної інфраструктури, пропонування різноманітних туристичних продуктів і послуг, гарантування безпеки і комфорту туристам, а також маркетингових і просувальних заходів.

Список використаних джерел

1. Скрипник Н.Є. Хайрутдінов Е.О. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність і сучасні підходи до тлумачення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. № 16. Ч. 4. С. 34–38.
2. Миронов Ю.Б., Свидрук І.І. Туризм як чинник економічного розвитку країни. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.6. С. 255–262.
3. Смирнов І.Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. 2015. 7 №5-6 (82-83). С. 37-49.

СЕКЦІЯ 9. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО
SECTION 9. AGRICULTURE

УДК 332.3(075)

JEL Classification: Q15

Фурман В. М.,

канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри агрохімії,
грунтознавства та землеробства ім. С. Т. Вознюка,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Мороз О. С.,

канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри агрохімії,
грунтознавства та землеробства ім. С. Т. Вознюка,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Люсак А. В.,

канд. техн. наук, доцент,
кафедра землеустрою, кадастру,
моніторингу земель та геоінформатики,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

**ПРО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ПОВОЄННИЙ ЧАС**

В Україні, гострими залишаються проблеми раціонального землекористування, що зумовлено високим рівнем господарського використання території, значною її розораністю, надзвичайно високою інтенсивністю ерозійних процесів (водній і вітровій ерозії піддається близько 15 млн. га с/г угідь, а щорічний приріст еродованих земель становить понад 80 тис. га) [1, с. 88].

Раціональне землекористування передбачає одержання сталих високих урожаїв вирощуваних культур за умов зменшення витрат на одиницю продукції, збереження і примноження продуктивної сили землі як найважливішого аграрного виробничого ресурсу [2, с. 100].

Забезпечення раціонального землекористування на основі його екологізації, охорони земель і захисту ґрунтів від деградації, збереження та відтворення їх родючості є головним стратегічним завданням у сфері сільськогосподарського землекористування [3, с. 215].

У зв'язку з цим пріоритетними стають завдання збереження продуктивності сільськогосподарських земель, оптимізації посівних площ за кількісними і якісними характеристиками. Вирішення цих завдань пов'язано з удосконаленням та розвитком технологій раціонального землекористування і охорони земель, а також створення ефективних організаційно-правових механізмів управління сільськогосподарськими землями.

На сьогодні у всьому світі відбувається стрімкий розвиток технологій раціонального землекористування. Все більше фахівців вважають, що ці технології відіграють вирішальну роль у процесі виробництва продукції.

Сучасна практика землекористування вказує на низький рівень ефективності використання земель сільськогосподарського призначення, яке здійснюється з ігноруванням основ потенційної продуктивності земель і науково обґрунтованих сівозмін сільськогосподарських культур, адаптованих до конкретних ґрунтово-кліматичних умов, залучення до орних переважно малородючих земель та ряду інших факторів.

Суттєві корективи критеріїв вибору технологій раціонального землекористування внесли повномасштабні воєнні дії. Війна в Україні наносить величезну шкоду її землям. Зрозуміло, що ця шкода матиме довготривалий вплив. Земельні ресурси вже є і ще будуть непридатними до використання в сільськогосподарському виробництві через вибухи від вибухів різних боєприпасів, металобрухту від військової техніки, замінування територій, канцерогенного сміття, забруднення важкими металами та хімічними речовинами від боєприпасів та паливо – мастильних матеріалів. Немало клопоту для використання земель завдають побудовані фортифікаційні споруди та зруйновані лісомеліоративні насадження і гідротехнічні споруди. І цей перелік причин негативного впливу на землекористування з якими ми стикаємося вже, а ще більше будемо стикатися після завершення воєнних дій, можна продовжувати.

У зв'язку із сказаним вище, можна зробити висновок, що необхідно вже зараз розробляти критерії вибору існуючих та розробляти нові технології раціонального землекористування щоб позбутися або звести до мінімуму вплив цих уражень.

Насамперед, звичайно, потрібно провести моніторинг земель що зазнали впливу воєнних дій з використанням всіх наявних технологій та засобів, включаючи новітні картографічні системи (аеро-, супутникових-, комп'ютерних та інших). Лише після наявності даних моніторингу можна вибирати технології та розробляти проекти раціонального землекористування.

Не маючи конкретних даних моніторингу вражених територій, можна вже зараз розробляти деякі рекомендації по змінах в системах землеробства на них:

– при проектуванні схем сівозмін необхідно враховувати вплив забруднювача на урожай і якість сільськогосподарської продукції та накопичення його в основній продукції, а також вводити культури, які мають високий винос забруднювача і значну біомасу;

– в системі обробітку необхідно проектувати заходи по поліпшенню агрофізичних властивостей ґрунту через ущільнення його важкою військовою технікою – глибока оранка, чизелювання, глибоке меліоративне рихлення, щільювання, тощо;

– в системі удобрення перевагу надавати органічним добривам, які наряду із покращенням поживного режиму сприяють утворенню із забруднюючими речовинами малорухливих комплексів;

– в системі хімічних меліорацій використовувати вапнування ґрунтів забруднених радіонуклідами та важкими металами з використанням цеолітів та базальтових туфів як сорбентів;

– не слід забувати про використання мікробіологічних препаратів, що зменшують надходження токсичних елементів до рослин, або відновлюють мікрофлору ґрунту;

– при проведенні культуртехнічних робіт особливу увагу після розмінування угідь потрібно приділяти рекультивації вирв. Ці роботи повинні проводитись традиційно в два етапи – технічний і біологічний. На технічному етапі потрібно враховувати розміри вирви (як діаметр, так і глибину) і будову ґрунтового профіля (потужність генетичних горизонтів). Разом з цим потрібно демонтувати і рекультивувати фортифікаційні споруди.

В системах раціонального землекористування на вражених військовими діями землях повинні домінувати системи точного землеробства, особливо на зрошуваних землях, з використанням всіх планок що до таких систем входять.

Список використаних джерел

1. Дмитрик П.М. Технології раціонального землекористування. Курс лекцій. – Івано-Франківськ, 2017. – 103 с. URL <http://surl.li/rfdoc> (дата звернення: 27.02.2024).

2. Стратегічні засади раціонального землекористування в аграрних формуваннях / Мельник Л.В. // Науковий вісник НУБіП України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: URL: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/29.pdf (дата звернення: 26.02.2024).

3. Бухало О.В. Організація ефективного землекористування в сільськогосподарських підприємствах: монографія / О. В. Бухало. – Х: ТОВ "Едена", 2012. – 417 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: URL: <http://surl.li/rfdov> (дата звернення: 29.02.2024).

СЕКЦІЯ 10. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
SECTION 10. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

УДК 621.73.043.62-52

JEL Classification: L69

Штуць А. А.,

канд. техн. наук, асистент кафедри
електроенергетики, електроенергетики
електротехніки та електромеханіки,
Вінницький національний аграрний
університет, м. Вінниця

**ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТА
ОПТИМІЗАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНОГО
КОМПЛЕКСУ ШТАМПУВАННЯ ОБКОЧУВАННЯМ**

Постановка проблеми. Тенденції розвитку промисловості шляхом вдосконалення машин обумовлюють необхідність виготовлення деталей складної конфігурації з необхідними експлуатаційними властивостями. З об'ємних деталей номенклатури виробів АПК велику частку складають вісесиметричні деталі типу фланців, кришок, втулок тощо. Специфіка експлуатації подібних деталей в обладнанні АПК вимагає їх підвищеної якості для забезпечення певних службових властивостей деталей, таких як зносостійкість, корозійна стійкість, витривалість та ін.

Аналіз технологічних процесів виготовлення вісесиметричних деталей галузі показав, що вони виготовляються переважно з використанням процесів різання з пруткового, трубного і листового прокату. Для таких процесів характерними є низький коефіцієнт використання металу та висока трудомісткість. Одним із напрямів вирішення відзначеної проблеми є введення в технологічний ланцюг виробництва операції пластичного деформування. Для виготовлення відзначених деталей невеликими серіями найкращі техніко-економічні показники спроможний забезпечити процес штампування обкочуванням (ШО) [1,2].

Аналіз обладнання ШО [2,3,4] показав, що воно на сьогодні не має ще належного рівня автоматизації і технологічної гнучкості, які дозволили б ефективно використовувати його в умовах малосерійного виробництва. Створення такого обладнання слід проводити із забезпеченням мінімального часу і трудомісткості на його переналаштування на інший типорозмір і форму деталі.

За результатами аналізу робіт з розробки ковальсько-пресового обладнання з автоматизованою заміною штампового оснащення нами запропоновані наступні схеми пристроїв (рис. 1) для заміни штамів в комплексах ШО.

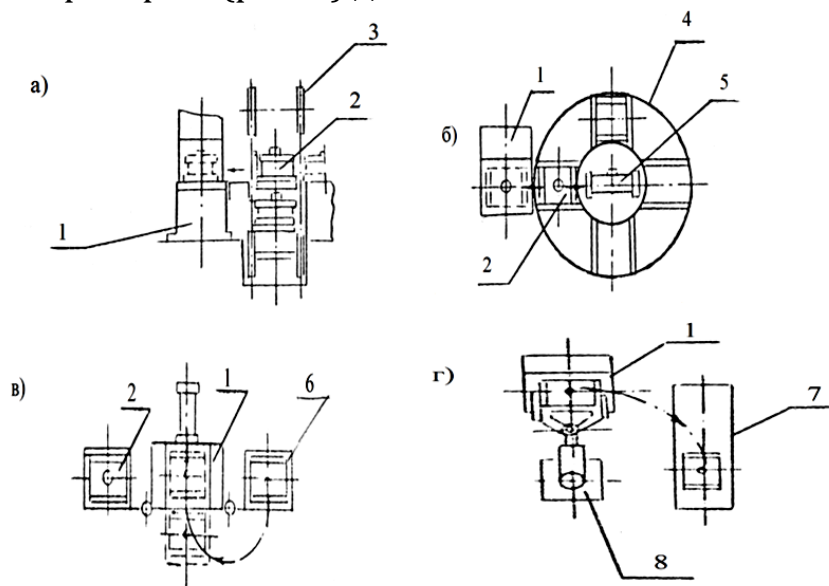

Рис. 1. Схема пристроїв автоматизованої заміни штамів:
а) – з магазином штамів; б) – з поворотним столом; в) з поворотними кронштейнами; г) – з рухомим візком; д) – з маніпулятором.

1 – обкочувальний верстат; 2 – штамп; 3 – магазин; 4 – поворотний стіл; 5 – гідроциліндр; 6 – поворотний кронштейн; 7 – конвеєр електричний; 8 – маніпулятор електричний.

1. Магазин штамів встановлюється біля обкочувального верстата (ОВ) (рис. 1 (а) і містить декілька комірчин зі штампами. Штампи в магазині переміщуються вертикально. Використаний штамп зі стола ОВ видаляють у вільну комірчину, яка зміщується автоматично за рахунок електроприводу, а на рівень стола виставляється комірчина з новим штампом.

2. В системі з поворотним столом (рис. 1 (б) штамп зміщується на позицію його завантаження в робочу ОВ шляхом повороту стола. Штамп видаляється на вільну позицію штампового стала, після повороту якого новий штамп виставляється на лінію переміщення на стіл ОВ.

3. В системі з поворотними кронштейнами (рис. 1 (в), один з кронштейнів (лівий) шарнірно закріплений на станині ОВ і призначений для видалення використаного штампу. Другий кронштейн (правий) призначений для подачі попередньо встановленого на ньому нового штампа. Після повороту кронштейну до столу ОВ штамп переміщується в робочу зону.

4. Використання електро роботів (рис. 1 (г) розширює сферу застосування систем автоматизованої заміни штампового оснащення. В ОВ передбачено застосування універсального маніпулятора, який дозволяє здійснювати завантаження-вивантаження заготовок і заміну матриць. Це стало

можливим за рахунок використання матриць, уніфікованих за зовнішнім діаметром. Однією з переваг такої системи є можливість накопичення матриць на одній з позицій поворотного накопичувача заготовок.

Мета і задачі дослідження. Метою даної роботи є розробка і обґрунтування пристроїв автоматичної зміни штампового оснащення в комплексах ШО.

Матеріал і результати дослідження. В роботі проведена оцінка надійності автоматизованого комплексу штампування обкочуванням. Для цього розглянуто основні відмови складових елементів системи, які за впливом поділено на дві групи. Приймаючи в якості математичної [1,2] моделі функціонування системи, багатомірний марківський випадковий процес в роботі проведена оцінка її надійності шляхом визначення таких ймовірнісних величин, як середній час повної працездатності автоматизованої системи та середній час роботи системи до першої повної відмови.

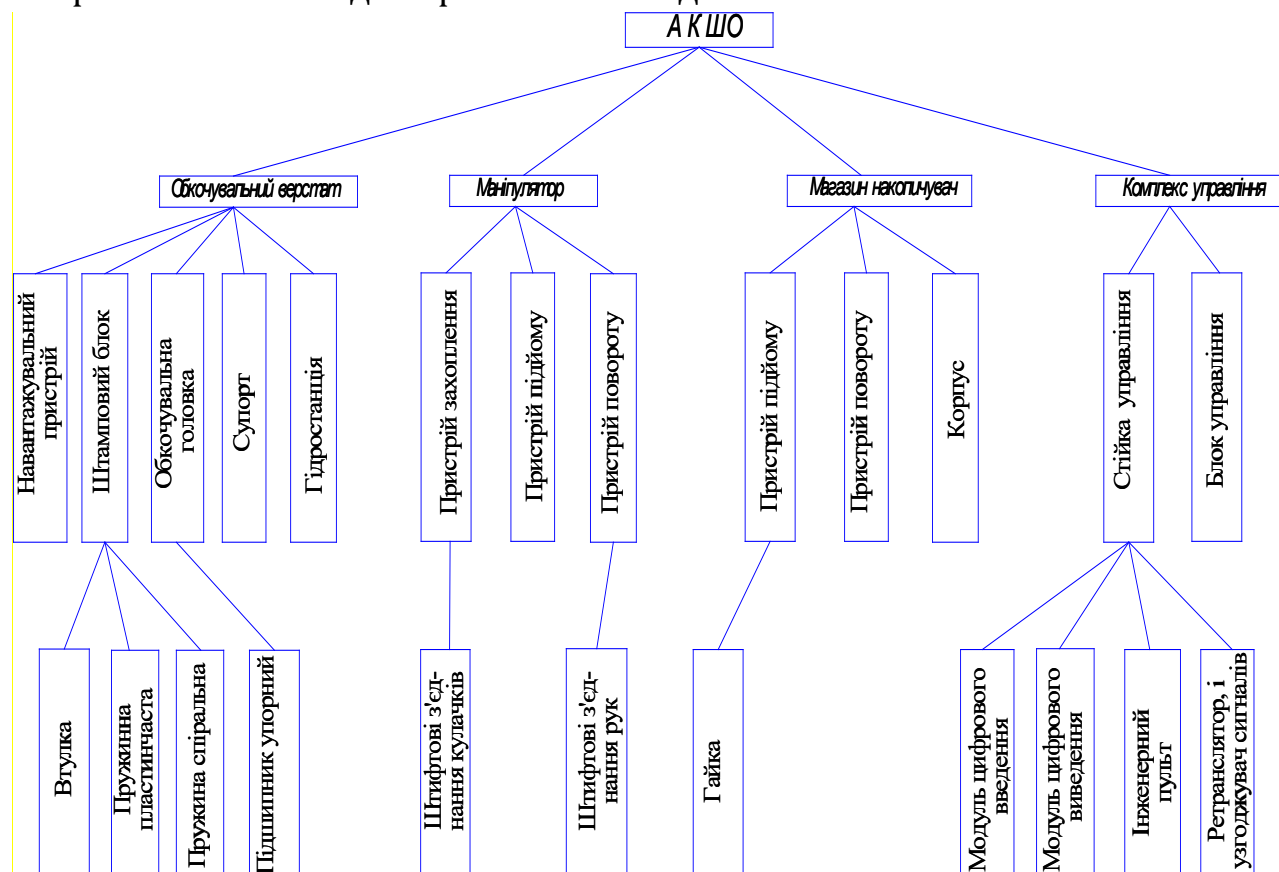

Рис. 1. Схеми зв'язків елементів АКШО, які впливають на його надійність

Отже, якщо відмовив елемент другої групи, то відбувається миттєва відмова всієї системи і відразу розпочинається аварійний ремонт, у результаті якого відновлюється елемент, що привів до зупинки АКШО, а також всі елементи першої групи, що вийшли з ладу до цього часу і призвели до часткової відмови системи. Якщо ж відбулася часткова відмова, то система продовжує функціонувати до початку переналагоджування.

Таблиця 1

Основні відмови в роботі елементів АКШО

Комплекси	Вузли	Елементи системи і режим їх роботи	Вид відмови	
			Часткова	Повна
Обкочувальний пристрій	Навантажувальний пристрій	Станина. 5000 год. роботи. Після відмови – відмова всієї системи і заміна		+
		Привод робочий. 5000 год. р. + 8 год. відновлення		+
		Привод виштовхувала. 5000 год. р. + 8 год. відн.		+
		Привод регулювальний. 5000 год. р. + 8 год. відн.	+	
	Штамповий блок	Привод обертання. 5000 год. р. + 8 год. відн.		+
		Штампове оснащення. 500 год. р. + 5 хв. відн.		+
		Торцевий шпindel. 3000 год. р. + 2 год. відн.		+
	Обкочувальна головка	Шпindel. 3000 год. р. + 2 год. відн.		+
		Привод регулювальний. 5000 год. р. + 8 год. відн.	+	
		Валок. 500 год. р. + 0,5 год. відн.		+
	Супорт	Ролик. 1000 год. р. + 0,5 год. відн.	+	
	Гідростанція			+
Ручний пульт управління	Дублює систему управління обкочувальним пристроєм. 5000 год. р. + 8 год. відн.		+	
Маніпулятор	Захоплювач	1000 год. р. + 4 год. відн.	+	
	Привод підйому	3000 год. р. + 2 год. відн.	+	
	Привод повороту	3000 год. р. + 2 год. відн.	+	
Магазин накопичувач заготовок	Пристрій підняття	700 год. р. + 2 год. відн.	+	
	Пристрій повороту	3000 год. р. + 2 год. відн.	+	
Магазин накопичувач виробів	Пристрій підняття	700 год. р. + 2 год. відн.	+	
	Пристрій повороту	3000 год. р. + 2 год. відн.	+	
Комплекс управління	Стійка управління	500 год. р. + 2 год. відн.	+	
	Дисплей	5000 год. р. + 8 год. відн.	+	
	Блоки управління	500 год. р. + 8 год. відн. у кожного блока	+	

Системи оптимізації режимів металообробки для штампування обкочуванням.

Загальні положення призначення та області застосування систем оптимізації режимів металообробки.

Режими [3] металообробки можна оптимізувати, підбираючи оптимальне поєднання значень швидкості штампування обкочуванням (ШО) і подачі. Під такою оптимізацією розуміється управління режимами металообробки, що дозволяє отримати найбільший народногосподарський ефект з урахуванням всіх істотних зв'язків і обмежень. У загальному випадку принцип оптимальності формулюється так: визначити такі значення пошуку технологічних параметрів і відповідних їм значень регульованих координат електроприводів, які забезпечать максимальне (мінімальне) або

гранично досягне значення показника якості процесу металообробки при дотриманні обмежень по необхідній якості продукції і технологічних можливостей обладнання.

Якість функціонування системи металообробки ШО може бути в загальному випадку охарактеризовано функціоналом:

$$J = \int_{t_0}^{t_1} f(x_1, x_2, \dots, x_n; u_1, u_2, \dots, u_r; z_1, z_2, \dots, z_m) dt \quad (1)$$

де $x_i(t)$ – вихідні координати; $u_j(t)$ – керуючі впливи; $z_k(t)$ – збуджуючі впливи.

При оптимальному управлінні системою функціонал J досягає максимального (мінімального) значення, характеризуючи найкращу поведінку системи в динаміці (при вирішенні задачі динамічної оптимізації) або найкращі показники в сталому режимі (під час вирішення завдання статичної оптимізації).

При металообробці екстремального значенням функціоналу J відповідає оптимальне співвідношення між швидкістю знімання припуску і швидкістю зносу інструменту.

В результаті викладення матеріалів даного підпункту необхідно знати критерії оптимізації режимів металообробки, вміти застосовувати алгоритми управління і складати математичний опис систем оптимізації верстатів та приставок.

Висновки. Автоматична заміна оснащення штампувально-обкочувального для агропромислового комаплексу дозволяє суттєво скоротити час підготовки і налагоджування, що при частій заміні оснащення у малосерійному виробництві є досить актуальним. Зокрема, застосування автоматизованої системи заміни матриць з допомогою маніпулятора дозволяє скоротити час переналагоджування з 30-40 хв. до 2-3 хв.

Отримано залежності для оцінки надійності автоматизованого комплексу штампування обкочуванням шляхом визначення таких ймовірнісних величин, як середній час повної працездатності системи та середній час роботи системи до першої повної відмови.

Список використаних джерел

1. Штуць А. А. Удосконалення процесів штампування обкочуванням на основі моделювання механіки формоутворення заготовок : дис. ... канд. техн. наук: 05.03.05 / Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Кременчук, 2024. 271 с.

2. Matvijchuk V., Shtuts A., Kolisnyk M., Kupchuk I., Derevenko I. Investigation of the tubular and cylindrical billets stamping by rolling process with the use of computer simulation. *Periodica Polytechnica Mechanical Engineering*. 2022. Vol. 66, № 1. P. 51–58.

3. Lebedev A. A., Mikhalevich V. M. On the Choice of Stress Invariants in Solving. *Problems of Mechanics. Strength of Materials*. 2003. № 35 (3). P. 217–224.
4. Shtuts A., Kolisnyk M., Vydmysh A., Voznyak O., Baraban S., Kulakov P. Improvement of Stamping by Rolling Processes of Pipe and Cylindrical Blades on Experimental Research. *Actual Challenges in Energy & Mining*. 2020. Vol. 844. P. 168–181.
5. Матвійчук В. А. Розвиток енерго– і ресурсозберігаючих технологій заготівельного виробництва. *Техніка, енергетика, транспорт АПК*. 2022. № 4 (119). С. 110–119.

СЕКЦІЯ 11. ПРАВО
SECTION 11. LAW

УДК 341.45

JEL Classification: F02

Коров'яно В. С.,
Національний авіаційний
університет, м. Київ

**СПІВПРАЦЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ
КРАЇНАМИ ЄС У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ**

Міжнародна злочинність на початку третього тисячоліття є одним з основних факторів, що перешкоджають нормальному суспільному розвитку в різних частинах світу. У зв'язку з цим розвиток співробітництва між різними країнами в галузі кримінального судочинства є не лише бажаним, а й необхідним та неминучим. У цьому сенсі становить особливий інтерес те, яким чином це завдання вирішується в рамках Європейського союзу, який "є найбільш амбітною з точки зору цілей і ефективною з точки зору досягнутих результатів інтеграційною організацією, повноцінних аналогів якої поки що не створено в інших регіонах земної кулі" [1].

Тим часом, злочинність як у рамках Європейського союзу, так і в усьому світі давно вийшла за національні кордони, причому цей процес набув особливо великих масштабів в останні десятиліття, коли глобалізація зробила земну кулю єдиною та взаємопов'язаною в економіко-фінансовому, правовому та інших відносинах.

Злочинність, будучи історично та соціально мінливим кримінально-правовим явищем, стає все більш небезпечною, організованою, технологічною. Кримінальні угруповання використовують сучасні міжнародні комунікаційні та транспортні можливості, а також відсутність належного міждержавного співробітництва, щоб вчиняти злочини в одній країні та переховуватись на території іншої, уникаючи тим самим правосуддя. Ця ситуація ускладнюється зростанням числа правопорушень міжюрисдикційного характеру та тим, що до складу ЄС входять держави з різними традиціями правового регулювання та боротьби зі злочинністю [2].

Країни Європейського союзу, які роблять значний внесок у будівництво глобалізованого світу, одночасно несуть величезні ризики, пов'язані з розмиванням національного суверенітету та розвитком кримінальної інфраструктури як у своїх кордонах, так і в країнах "третього світу". Зосередивши значні

матеріальні блага, Європейський Союз став своєрідною "мішенню" для творців всесвітньої кримінальної економіки, яка "спрямована на задоволення заборонених бажань та постачання забороненої продукції у відповідь на безмежний попит з боку багатих суспільств та індивідів" [3].

Питання співробітництва держав у боротьбі з міжнародною злочинністю привертають увагу великої кількості як вітчизняних, і зарубіжних авторів. Фундаментальна основа знань про міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю представлена працями таких видатних авторів, як Ф.Ф. Мартенс, Д. Микільський, І.Я. Фойницький, М.Д. Шаргородський. Вони розглядали проблеми дії кримінально-процесуального закону у просторі, видачі злочинців та ін.

Окремим питанням співробітництва держав-членів у сфері кримінального судочинства у рамках права Європейського союзу присвячено праці М.М. Бірюкова, А.Г. Волеводз, С.Ю. Кашкіна, О.М. Трикоз, Б.М. та М.Л. Ентіних.

За останні роки опубліковано чимало робіт щодо питань поліцейського співробітництва в ЄС (праці А.Г. Антропова, В.В. Войникова, Н.М. Грибовської), європейського ордеру на арешт (А.Р. Каюмова), становлення кримінально-процесуальних інститутів у праві ЄС (Л.М. Соколова), співпраці поліції та судів у ЄС (О.Ю. Потьомкіна), європейського простору свободи, безпеки та правосуддя (Р.Р. Шамсутдінова).

Незважаючи на те, що взаємодія у сфері боротьби зі злочинністю є порівняно новим напрямом політики Європейського союзу, ця проблема глибоко вивчена в іноземній юридичній науці та привертає увагу багатьох західних вчених. Загальним питанням співробітництва держав-членів ЄС у боротьбі зі злочинністю присвячені роботи Адама Кроуфорда (Adam Crawford), Асб'єрна Страндбакена (Asbjorn Strandbakken), Фреї Вандер Лаєнен (Freya Vander Laenen) та багатьох інших. Дослідженням поліцейської взаємодії в ЄС та Європолу займаються Білл Гілмор (Bill Gilmore), Ентоні Мур (Anthony Moore) та інші. Питання співробітництва у сфері кримінального судочинства та діяльності Євроюсту розробляють Гаутрон Дж. (Gautron J.), Алан Райт (Alan Wright), Байнаст де О. (Baynast de O.), Тім Ньюберн (Tim Newburn) та інші. Проблеми європейського ордеру на арешт присвячені роботи Вутервана Балегуя (Woutervan Ballegooij), Роба Блекстуна (Rob Vlekxtoon).

Вихідною точкою та основним напрямом європейської інтеграції, безумовно, є прагнення економічного єднання Європи. Водночас держави-члени ЄС на порозі XXI століття також опинилися перед низкою проблем глобального характеру, однією з яких є зростання міжнародної злочинності, яка зазіхає як на інтереси ЄС в цілому, так і окремих держав-учасниць. Хороша інфраструктура та відкриті кордони між державами-

членами ЄС сприяють "розповзанню" злочинності, і боротьба з нею лише в одній окремо взятій країні приречена на невдачу. Внаслідок поступового усунення прикордонного контролю між державами-членами ЄС створюється не лише спільний внутрішній ринок, а й географічно розширений кримінальний простір. З кримінологічного погляду злочинність у ЄС стала транснаціональною, що потребує постійної координації діяльності правоохоронних органів.

Ефективним способом протидії злочинності на просторі ЄС є співпраця держав-членів Європейського союзу у сфері кримінального судочинства, започаткована у 1970-х роках ХХ століття [4].

Інтеграційні процеси, що відбуваються у країнах Європейського Союзу, об'єднаних загальним характером політичного, економічного, соціально-культурного та правового розвитку, прискорили формування ефективної правової бази. Перед державами ЄС гостро постало питання щодо встановлення налагоджених міждержавних правових зв'язків у сфері кримінального судочинства, оскільки європейський інтеграційний проект має на меті досягнення свободи, безпеки та правосуддя на широкому європейському просторі. Починаючи з 1995 року в ЄС почали з'являтися нові спеціалізовані організації (Європейська поліцейська організація, Європейська організація правосуддя, Європейське бюро боротьби з шахрайством та ін.), що становлять організаційну основу цієї галузі взаємодії.

Додаткову актуальність дослідження набуває у зв'язку з набранням чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 року, відповідно до якого питання співробітництва держав-членів ЄС у сфері кримінального судочинства набули нового розвитку у структурі Договору про функціонування Європейського союзу.

Наявність самостійної організаційно-правової форми взаємодії держав – членів ЄС (а також їх судів та компетентних органів, у тому числі поліцейських, митних та інших спеціалізованих репресивних служб) у сфері боротьби зі злочинністю, у тому числі співробітництво держав-членів ЄС у сфері кримінального судочинства, якою є установа та діяльність спеціалізованих органів та організацій ЄС. Спочатку такі організації та органи мали дуже вузьку компетенцію. Однак поступово вони наділяються повноваженнями, які раніше характерні виключно для внутрішньодержавних правоохоронних органів (щодо порушення кримінальних справ, проведення розслідувань, участі у спільних слідчих групах, здійснення кримінального переслідування, проведення оперативно-розшукових дій). Це свідчить про формування на європейському рівні системи наднаціональних міжнародних правоохоронних організацій [5].

Співпраця у сфері кримінального судочинства в Європейському союзі має свою специфіку та низку особливостей. По-перше, європейська наука нерідко не поділяє судову співпрацю та поліцейську. По-друге, діяльність у сфері кримінального судочинства державами-членами ЄС крім національних органів дізнання, слідчого, прокурора та суду, здійснюються також спеціально створеними організаціями та органами (Європейська поліцейська організація – Європол, Європейська організація правосуддя – Євроюст, Європейське бюро боротьби з шахрайством – ОЛАФ та ін.), які за своєю суттю є міжнародними правоохоронними організаціями, оскільки основною метою їх створення та діяльності є співробітництво у боротьбі зі злочинністю.

Можна зробити висновок, що співпраця держав-членів Європейського союзу у сфері кримінального судочинства є складовою міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства і є здійснюваною як національними органами дізнання, слідчими, прокурорами та судами, так і спеціально створюваними органами та організаціями Європейського союзу, діяльність щодо порушення, розслідування, розгляду та вирішення кримінальних справ відповідно до вимог законодавства ЄС, що регулює кримінальне судочинство [3, с. 3].

Євросоюз має у своєму розпорядженні величезні кошти, отримані за допомогою оподаткування або безпосередньо від держав-членів ЄС. Безперечно і те, що ці фінансові кошти привертають увагу шахраїв, стаючи фактором корупційних ризиків та шахрайства.

Внаслідок поступового розмивання кордонів та прикордонного контролю між державами-членами ЄС створюється не лише спільний внутрішній ринок, а й уніфікований географічно розширений кримінальний простір. У зв'язку з цим виникла потреба створення наднаціональної поліцейської структури, здатної координувати співпрацю між державами-членами та їх органами кримінального переслідування, у т.ч. та з питань кримінального судочинства, які дозволяють поліцейські органи держав-членів ЄС.

Отже, в умовах поглиблення інтеграційних процесів у ЄС, що супроводжуються інтернаціоналізацією та зростанням активності організованої злочинності, особливе значення має поліцейська співпраця компетентних органів держав-членів ЄС, координатором якої виступає Європейська поліцейська організація – Європол, метою якої є підвищення ефективності спільної діяльності компетентних органів держав-членів; при цьому в рамках удосконалення правового регулювання його діяльності нині Європол наділений процесуальними повноваженнями щодо ініціювання порушення розслідувань злочинів та участі у таких розслідуваннях [5, с. 11].

Координація роботи правоохоронних органів проводиться Європол, головним чином, у формі регулярних контактів офіцерів зв'язку, відряджених при ньому різними державами-членами, а також шляхом нарад керівників національних відділів зв'язків із Європол. У сфері кримінального судочинства Європол має право: по-перше, звертатися до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення та координацію розслідувань; по-друге, сприяти координації, організації та проведенню розслідувань та оперативних заходів, що проводяться спільно з органами держав-членів або у рамках спільних слідчих груп.

Список використаних джерел

1. Internal Security Strategy. The European Union. URL: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/internal-security/internal-security-strategy/index_en.htm (last accessed: 02.03.2024).
2. European Parliament. Committees. The European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/crim/home.html#menuzone> (last accessed: 02.03.2024).
3. Buscaglia E., Ratliff W. Undermining the Foundations of Organized Crime and Public Sector Corruption: An Essay on Best International Practices. URL: <http://www.hoover.org/publications/epp/2833946.html?show=essay> (last accessed: 02.03.2024).
4. Stepping up the EU fight against organised crime: first proposals tabled The European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/content/20130318IPR06657/html/Stepping-up-the-EU-fight-against-organised-crime--first-proposals-tabled> (last accessed: 02.03.2024).
5. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 04.12.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954 (дата звернення: 02.03.2024).

СЕКЦІЯ 12. ПЕДАГОГІКА
SECTION 12. PEDAGOGY

УДК 378.011.33:004

JEL Classification: I25

Карабанова Н. С.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти,
Волинський національний
університет імені Лесі
Українки, м. Луцьк

**СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

В Україні протягом останніх років відбувається реформування системи загальної середньої освіти на основі положень Концепції "Нова українська школа". Концепція "Нова українська школа" визначає нові вимоги до якості освіти, насамперед до підходів у навчанні та вихованні учнів, до організації освітнього середовища, яке має бути інклюзивним та одночасно сучасним й інноваційним [4].

Одним із головних критеріїв підтримки інклюзивної освіти в Україні є використання сучасних інформаційних технологій, зокрема, програмних та апаратних засобів навчання, за допомогою яких можна модернізувати й оптимізувати інклюзивне освітнє середовище, де проводиться корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими потребами. Отже, лише суттєві зміни в структурі національної системи освіти в напрямку інклюзивного навчання дадуть змогу сформувати якісно новий механізм взаємодії педагогічних інституцій для забезпечення соціалізації кожної дитини.

Концепція національної інформатизації освіти України передбачає удосконалення та розвиток особистості, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування. Інформатизація освіти дасть можливість вирішити різноманітні задачі: індивідуалізувати навчання, організувати систематичний контроль знань, уможливити та врахувати психофізіологічні особливості кожної дитини.

Дослідження питань використання комп'ютерних технологій у навчанні дітей із особливими освітніми потребами наразі є актуальною проблемою, яка активно досліджується представниками різних галузей

психолого-педагогічної науки. Упродовж останніх років активізувалися наукові дискусії щодо проблем впровадження сучасних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, в освітній процес [1-6].

Проблема використання інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних технологій також почала розроблятися і для інклюзивної освіти. Аналіз вітчизняної літератури стосовно застосування інформаційних технологій в інклюзивній освіті показує, що цьому питанню в галузі дошкільної освіти, приділяє велику увагу Ж. Матюх [5]. Загальні аспекти впровадження засобів інформаційних технологій в інклюзивну освіту досліджує науковець Ю. Запорожченко [3]. Застосуванням технологій Веб 3.0 у навчанні осіб з особливими потребами цікавиться В. Григорович [1]. А. Демчук розробив математичне забезпечення подання відео контенту для осіб з вадами зору на основі використання теорії координат, спектрального аналізу [2]. Науково-методичні доробки названих науковців містять досить цікаву і корисну інформацію стосовно ролі цих технологій у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами для підвищення якості інклюзивної освіти.

Проте нерозв'язаною на сьогодні є проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладів освітньої інтеграції, спеціальних закладів, що надають освітні послуги для дітей з особливими потребами, а саме: дидактичні можливості електронних освітніх ресурсів, спеціального програмного забезпечення.

Галузь застосування інформаційних технологій є достатньо широкою та різноманітною. Отже, інформаційно-комунікаційні технології є важливим складником інклюзивного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. Враховуючи дидактичні можливості інформаційно-комунікаційних технологій, а також потреби і запити інклюзивної освіти, можемо сформулювати три ключові функції, які виконують інформаційні технології в інклюзивній освіті з метою навчання дітей з особливими освітніми потребами:

- компенсаторна (дозволяє компенсувати порушення функцій організму і оптимізувати процес отримання знань суб'єктом навчання);
- технічна допомога для полегшення традиційних для освіти видів діяльності: читання та письма;
- дидактична (сприяє оптимізації навчально-виховного процесу);
- комунікативна (дозволяє реалізувати свої здібності, сприяє розширенню соціальних зв'язків) [6].

Роль інформаційних технологій для спеціальної педагогіки є досить важливою. Комп'ютерні засоби навчання в спеціальній освіті базуються на науково доведених методах корекції порушеного розвитку, враховують загальні закономірності і специфічні особливості дітей з особливими

потребами. Застосування спеціальних комп'ютерних технологій в роботі з такими дітьми дозволяє активізувати компенсаторні механізми і досягнути оптимальної корекції порушення функцій. Отже основна ідея інформаційних технологій – компенсувати недоліки розвитку дитини щоб полегшити її інтеграцію в суспільство і таким чином отримати можливість навчатися в загальноосвітніх закладах [3].

Багатогранність дефектів, їх клінічні та психолого-педагогічні прояви передбачають застосування різних корекційних методик, а також використання різних інформаційних технологій. Їх застосування сприяє позитивному результату навчально-корекційного процесу. Також інформаційні технології долучають дітей і в навчально-виховний процес, що сприяє найбільш широкому розкриттю їх здібностей, активізує розумову діяльність і мовленнєві можливості. Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні школярів з особливими освітніми потребами дозволяє розширити можливість візуалізації навчальної інформації, додатково мотивувати дітей, формуючи при цьому комунікативну та інформаційну компетентності учнів.

Сьогодні існує низка програм, технічних засобів та ресурсів, які допомагають дітям з особливими освітніми потребами в навчанні. До спеціальних технічних засобів належать тактильні дисплеї для дітей з вадами зору, різні модифікації клавіатур і маніпуляторів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, маніпулятори -"рукавички" для дітей з порушеннями слуху і мови та ін. Їхнє головне призначення – допомогти користувачеві з особливими освітніми потребами якомога ефективно і безпечно виконувати роботу за комп'ютером. З технологіями й ресурсами складніше, оскільки важко створити технологію або ресурс, однаково придатний для використання дітьми з різними фізичними вадами.

Таким чином, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивну освіту дітей з особливими освітніми потребами істотно полегшує процес викладання навчального матеріалу, позитивно впливає на інтелектуальний і мовленнєвий розвиток, розвиває творчу активність дітей, а також формує допитливість і підвищує інтерес до навчальних занять. Тому важливо розвивати й удосконалювати інформаційно-комунікаційні технології, інформаційні системи задля забезпечення підтримки інклюзивної освітньої діяльності. Перспективами подальших досліджень у напрямку інклюзивної освіти може бути детальна розробка й обґрунтування моделі організації освітнього середовища для учнів з особливими потребами з використанням інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Григорович В. Г. Семантичний Веб: інформаційно-комунікаційна складова соціальної адаптації. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформаційні системи та мережі*, 2014. С. 87–95.
2. Демчук А. Б. Математичне та програмне забезпечення подання відеоконтенту для осіб з вадами зору: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 01.05.03. Львів, 2015. 23 с.
3. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті: зб. наук. Праць*. Херсон, 2013. С. 138–145.
4. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
5. Матюх Ж. В. Проблеми та перспективи впровадження мультимедійних технологій в інклюзивну дошкільну освіту. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України*. Київ, 2016, ч. 1. С. 65–69.
6. Носенко Ю. Г. Деякі аспекти впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Наукова молодь – 2014* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених. Київ, 2014. С. 54–56.

УДК 371.13.81

JEL Classification: I23

Козубовська І. В.,
д-р пед. наук, професор,
завідувач кафедри загальної
педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет", м. Ужгород
Козубовський Р. В.,
канд. пед. наук, доцент
кафедри соціології і соціальної роботи,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет", м. Ужгород
Смук О. Т.,
канд. психол. наук,
доцент кафедри психології,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет", м. Ужгород

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО

На успішність навчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти впливають різні чинники, в тому числі й психологічні, які необхідно враховувати в організації освітнього процесу [1]. Насамперед, це стосується особливостей перебігу психічних процесів індивіда (відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява, увага та ін.). Навіть найпростіший психічний процес відчуття проявляється в тому, що в одних студентів краще розвинені слухові відчуття, в інших зорові і т.п., у деяких є певні вади у розвитку відчуттів, які перешкоджають ефективному засвоєнню студентами навчального матеріалу. Іноді через проблеми з зором чи слухом студенти мають значні проблеми у навчанні. У студентів можуть бути по-різному розвинені типи сприймання. Студентам з чітко вираженим аналітичним типом сприймання буває нелегко дати лаконічну відповідь на питання, стисло описати якусь подію, охарактеризувати явище. Студент з синтетичним типом сприймання, навпаки, відчуває труднощі у здійсненні детальної характеристики предмета, події, явища, аналізі окремих їх частин.

В успішній навчальній діяльності важливе значення має розвиток уваги. Увага – це наскрізний психічний процес, який пронизує всі інтелектуальні

функції і забезпечує успішність інтелектуальної діяльності. Добре розвинуті властивості уваги і її організованість є важливим фактором, який суттєво впливає на успішність навчання в будь-якому віці. Як правило, добре встигаючі студенти мають кращі показники розвитку уваги. Увага може бути мимовільна, довільна, післядовільна. Мимовільна увага зазвичай добре розвинена у всіх студентів. Це – увага до всього цікавого, неординарного, захоплюючого, яка не вимагає вольових зусиль. Проте засвоєння навчального матеріалу передбачає у більшості випадків саме довільну увагу. Психологічний зміст довільної уваги пов'язаний з постановкою мети діяльності і вольовими зусиллями, на які не всі здатні. Щоб підтримувати сталу увагу студентів, викладачу потрібно спочатку розглянути якісь цікаві факти, які стосуються теми лекції, викликати тим самим появу мимовільної уваги, на основі якої виникне післядовільна, яка вже не буде потребувати значних вольових зусиль для її підтримки. Крім того, слід враховувати той факт, що стала увага в дорослому віці може триматися не більше 40-50 хвилин, після чого обов'язково потрібна перерва. Тому не можна проводити лекцію без перерви з метою швидшого закінчення заняття, тому що продуктивність роботи і викладача, і студентів знижується.

З увагою тісно пов'язана пам'ять, причому зв'язок між ними безпосередній: чим уважніша людина, тим більший обсяг матеріалу вона зможе запам'ятати, зберегти і відтворити. Пам'ять є основою всього психічного життя людини і являє собою ряд складних психічних процесів, активно оволодіваючи якими, людина керує набуванням і збереженням в свідомості потрібної інформації і її відтворенням у разі необхідності. Для того, щоб студенти змогли краще запам'ятати матеріал лекції, варто дотримуватись певних умов: відсутність додаткових подразників (шум), емоційність викладу матеріалу, оптимальний темпоритм мовлення, активне залучення студентів до творення лекції, логічні наголоси і паузи у викладі матеріалу. Відомо, що значна частина інформації забувається зразу ж після її отримання, але, якщо порекомендувати студентам вдома після лекції переглянути записи, то процес запам'ятовування буде більш ефективним.

Всі пізнавальні процеси розвиваються в тісній взаємодії з мисленням. Основу розвитку мислення складає формування і удосконалення мислительних дій та операцій. Оволодіння розумовими діями відбувається таким чином: спочатку дитина діє у зовнішньому плані, оперуючи безпосередньо з предметами і змінюючи їх стан або властивості, потім відбувається інтеріоризація цих дій, тобто перехід у внутрішній план, вони перетворюються у дії розумові. При цьому інтелектуальні дії дитини набувають або форми дії з образами, або форми дії із знаками (словами,

числами). У відповідності з цим розрізняють 3 види інтелектуальної діяльності: наочно-дійова, наочно-образна, словесно-логічна. Якщо в дошкільному віці у дітей переважає наочно-дійове мислення, у шкільному – наочно-образне, то під час навчання в університеті вимагається високий рівень розвитку логічно-смыслового або абстрактного мислення. Студенти повинні володіти такими мислительними діями та операціями, як аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, конкретизація, узагальнення і різними формами мислення: судження, умовисновки, поняття. В процесі навчання слід звертати увагу на розвиток у студентів таких індивідуальних особливостей мислення, як глибина, широта, гнучкість, самостійність, критичність, неординарність, креативність.

Важливе значення в психічному розвитку особистості має також уява, яка суттєво впливає на засвоєння навчального матеріалу. За допомогою уяви створюються образи таких предметів і явищ, які могли раніше ніколи не сприйматися людиною. Уява допомагає прогнозувати наслідки своїх дій, майбутнє. Розрізняють уяву відтворюючу (репродуктивну) і творчу. Основою відтворюючої уяви є створення образу предмета за його описом, малюнком, розповіддю, схемою і т.д. Цей вид уяви досить важливий у навчальній діяльності, бо дозволяє студентам формувати правильне і достатньо повне уявлення про отриману нову інформацію. Ще важливішою є творча уява – самостійне створення нових образів, ідей. Така уява складає основу будь-якої творчої діяльності, яка відкриває можливість самовираження, дозволяє людині реалізувати її особистісний потенціал. Опіраючись на можливості уяви студентів у засвоєнні навчального матеріалу, слід використовувати такі засоби створення образів уяви, як аглютинація (поєднання окремих частин різних предметів чи явищ і створення на цій основі нових образів), гіперболізацію, мінімізацію (свідоме перебільшення чи зменшення предметів чи їх частин з метою більш глибокого розкриття образу), аналогію та ін.

Варто згадати про емоційно-вольову сферу, оскільки значення почуттів та емоцій в житті людини дуже велике. Почуття та емоції відображають наше ставлення до навколишньої дійсності. Вони спонукають людину до дії, служать мотивами її вчинків, допомагають долати труднощі, змушують шукати шляхи досягнення поставленої мети і вирішення конкретних завдань.

Як справедливо відзначає М.Нечепоренко, позитивні емоції зміцнюють загальний тонус, породжують бажання працювати, домагатись успіху. Водночас, негативні емоції (сум, страх, гнів, розпач, ненависть породжують такі зміни, які призводять до зниження працездатності, погіршення результатів діяльності людини [2, с. 38].

Результати освітнього процесу в навчальному закладі в значній мірі залежать від того, чи зумів викладач встановити емоційний контакт зі студентами, який передбачає прояви щирого інтересу до кожного вихованця, переживання разом з ним його успіхів і невдач. Дуже важливо розпізнавати емоційні стани, в яких може перебувати студент (афект, стрес, фрустрація, пристрасть) і відповідним чином реагувати, організувати продуктивне спілкування, взаємодію, тобто, мова йде про культуру міжособистісних стосунків [3].

У процесі навчання слід формувати емоційно-вольову культуру студента: розвивати моральні, інтелектуальні, естетичні почуття студентів, зміцнювати їх волю, яка проявляється у здатності особистості мобілізувати всі свої зусилля на подолання труднощів і перешкод, які можуть виникнути на шляху до досягнення мети.

Безперечно, у процесі навчальної діяльності необхідно враховувати такі індивідуально-психологічні властивості, як темперамент, характер, здібності, а також біоритми, які теж суттєво впливають на успіхи у навчанні.

Список використаних джерел

1. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 520 с.
2. Нечепоренко М. В. Емоційно-вольова культура студента. Харків : ХНУ, 2011. 180 с.
3. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.

УДК 37(018)

JEL Classification: I21

Палкуш В. П.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет", м. Ужгород

ІДЕЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАХІДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

В основі прогресу західної цивілізації лежить феномен свободи. Саме в Західній Європі зародилися і поступово розвивалися традиції, в яких відображено усвідомлення і практичне втілення у різноманітних сферах життя ідей свободи

і незалежності кожної людини, визнання за нею права на неповторність та індивідуальне самовизначення. Це стало передумовою утвердження гуманістичного погляду на людину як головну суспільну цінність і зумовило виникнення педагогічного феномена альтернативної освіти [1].

Слід відзначити, що в кінці ХХ – початку ХХІ століття увага до альтернативної педагогіки у філософії освіти стала істотним фактором у розвитку зарубіжної педагогіки, оскільки в контексті цієї освітньої парадигми з'явилася можливість пошуку шляхів вирішення таких проблем, як забезпечення самодіяльності дітей, виховання в них соціальних інстинктів, організація реального дитячого самоврядування, залучення дітей до праці. Інтерес до альтернативних шкіл став, по суті, певним імпульсом до реформ у сфері виховання й навчання й, насамперед, їх демократизації. Інакше кажучи, почався перегляд педагогічних установок і властиво перебудова самої освіти.

У суспільно-педагогічній думці західно-європейських країн і США починають з'являтися різні концепції й течії, спрямовані на зміну характеру діяльності школи. Сьогодні вони включені в загальне поняття "реформаторська педагогіка", у якій найбільш відомими можна назвати "прагматичну педагогіку", "експериментальну педагогіку", "педагогіку дії" і т.д.

З історії освіти відомо, що серед прихильників альтернативної освіти були всесвітньо відомі видатні педагоги-реформатори (П.Блонський, Дж. Дьюї, У. Килпатрік, М.Монтессорі, Є. Торндайк та ін.). Вони висловлювали думку, що справжня школа не стільки дає знання, скільки опікується про розвиток у дітей уміння спостерігати, мислити й робити висновки, а також розбудовувати навички самоосвіти. Важливою також вважалася необхідність врахування в навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей дітей, розвиток їх пізнавального інтересу й здатності до самостійності. Об'єднуючою ідеєю в пошуку шляхів реформування школи було питання про поєднання розумової й фізичної праці, де праця розглядалася не як підготовка до трудової діяльності, а як найважливіший засіб загального розвитку особистості дитини.

Мова в цьому випадку йде про гуманізацію й демократизації освіти, що, зокрема, передбачає наступне:

- варіативність і альтернативність освіти, що дозволяє відійти від традиційної освітньої системи до різноманітності форм і шляхів одержання освіти, де освітнє різноманіття забезпечується також державною системою освіти, конкуруючи з нею й заповнюючи відсутні в ній освітні компоненти;

- відкритість освіти, що є однією з вирішальних умов створення справді альтернативної школи, яка відрізняється внутрішнім розкріпаченням, звільненням від догм і цілісним наповненням освіти;

– плюралізм освіти, що передбачає варіативність і альтернативність, перетворення з уніфікованої системи в різноманітну за цілями і змістом, організацією освітнього процесу, педагогічними підходами і технологіями систему;

– самостійність освітніх установ у виборі стратегії свого розвитку, цілей, змісту, організації й методів роботи, включаючи юридичну й економічну самостійність;

– право педагогів на творчість, на власний педагогічний стиль; на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, навчальних посібників, методів оцінки діяльності учнів і т.д.;

– право учнів на вибір профілю освіти; на навчання за індивідуальними навчальними планами, на участь в управлінні даною освітньою установою.

Таким чином, альтернативна освіта реалізує кілька фундаментальних завдань:

– забезпечує поліфонічність школи й право кожної дитини на вибір;

– спрямовує диференціацію освіти на індивідуалізацію, на відтворення природовідповідного й індивідуально-орієнтованого характеру;

– внаслідок розвиваючого, діяльнісного характеру освіти націлює на пробудження здатності особистості до самостійної праці у всіх її формах;

– забезпечує безперервність освіти: з одного боку, наступність різних щаблів освіти, а з іншого – індивідуальний освітній маршрут учнів.

Аналіз сутнісно-змістової характеристики поняття "альтернативна освіта" і його трактування зазвичай зводиться до опису різних програм, форм і методів роботи з учнями, які використовуються, як правило, замість традиційних підходів у звичайних навчальних закладах. Тому під альтернативною освітою часто розуміють освіту, структуровану на новаторських методичних принципах і нестандартних стосовно традиційних, загальноприйнятих способів отримання знань [2; 3].

У цьому зв'язку, говорячи про нестандартність, дуже важливо підкреслити, що в альтернативних школах опираються на такі основні принципи, як:

– свобода вибору, коли кожний учень сам обирає собі навчальний план, куди включається й мінімальна база дисциплін, схвалена міністерством освіти, проте вибір інших дисциплін обмежений тільки самими дітьми;

– самоврядування, при якому рішення, що впливають на шкільне життя, ухвалюються більшістю голосів (тут право голосу мають не тільки вчителі, але й учні і їх батьки);

– самодіяльність учнів у їхньому повсякденному пізнавальному процесі, коли діти вчаться й займаються своїми власними справами стільки часу, скільки їм необхідно (у ході цієї діяльності вони реалізують свої проекти й вільно захоплюються тими речами, що їх цікавлять).

Педагогічна практика давно довела, що тиск педагогічних традицій на виникнення будь-якої освітньої ініціативи є істотним чинником стримування системи, що розвивається, включаючи й альтернативну освіту. Сьогодні багато проблем сучасного освіти пов'язані із стійкими уявленнями педагогів про те, що учень повинен бути головним об'єктом впливу й центром докладання педагогічних зусиль. Водночас відомо, що слово "школа" означає в перекладі із давньогрецької мови "дозвілля й задоволення вищого порядку", де, властиво, ті, що навчаються, й повинні реально проводити свій час у процесі захоплюючих відкриттів навколишнього світу. До цього, наприклад, закликала відома у філософії освіти педагогіка прагматизму, апологетами якої є Дж. Дьюї, Е. Паркхерст, У. Килпатрик. Так, у своїй праці "Школа майбутнього" Дж. Дьюї ще в 1915 р. представляв освіту як процес нагромадження й реалізації досвіду з метою поглиблення його соціального початку, що дуже важливо для формування особистості дитини. У зв'язку з цим, учений пропонував вирішувати завдання освіти через спонтанний розвиток дитини. Не дивно, що Дж. Дьюї є також одним з авторів такого напрямку прагматизму, як "інструменталізм". Відповідно цій освітній парадигмі, навчання базується на ігровій і трудовій діяльності, де кожна дія дитини, стаючи інструментом пізнання, перетворюється в спосіб збагнення істини. Такий шлях пізнавальної діяльності більше відповідає природі дитини, ніж традиційне повідомлення знань. Результатом навчання, за Дж. Дьюї, повинна стати сформованість навичок мислення, які й приводять до самонавчання. При такій системі навчання цілями освітнього процесу стає оволодіння творчими навичками й збагачення досвіду, коли знання як такі сполучаються зі знаннями про способи дії. Усе це в результаті веде до формування мотивації до самонавчання й самовдосконалення.

Отже, характерні особливості альтернативної освіти і сучасні тенденції її розвитку дають можливість визначити параметри, які сприяють кращому розумінню феномена альтернативної освіти: автономний характер, відносно незалежний від ринку й уряду, оригінальна інтерпретація загальноприйнятих освітніх норм і точок зору; інноваційність, яка сприймає конвенціональну освіту критично і служить імпульсом до змін; взаємодоповнюваність із конвенціональною освітою, яка допомагає альтернативній освіті відігравати унікальну суспільну роль; цілісність, яка походить від холі стичних цінностей; плюралізм, який враховує спеціальні освітні потреби і потреби меншості.

Список використаних джерел

1. Settles D. & Orwick B. *Alternative Education: Past, Present and Next Steps*. Kentucky: Center for School Safety, Clearinghouse, 2013. 118 p.

2. Kleiner, B., Porch, R., & Farris, E. Public alternative schools and programs for students at risk of education failure. Washington: DC: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. 2004. 127 p.

3. Lake, S.E. Alternative schools: Legal guidance for serving special education students. Horsham, PA: LRP Publications, 2010. 123 p.

УДК 371.3

JEL Classification: I21

Semenov, A.,
Associate Professor at
the Department of Politology,
Lesya Ukrainka Volyn National
University, Lutsk

PHILOSOPHICAL EDUCATION IN THE XXI CENTURY: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

*The aim of argument, or of discussion,
should not be victory but progress.*

Karl Popper

Philosophy in the XXI century is a research topic that emphasizes the importance of social modeling of processes, explanation of the principle of civic humanism, and world integration. The issue is regarded from the point of view of interdisciplinary analysis and modeling. This aspect has been highlighted in such scientific branches as political science, social philosophy, international relations, and mathematical modeling.

There is special importance in using new technologies and methodologies of science, namely: social monitoring of the civic society, logical and structural analysis of the research sources, statistical social analysis, hypothetical modeling of complex systems of social reality, virtual prognostication. Special attention should be paid to the processes of measurement, analysis, and perspective modeling. In the case of the social process it could be a methodology of modeling perspectives:

– hypothetical modeling which is reflected in the consciousness of the subject of modeling based on the previous analysis of object modeling;

– virtual prognostication is a preliminary computer or mathematical modeling of the state and condition of the social systems in the future.

- social monitoring is known as a compulsory element of the study of any social states, motion, and processes. It can be either practical or theoretical (as it is in this case) based on the analysis of special literature concerning sociology and statistics.

- moreover, it is essential to explore the tremendous notion of the communication process regarding the basic points of the Research, namely: the elaboration and reinforcement of the research subject through the lens of dialogue and interaction with the experts in the current issues, shaping the basic points, methods and conceptual patterns of a prospective analysis of philosophy of the social states and processes in the 21st century;

The Research on the main issues of Philosophy in the XXI century reveals the significant issues of modern social philosophy and fundamental aspects and challenges to the philosophy of the future. The relevance of the Research is stipulated by the nature and content of global social dynamics in the third millennium and the certain vital and problematic issues of philosophical understanding of the present and philosophical education of the future, namely: UN reports "Human Development Report", where it is noted that overcoming unidimensionality and mechanicalism is problematic and progressive in modern philosophy. It requires an understanding of new universals of human existence, where the formula of global human existence is one of the most significant. (1; 114, 203). This version of human existence may be present in new Academic courses such as "Social Integration and Transformation of the World Community", "Sociology of Individual" and "Dynamic of Social Anthropology", "Social Anthropology", "Social Prognostication". The philosophy of the future is considered as a philosophy of world integration and philosophy of humanism, socially-oriented to the world practice of free human self-determination, recognition of human rights, and the prolongation of social responsibility and ethics.

The issue of anthroposocial modeling and philosophical prognoseology are the key aspects of philosophical education development. These approaches are essential for transforming the European and World experience into the development of democratic transformation, the practice of molding, and developing a civic society in Eastern Europe, specifically in Ukraine. It must be provided by one of the best educational and multi-cultural models for the construction and development of dialogic and integrational educational culture, including the relevant problems of the international relations, social anthropology, social philosophy, developing complex systems of social and anthropological modeling (including the models of social education, social and political processes in the modern world) and the theory of social prognostication. From the standpoint of national education and culture and in terms of perspective development of international education, exploration and explication of the current and prospective issues of world integration and globalization will promote:

- the higher standard of the world-outlook culture of Ukrainian students, which will benefit the polyculture processes in the European and World community;
- the equipment of Ukrainian youth with a new system of value orientations on a parity basis of ecological and anthropological, social and ethical, civic, national and ethnic, religious and civilizational principles;
- the formation of a new group of Ukrainian youth, socially-oriented to a practice of free self-determination of the human being, recognition of the rights of the individual and the personality, the prolongation of the varieties of the world community, and global ethics of social responsibility.

In the plane of social identification and Global solidarity, the emphasis is laid on the complicated non-linear dynamics of social regulation as well as the anthropological self-determination of a human being. It has been established that there is a more serious conflict at the level of social practice- the conflict at the level of a human being, his or her consciousness, values, aspirations, and needs. We deal not with the abstract idols and ideals but with the way a contemporary individual finds his or her self-determination in the socio- and technogenic world.

Seeking the solution to similar introspective controversies or, at least, discovering the formula of their coordination is one of the prioritized goals at the level of global society at the end of the 20th – the beginning of the 21st century.

History tends to leave a trace of recollections and experience, whereas the future opens up opportunities and perspectives; of special importance, as applied to a human being– in his or her civic dimension– are the available freedoms and a realistic, pragmatic formula of life. Therefore, analyzing the socio-state level we zero in on the importance and even the expediency of correlation of the phenomena about the life of a human being as a personality: a national and civic idea, religious and technical-technological priorities state-patriotic and universal human values.

Humanism today is becoming the absolute positive value generated by the high ideals (altruism, freedom of will and choice, education, culture, love for the individual) common to the entire mankind. The love for the individual can be traced in the act of affinity between Nature and Divinity as well as in the space of developing freedom– creation as a world– creation. Freedom, altruism, faith, patience, dialogue restore dynamically the very model of a human being along with performing their ethical-esthetic, value-orientation, and regulative functions. Humanistic consonance, meanwhile cannot be conceivable without the autonomous and sovereign subject with his or her specific organization of life and creative activities, his or her specific and unique aspirations, ambitions, motives, interests, emotional and will power displays. It is natural that at the level of modern regional– and– social differentiation of mankind this subject is represented by the civic being as the subject and object of statehood formation. It

can be supported by G. Butler's statement that "the question whether this or that point of view is correct, whether it is successive or interesting is less substantial in comparison with the question why exactly we are in this or that position, why exactly we support it, what it gives us and what it protects from..." (2; 48).

Along with this, the model of civic communities is a regular rung of human ascension to the upper forms of anthropological and anthropocosmic organization because the world of a human being is extraordinary, subtle and sensitive, pragmatic and specific, rational and irrational simultaneously. Meanwhile, the human being constitutes a part of this world and, therefore, a part that is open and incomplete in the future.

References

1. United Nations. (2022, September 8). Human Development Report 2021-22. Human Development Reports. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>.
2. Butler J. For a careful reading. // Feminist contentions. A philosophical exchange. Seyla Benhabib, Judith Butler. // New York: Routledge, 1995.

УДК 371.321.1

JEL Classification: I21

Яцина С. М.,

канд. пед. наук,

старший викладач кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені

Богдана Хмельницького, м. Черкаси

Андрущенко В. А.,

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Черкаський національний університет імені

Богдана Хмельницького, м. Черкаси

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НУШ

Реформування освіти в Україні зумовило зміни в організації та змісті освітнього процесу, пошук нових методів та технологій навчання, поставили перед Новою українською школою нові важливі завдання. Одним

із таких завдань є не просто забезпечення вивчення норм та правил української мови, а й розвиток особистості молодших школярів засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей. Цьому сприяє застосування проблемного навчання на уроках української мови, адже воно активізує пізнавальну діяльність, формує критичне мислення, аналітичні та дослідницькі навички учнів, дозволяє краще засвоїти нові поняття, факти, явища.

Питання застосування проблемного навчання в освітньому процесі початкової школи, зокрема й на уроках української мови завжди цікавило науковців. Аспекти проблемного навчання вивчали Нагрибельна І.А., Кучеренко І.А., Клименко А., Микитюк В., Топузов О., Слижук О. Особливості вивчення морфемної будови слова у початковій школі досліджували Гірняк С.П., Каніщенко В.П., Вашуленко В.С., Савченко О.Я., Чемоніна Л.В.

Технологія проблемного навчання – це спроектована вчителем організація процесу активного оволодіння учнями новими знаннями і способами дій, під час якого нові знання не даються учневі в готовому вигляді, а здобуваються ним під час розв'язування проблеми, сконструйованої педагогом [1, с. 265].

На уроці рідної мови технологія проблемного навчання виявляється у самостійному пошуку учнем правильних, істинних рішень під час розв'язування проблемних (мовленнєвих, мовних, комунікативних) ситуацій, пізнавальних вправ і завдань, що організовує та скеровує вчитель, а потім уводить нову змістову інформацію, що підлягає засвоєнню на цьому уроці.

Виділяємо шляхи створення проблемних ситуацій на сучасному уроці української мови:

I – проблемна ситуація з ускладненням – в її основі покладено протиріччя між необхідністю виконати практичне завдання, запропоноване вчителем, і неможливістю його здійснити без нового матеріалу. Сформульоване протиріччя – це і є проблема;

II – проблемна ситуація-діалог – у структурі містяться репродуктивні завдання (пригадай, повідом) і мисленнєві (порівняй, проаналізуй, синтезуй) і на їх основі евристичні, сократівські запитання. Відповіддю на які буде потреба в нових знаннях чи вміннях, що є проблемою;

III – ситуація-проблема – формулювання проблеми як теми уроку, але мотивоване і чітко цілевизначене, теоретично і практично значуще для учня [2, с. 17].

Основними способами створення проблемних ситуацій є такі: пояснити, назвати, сформулювати явище, поняття (мовленнєве, мовне, комунікативне); визначити й обґрунтувати невідповідність, суперечку, протиріччя між фактами, явищами; з'ясувати і пояснити причини явища та факту; вибрати правильний варіант відповіді й пояснити власну думку; порівняти, узагальнити факт чи явище в певному аспекті; зіставити, порівняти суперечливі факти і явища; змінити, вибрати, знайти лінгвістичні одиниці чи явища; дібрати, порівняти, утворити, згрупувати факти, поняття, явища [3].

Матеріалом для створення проблемних ситуацій можуть бути мовні, мовленнєві, комунікативні поняття, лінгвістичні одиниці, текст, евристичні запитання, сократівський діалог, проблемні й дослідницькі питання, загадки, експерименти, аналіз життєвих ситуацій тощо [1].

Головною умовою ефективності технології проблемного навчання є окреслення посильного проблемного завдання: вчитель не повинен ставити учня в складне становище, а має зацікавити його у пошуку істини.

Отже, застосування проблемного навчання на уроках української мови в Новій українській школі сприяє розвитку пізнавальної активності, критичного мислення, мовленнєво-творчих здібностей учнів, формує стійкі знання та навички, а також робить процес навчання цікавим та захоплюючим.

Список використаних джерел

1. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія. Умань : Видавець ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.
2. Кучеренко І. Технологія проблемного навчання української мови: сутність та лінгводидактичний потенціал. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 14–21.
3. Нагрибельна І.А. Застосування технологій проблемного навчання на уроках української мови (початкова ланка освіти). URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/1194/1070> (дата звернення: 03.03.2024).

